

LENIN

Lev Trotski

PREFACI.....	2
PRIMERA PART: Lenin i la vella Iskra.....	3
SEGONA PART: Entorn d'Octubre	23
I. En vigílies d'Octubre	23
II. La revolució	30
III. Brest-Litovsk	34
IV. Dissolució de l'Assemblea Constituent.....	40
V. La tasca de govern	44
VI. Els txecoslovacs i el socialistes-revolucionaris d'esquerra.....	50
VII. Lenin en la tribuna	54
VIII. El filisteu i el revolucionari	57
IX. Veritat i mentida sobre Lenin. (A propòsit del retrat que Gorki féu de Lenin)....	62
X. El xiquets i el major.....	72
APÈNDIXS	79
El ferit.....	79
Els cinquanta anys. Lenin com a tipus nacional.....	82
El malalt.....	84
El difunt	87

PREFACI

En dos sentits, la present obra no es pot considerar un treball acabat. Primer que res, no es pot cercar-hi una biografia de Lenin, o una caracterització seua, o una exposició completa de les seues concepcions i mètodes d'acció. L'única cosa que proporciona és alguns esborranys, esbossos per a altres treballs futurs, potser per al mateix autor d'aquestes línies. Tal manera d'abordar el tema com un "esbós" és, no obstant això, inevitable i necessària. Junt amb les biografies de divulgació i les caracteritzacions generals, ja cal ara un treball més detallat i minucios encaminat a fixar episodis solts, trets diferents de la vida i la personalitat de Lenin tal com transcorregueren davant de nosaltres. Una part molt important d'aquesta obra la constitueixen els records de l'autor referents a dos períodes separats per un espai de quinze anys: els darrers sis mesos de la vella *Iskra* i l'any decisiu que gira al voltant de la Revolució d'Octubre, és a dir, aproximadament, el que va de meitat de 1917 fins a la tardor de 1918.

Però tampoc es pot considerar acabada en un altre sentit, més estricte: confie que les circumstàncies em deixaran continuar treballant-hi, corregir-la, precisar-la i completar-la amb nous episodis i capítols. La malaltia que m'obligà a apartar-me, de moment, del treball pràctic em permeté restablir en la memòria molt del que en la present obra es parla. Després de llegir els primers apunts, he continuat desfent el cabdell de la memòria, restablint episodis nous, importants ja pel simple fet que es refereixen a la vida de Lenin o en tenen relació. Ara bé, aquest mètode té l'inconvenient

que el producte del treball queda a vegades sense acabar. Precisament per això, decidí, en un moment donat, tallar mecànicament el manuscrit i publicar-lo d'aquesta manera. Al mateix temps, segons queda dit, em reserve el dret a seguir en el futur el treball sobre aquesta obra. No cal dir que quedaré molt reconegut a quantes persones que participaren en els esdeveniments i episodis del temps a què jo em referisc, facen una o altra rectificació o aporten l'un o l'altre record.

Convindrà també advertir que he prescindit conscientment de tota una sèrie de circumstàncies per considerar que tenen una relació massa pròxima amb els problemes del dia d'avui.

A les dues grans parts de l'obra, que tenen el caràcter de records, incorpore els articles i discursos, o parts de discursos, en els que m'he referit a Lenin.

En reproduir els meus records, no he utilitzat gairebé cap material referent a l'època de què tracte. M'ha semblat que, com no em plantege la tasca d'oferir un assaig històric acabat d'un cert període de la vida de Lenin, sinó que únicament pretenc proporcionar alguns materials de primera mà, que és precisament el que jo puc oferir, preferisc no utilitzar més que la meua pròpia memòria.

Després que el treball estava escrit en les qüestions fonamentals, rellegí el tom XIV de les obres de Lenin i l'opuscle del camarada Ovsianikov sobre la pau de Brest-Litovsk, i introduí certes addicions. Foren molt escasses.

Lev Trotski

P. S. En rellegir, he advertit que en els meus records anomena Leningrad, Petrograd o Petersburg. Certs camarades anomenen Leningrad al Petrograd d'altres temps, quan encara no havia canviat el seu nom. Açò em sembla incorrecte. Es pot dir, per exemple, que Lenin fou detingut en Leningrad? Està clar que no pogué ésser-ho. Encara menys es pot dir que Pere I fundà Leningrad. Potser d'ací a uns anys o d'uns decennis la nova denominació de la ciutat, com en general tots els noms propis, arribe a perdre el seu contingut històric viu. Però ara sentim amb gran claredat, com quelcom viu, que Petrograd només començà a anomenar-se Leningrad després del 21 de gener de 1924, i no pogué ésser-ho abans. Per això en els meus records done a Leningrad el nom amb què s'anomenava en el període dels esdeveniments que hi descriu.

Lev Trotski

21 d'abril de 1924

PRIMERA PART: Lenin i la vella Iskra

“L'escissió de 1903, per així dir-ho, una anticipació...”
(Paraules de Lenin, d'una entrevista celebrada en 1910)

Indubtablement, el període de la vella *Iskra* (1900-1903) oferirà per al futur gran biògraf de Lenin un interès psicològic excepcional i, al mateix temps, grans dificultats: perquè precisament en aquests pocs anys Lenin esdevingué Lenin. Açò no significa que no continués progressant. Al contrari, progressà també (i en quines proporcions!) tant abans com després d'octubre. Però fou ja un progrés més orgànic. Fou gran el salt que

féu de la clandestinitat al poder, el 25 d'octubre de 1917; però es tractava, per així dir-ho, d'un salt exterior, material, de l'home que havia mesurat i sospesat tot quant es podia mesurar i sospesar. I en el progrés que precedí al II Congrés del partit, hi ha un salt intern que l'ull de l'observador no percep, però que, no obstant això, resulta decisiu.

Els presents records es proposen oferir al futur biògraf certs materials relatius a aquest període extraordinàriament notable i important del desenvolupament espiritual de Vladimir Iilitx. Ara, quan aquestes línies són escrites, han transcorregut des d'aleshores més de dos decennis, uns decennis, a més, molt recarregats per a la memòria humana. Açò pot donar origen a certs recels naturals: en quina mesura allò que ací es diu reproduceix encertadament allò que en realitat passà. Diré que tal recel no m'ha estat aliè a mi mateix i no m'ha abandonat durant tot el temps que consagré a aquest treball. Són ja molts els records desordenats i els testimonis inexactes! Quan escrigué aquest assaig no tenia a mà el que es diu cap document, llibre de consulta o material. Crec, no obstant això, que és preferible. Haguí de recolzar-me només en la meua memòria i tinc l'esperança que la seua tasca espontània, en aquestes condicions, es veurà més protegida contra la tendència al premeditat retoc retrospectiu que tan difícil és evitar fins i tot amb la més crítica comprovació de si mateix. A més, resultarà més fàcil aquesta comprovació quan el futur investigador l'emprenge tenint a la mà documents i, en general, qualsevol classe de materials relatius a aquest temps.

A vegades expose les entrevistes i discussions d'aleshores en forma de diàleg. No es pot pretendre, s'entén, una transcripció exacta dels diàlegs després de transcorreguts més de vint anys. Però, segons el meu parer, allò essencial ho expose amb fidelitat absoluta, i algunes frases, les més expressives, ho faig al peu de la lletra.

Com es tracta de materials per a una biografia de Lenin, és a dir, per a un assumpte d'excepcional importància, se'm permetrà dir unes paraules sobre certes particularitats de la meua memòria. Jo recordava força malament els carrers de les ciutats i fins i tot la situació de les cases. A Londres, per exemple, em perdí més d'una vegada durant el trajecte relativament curt que separava la casa de Lenin i la meua. Durant molt de temps fui molt mal fisonomista tanmateix que, en aquest sentit, he fet progressos considerables. Al contrari, recordava i recorde molt bé les idees, la seua combinació i les xerrades sobre temes ideològics. He tingut l'oportunitat de convèncer-me que açò no és una valoració subjectiva mitjançant reiterades comprovacions: altres persones, que havien assistit a una entrevista en què també jo estava present, l'explicaven després amb menys precisió que jo, i admetien les meues rectificacions. Cal agregar-hi també la circumstància que quan jo arribí a Londres era un jove provincià i cremava en desitjos d'assabentar-me de tot i comprendre-ho com més aviat millor. És lògic que les converses amb Lenin i altres membres de la redacció d'*Iskra* es gravaren molt bé en la meua memòria. Són circumstàncies que el biògraf no podrà deixar de tenir present en valorar el grau de veracitat dels records que més avall expose.

***

Arribí a Londres, molt enjorn, un matí de la tardor de 1902. Devia ésser octubre. El cab que havia llogat per senyals, em portà a l'adreça que tenia escrita en un petit paper. Era la casa de Vladimir Iilitx. M'havien advertit (degué ésser a Zuric) respecte al nombre de cops que havia de fer. Crec recordar que m'obrí la porta Nadexda Konstantinovna, a la que segurament despertí amb les meues repetides trucades. Era molt enjorn i qualsevol altre més expert i, per dir-ho així, més acostumat a les normes socials, hauria esperat tranquil·lament a l'estació un parell d'hores en compte de posarse a trucar en porta aliena quasi a l'alba. Però jo servava encara tot l'entusiasme que m'havia produït la meua fuga de Verkholsk. Aproximadament de la mateixa manera

escarotí en Zuric la casa d'Axelrod, encara que no a l'alba, sinó en plena nit. Vladimir Iltx es trobava en el llit i en la seua cara el gest afable es barrejava amb una legítima perplexitat. En aquestes condicions transcorregueren la nostra primera entrevista i la nostra primera conversa. Tant Vladimir Iltx com Nadexda Konstantinovna sabien ja de mi per una lletra de Kler qui, en Sàmara, m'havia introduït oficialment, per així dir-ho, en l'organització d'*Iskra* amb el nom de guerra de "Ploma". Així és com fui rebut: ha arribat "Ploma". M'oferiren te, crec que a la cuina. Lenin, mentre, es vestí. Jo parlí de la meua fuga i em lamentí del mal estat en què es trobava el pas de la frontera per als membres d'*Iskra*: es trobava en mans d'un estudiant d'institut, un socialista-revolucionari a qui els iskristes, a causa de la virulenta polèmica que s'havia desencadenat, miraven sense gran simpatia; a més, els contrabandistes m'havien desvalisat, fent-me pagar quelcom que superava tota mena de tarifes i normes. A Nadexda Konstantinovna li lliurí un modest bagatge d'adreces, millor dit, d'informes sobre la necessitat de prescindir d'algunes adreces que no es podien utilitzar. Per encàrrec del grup de Sàmara (Kler i altres) havia estat en Kharkov, Poltava i Kiev, i quasi en tots els llocs, almenys en Kharkov i Poltava, poguí comprovar l'extrema feblesa dels enllaços.

No sé si aquell mateix matí o l'endemà feu un llarg passeig amb Vladimir Iltx per Londres. Em mostrà Westminster (per fora) i altres edificis notables. No recorde el que ell digué, però el matís era el següent: açò és el seu famós Westminster. "El seu" no es referia, naturalment, als anglesos, sinó als enemics. Aqueix matís, no recalcat en absolut, profundament orgànic, que s'expressava sobretot al timbre de la veu, era quelcom propi de Lenin quan parlava de valors culturals o de nous èxits de l'organització del Museu Britànic, de l'excel·lent informació del *Times* o, molts anys després, de l'artilleria alemanya o de l'aviació francesa: saben o tenen, han fet o han assolit, però quins enemics! L'ombra invisible de la classe explotadora semblava cobrir davant els seus ulls tota la cultura humana, i aquesta ombra la sentia sempre com quelcom tan indubtable com la llum del dia. Segons recorde, aquella vegada jo mostrí poquíssima atenció envers l'arquitectura de Londres. Desplaçat de colp de Verkholensk a l'estranger, on estava per primera vegada, em feu càrrec molt sumàriament de les bel·leses de Viena, París i Londres, i no estava en condicions de penetrar en "detalls" com l'abadia de Westminster. A més, Vladimir Iltx, es comprèn, no m'havia invitat per a això a aquest llarg passeig. El seu propòsit era un altre: el de conèixer-me i sotmetre'm a examen. I l'examen afectà realment "totes les assignatures". Contestant a les seues preguntes, li parlí dels desterrats en el Lena, de les seues interioritats i els seus grups. La línia divisòria principal la constituïa llavors l'actitud envers la lluita política activa, envers una organització centralitzada i envers el terror.

Hi ha hagut discrepàncies teòriques amb relació al bernsteinianisme? (em preguntà Vladimir Iltx).

Jo li parlí de com havíem llegit l'obra de Bernstein i la resposta de Kautsky a la presó de Moscou i, més tard en la deportació. Entre nosaltres no hi havia hagut un sol marxista que aixequés la veu a favor de Bernstein. Es considerava com quelcom natural i lògic que Kautsky tenia raó. Però no havíem relacionat per a res, ni tan sols se'ns havia ocorregut fer-ho, la lluita teòrica desplegada aleshores a escala internacional i les nostres discussions polítiques i en matèria d'organització; almenys fins que aparegueren en el Lena els primers números d'*Iskra* i l'obra de Lenin (*Què fer?*) Li diguí també que havíem llegit amb gran interès els primers treballs filosòfics de Bogdanov. Recorde molt bé el sentit d'una observació de Vladimir Iltx: també a ell el llibre sobre la concepció històrica de la naturalesa li semblava molt valuós, però Plekhanov no ho aprovava, deia que això no era materialisme. Vladimir Iltx no tenia encara un concepte

propi sobre aquest problema; es limità a exposar l'opinió de Plekhanov, referint-se amb respecte al prestigi filosòfic d'aquest, però mostrant la seua perplexitat. També a mi m'estranyà llavors molt el judici de Plekhanov. Vladimir Ilitx em preguntà també sobre qüestions d'economia. Jo li expliquí que a la presó provisional de deportats de Moscou havíem estudiat col·lectivament la seua obra *El desenvolupament del capitalisme a Rússia*; en la deportació havia llegit *El Capital*, però sense passar del segon tom. Recordí l'enorme quantitat d'estadístiques recollides i ordenades en *El desenvolupament del capitalisme a Rússia*.

-A la presó de Moscou parlàrem moltes vegades amb sorpresa d'aquest ingent treball.

-Però no el feu tot d'una vegada (contestà Lenin). Segons sembla, li agradava que els camarades joves prestaren atenció al seu important treball econòmic.

Parlàrem de la tendència anarquista de Makhaiski, de la impressió que havia produït entre els deportats, de si eren molts els que s'havien deixat guanyar per ella. Li contí que el primer quadern de Makhaiski, imprès en multicopista, que ens havia arribat Lena amunt, produí en la majoria de nosaltres forta impressió per la dura crítica que s'hi feia de l'oportunisme socialdemòcrata, i que en aquest sentit coincidia amb la nostra manera de pensar quant a la polèmica entre Kautsky i Bernstein. El segon quadern, en el que Makhaiski "arrencava la màscara" a les fórmules marxistes de la reproducció, considerant-les com una justificació teòrica de l'explotació del proletariat pels intel·lectuals, ens havia indignat. Finalment, el tercer quadern, que rebérem més tard, amb el programa positiu en què les supervivències de l'economicisme es combinaven amb embrions de sindicalisme, ens havia produït la impressió d'ésser quelcom totalment inconsistent.

Pel que es refereix al meu treball futur, aquesta vegada només es parlà, es comprèn, en els termes més generals. Jo volia, primer que res, posar-me al dia de les publicacions aparegudes; després pensava tornar il·legalment a Rússia. Es decidí que primerament havia d'"orientar-me".

Nadexda Konstantinovna em portà a una casa situada unes illes més enllà, en la que vivien Zassulitx, Martov i Blümenfeld, que era el gerent de la impremta d'*Iskra*. Allí trobà hom una habitació lliure per a mi. L'habitatge, segons és costum en Anglaterra, no estava disposat en horitzontal, sinó verticalment: a l'habitació de baix vivia l'ama, i després, un rere de l'altre, seguien els inquilins. Hi havia també una habitació lliure per a usos comuns a què Plekhanov, després de la seua primera visita, havia batejat amb el nom de "cau". En aquesta habitació, no sense culpa de Vera Ivanovna Zassulitx, però també amb la col·laboració de Martov, regnava un gran desordre. Hi prenién cafè, s'hi reunien per a xerrar, fumaven, etc., d'ací la seua denominació.

Així començà el breu període de la meua vida a Londres. Jo comencí a engolir-me ansiosament els números apareguts fins llavors d'*Iskra* i de *Zaria*. A aquell temps es remunta el començament de la meua col·laboració en *Iskra*.

Coincidint amb el segon centenari de la fortalesa de Schliesselburg, escriguí un solt que, segons crec, era el meu primer treball per a *Iskra*. Finia amb unes paraules d'Homer o, millor dit, amb unes paraules de Gneitx, traductor d'Homer, sobre les "invencibles mans" que la revolució faria caure sobre el tsarisme (al tren, a la tornada a Sibèria, havia llegit la *Ilíada*). A Lenin li agradà el solt. Però amb relació a les "invencibles mans" tenia un legítim dubte i així m'ho manifestà amb un bonàs somriure. "Es tracta d'un vers d'Homer", tractí jo de justificar-me, encara que acceptí de bon grat que la cita clàssica no era imprescindible. El solt pot trobar-se en *Iskra*, però sense les "invencibles mans".

Llavors també feu els meus primers informes en White Chapel, on mesurí les armes amb el “vell” Txaikovski (ja aleshores era vell) i amb l’anarquista Txerkezov, que tampoc era jove. Em sorprengué sincerament que aqueixos famosos emigrats de blanca barba poguessen dir tals desbarats... Amb White Chapel em relacionà l’“antic” londinenc Alexeiev, un emigrat marxista pròxim a la redacció d’*Iskra*. Em posà al corrent de la vida anglesa i, en general, fou per a mi brollador de tot gènere de coneixements. Recorde que en una ocasió, després d’una llarga conversa que havia tingut amb Alexeiev durant el camí d’anada i tornada de White Chapel, exposí a Vladimir Ilitx dues opinions d’aquell quant a la substitució del règim estatal a Rússia i a l’últim llibre de Kautsky. Al nostre país (deia Alexeiev), el canvi no serà gradual, sinó molt brusc a causa de la inclemència de l’autocràcia. La paraula inclemència (duresa, crueltat, fermesa) la recorde molt bé. “Segurament té raó”, digué Lenin després d’escoltar-me. El segon judici d’Alexeiev es referia a l’obreta de Kautsky, *El dia següent a la revolució social*. Sabia que Lenin s’interessava molt per aquest llibre, que, segons les seues pròpies paraules, havia llegit dues vegades i estava llegint una tercera (crec que també revisà la traducció russa). Jo acabava de llegir-lo, perquè Vladimir Ilitx me l’havia recomanat. Mentre, Alexeiev el considerava una obra oportunista. “És un estúpid”, digué sobtadament Lenin, i unflà, enutjat, els llavis, cosa que en ell era senyal de descontent. Quant a Alexeiev, sentia envers Lenin la major estimació. “Crec [digué] que per a la revolució és més important que Plekhanov.” A Lenin no li’n parlí, s’entén, però sí a Martov, qui no féu cap comentari.

La redacció d’*Iskra* i de *Zaria* la componien, com és sabut, sis persones: tres “vells”, Plekhanov, Zassulitx i Axelrod, i tres joves, Lenin, Martov i Potresov. Plekhanov i Axelrod residien a Suïssa. Zassulitx estava a Londres, amb els joves. En aquell moment, Potresov es trobava al continent. Tal dispersió originava inconvenients de tipus tècnic, però a Lenin açò no l’importava gens ni miqueta, més bé el contrari. En vigílies de la meua marxa al continent m’imposà amb cautela en els assumptes interns de la redacció; digué que Plekhanov insistia en el trasllat de tota la redacció a Suïssa, però que ell, Lenin, estava en contra, perquè això dificultaria el treball. Llavors compreguí, encara que molt per damunt, que la permanència de la redacció a Londres era originada per consideracions no sols de caràcter policíac, sinó de tipus personal i d’organització. Lenin volia en el treball ordinari d’organització i polític la màxima independència respecte dels vells, i abans que res de Plekhanov, amb qui ja havia tingut aguts conflictes, particularment en elaborar el projecte de programa del partit. De mediadors en tals casos servien Zassulitx i Martov: Zassulitx en representació de Plekhanov i Martov en la de Lenin. Ambdós mediadors mostraven un gran esperit de conciliació i, a més, eren molt amics. Dels aguts xocs entre Lenin i Plekhanov a causa de la part teòrica del programa només m’assabentí a poc a poc. Recorde que Vladimir Ilitx em preguntà què em semblava el programa que aleshores acabava d’ésser publicat (crec que en el número 25 d’*Iskra*). No obstant això, jo havia enfocat l’assumpte des d’un punt de vista massa general com per a respondre a la qüestió que interessava a Lenin. Les discrepàncies havien sorgit quant a la major o menor rigidesa i forma categòrica de caracteritzar les tendències fonamentals del capitalisme, la concentració de la producció, la desintegració de les capes mitjanes, la diferenciació de les classes, etc., en allò que Lenin insistia, i el major convencionalisme i cautela en aquestes qüestions, del que era partidari Plekhanov. El programa, com és sabut, abunda en les paraules “si fa o no fa”: açò és de Plekhanov. Pel que recorde, segons el que contaven Martov i Zassulitx, l’avantprojecte de Lenin, que s’oposava al de Plekhanov, fou acollit per aquest últim amb dures censurens expressades en el to altiu i burlaner a què tan aficionat era en tals casos Gueorgui Valentinovitx. Però açò, s’entén, no podia acovardir

ni espantar Lenin. La lluita adquirí un caràcter força dramàtic. Vera Ivanovna, segons em contà, deia a Lenin: “George [Plekhanov] és un llebrer: sacsa la peça i acaba per deixar-la; vostè és un bulldog: no la solta”. Recorde molt bé aquesta frase i el comentari final de Zassulix: “A ell [a Lenin] açò li agradà molt. No solte la presa?, preguntà satisfet”. I Vera Ivanovna imità bondadosament l’entonació de Lenin.

Durant la meua estada a Londres, Plekhanov féu un curt viatge a aquesta ciutat. Llavors el viu per primera vegada. Vingué a la nostra república i estigué en el cau, però jo no em trobava a casa.

-Ha vingut George -em digué Vera Ivanovna-, vol veure’l, visite’l.

-Quin George? -preguntí perplex, pensant que hi havia una altra persona important a qui jo no coneixia. -És Plekhanov... nosaltres li diem George.

A la vesprada m’apropí a veure’l. En la petita habitació, a més de Plekhanov, es trobaven un escriptor socialdemòcrata alemany prou conegut, Behr, i l’anglès Askew. Sense saber què fer de mi, ja que no hi havia més cadires, Plekhanov (no sense certes vacil·lacions) m’oferí seient en el llit. Jo ho considerí la cosa més natural del món, sense intuir que Plekhanov, europeu fins a la medul·la, només en un cas extrem podia decidir-se a tan extraordinària mesura. La conversa transcorria en alemany, llengua que ell no coneixia a fons, i per això es limitava a breus observacions. Behr parlà primer que la burgesia anglesa sabia afalagar molt bé els qui sobreixien entre la massa obrera; després la conversa passà als predecessors anglesos del materialisme francès. Behr i Askew no trigaren en retirar-se. Gueorgui Valentinovix esperava amb tota raó que jo me n’aniria amb ells, ja que ja era tard i no es podia molestar els amos de la casa amb tanta conversa. Jo, per contra, considerava que només llavors començaria l’autèntic.

-Behr ha exposat coses molt interessants -diguí.

-Sí, el que es refereix a la política anglesa és interessant, però això de la filosofia són ximpleries -contestà.

En veure que no em disposava a anar-me’n, Gueorgui Valentinovix m’invità a sortir a prendre cervesa als voltants. Em féu algunes preguntes superficials i es mostrà afable, però en aquesta afabilitat hi havia un matís de latent impaciència. Jo advertí que estava distret. Potser se sentiria cansat. Però me n’aní amb un sentiment d’insatisfacció i amargor.

Durant el període de Londres, com més tard durant el de Ginebra, m’entrevistí amb molta més freqüència amb Zassulix i Martov que amb Lenin. En viure a Londres en la mateixa casa i menjar i sopar en Ginebra d’ordinari en els mateixos restaurants, veia a Martov i Zassulix diverses vegades al dia, mentre que qualsevol entrevista al marge de les reunions oficials amb Lenin, que vivia amb la seua família, era ja un petit esdeveniment.

Zassulix era una dona molt especial, encantadora a la seua manera. Escrivia molt lentament, patint els autèntics dolors de la creació. “El que Vera Ivanovna fa no és escriure, sinó un mosaic”, em digué en aquell moment Vladimir Iliix. I, en efecte, portava al paper cada frase per separat, passejava molt per l’habitació, arrossegant les sabatilles i donant constants xuplades a uns cigarrets que feia ella mateixa i que moltes vegades llençava a mig consumir en tots els racons, a l’estant de les finestres i a les taules; la cendra li queia en la brusa, en les mans, en les quartilles, al got del te i, a vegades, fins i tot damunt l’interlocutor. Era i fou fins al final una vella intel·lectual radical a la que el destí posà una injecció de marxisme, els elements teòrics del qual, com demostren els seus articles, assimilà molt bé. Però, al mateix temps, no desaparegué en ella la base politicomoral de la radical russa dels anys 70. En converses íntimes es permetia aixecar-se contra certs mètodes o conclusions del marxisme. El concepte de “revolucionari” tenia per a ella un valor independent, al marge del

contingut classista. Recorde una conversa que tinguérem els dos sobre el seu article “Revolucionaris del medi burgès”. Jo emprí l’expressió revolucionaris democraticoburgesos. “No [replicà Vera Ivanovna amb un cert disgust, o millor dit, amb un matís d’amargor]. Ni burgesos ni proletaris, sinó revolucionaris simplement. Clar que es pot dir revolucionaris petit burgesos [hi afegí] si s’atribueix a la petita burgesia tot allò que no sabem què fer amb això...”

El centre ideològic de la socialdemocràcia era llavors Alemanya i nosaltres seguíem amb la major atenció la lluita dels ortodoxos contra els revisionistes en aquell país. Vera Ivanovna, a la menor oportunitat, deia:

-Tot açò és així. Acabaran amb el revisionisme i restabliran Marx, conqueriran la majoria, però, malgrat tot, continuaran vivint amb el kàiser.

-A qui es refereix, Vera Ivanovna?

-Als socialdemòcrates alemanys.

D’altra banda, no s’equivocà a aquest respecte tant com aleshores semblava, si bé això ocorregué de manera distinta i a conseqüència d’altres causes, no com Vera Ivanovna pensava...

Zassulitx es mostrava escèptica amb relació al programa dels “trossos”: no és que el refusés, però se’n reia bondadosament. Recorde un episodi. Poc abans del congrés arribà a Ginebra Konstantin Konstantinovitx Bauer, vell marxista, encara que molt desequilibrat, que en un altre temps havia estat amic de Struve i que en aquest període vacil·lava entre *Iskra* i *Osvobozdenie*. En Ginebra començà a inclinar-se cap a *Iskra*, però es negava a acceptar el punt dels “trossos”. Estigué amb Lenin, a qui possiblement ja coneixia d’altres temps. Tornà, no obstant això, sense canviar d’opinió, probablement perquè Vladimir Iilitx, que coneixia el seu esperit hamletic, no es prengué el treball de tractar de convèncer-lo. Jo tinguí una llarguíssima conversa amb Bauer, a qui havia conegut en el desterrament, entorn dels malaurats “trossos”. Suat, li exposí tots els arguments que havia pogut reunir durant el mig any d’interminables discussions amb els socialistes-revolucionaris i, en general, amb tots els enemics del programa agrari *iskrista*. Aquella mateixa vesprada, Martov (recorde que fou ell) comunicà als redactors, en una reunió en què jo em trobava present, que Bauer se li havia presentat per a manifestar la seua adhesió definitiva a *Iskra*. Trotski, digué, havia aclarit tots els seus dubtes.

-També s’ha convençut d’això dels “trossos”? -preguntà Zassulitx quasi espantada.

-Dels “trossos” particularment.

-Pobret -articulà Vera Ivanovna amb una entonació tan inimitable que tots ens posàrem a riure.

“Molt del que Vera Ivanovna pensa es basa en la moral, en els sentiments”, em digué en una ocasió Lenin, i em contà que Martov i ella s’havien mostrat partidaris del terror individual quan el governador de Vilnius, Val, aplicà el càstig d’assots als obrers que havien participat en una manifestació. Empremtes d’aquesta temporal “desviació”, com diríem ara, es poden trobar en un número d’*Iskra*. La cosa sembla que ocorregué com segueix: Martov i Zassulitx estaven encarregats de la publicació d’aquest número, ja que Lenin es trobava aleshores al continent. Es rebé la notícia d’una agència telegràfica sobre els assots de Vilnius. En Vera Ivanovna es despertà l’heroica radical que havia disparat contra Trepov per les pallisses a què eren sotmesos els presos polítics. Martov la recolzà... En rebre aquest número d’*Iskra*, Lenin s’indignà: “És el primer pas vers la capitulació davant els socialistes-revolucionaris”. Al mateix temps es rebé una lletra de protesta de Plekhanov. Aquest episodi es produí també abans de la meua arribada a Londres, i per això alguns detalls poden ésser imprecisos, tot i que

l'essència de l'incident la record molt bé. “Clar [tractà de justificar-se Vera Ivanovna en una conversa amb mi], no es tractava en absolut del terror, sinó del sistema. I jo crec que el terror pot llevar les ganes de recórrer als assots...”

En realitat, Zassulitx no discutia, menys encara sabia parlar en públic. A les raons de l'interlocutor no contestava mai directament, sinó que rumiava les seues idees i després, acalorada, entravessant-se, soltava una ràpida sèrie de frases no dirigides, d'altra banda, a qui li havia portat la contra, sinó a qui ella pensava que era capaç de comprendre-la. Si es tractava d'una discussió en regla, amb president, no prenia notes mai, ja que per a dir quelcom necessitava acalorar-se. Però en aquest cas parlava sense prendre en absolut en consideració cap nota; per aquest gènere de notes sentia el major dels menyspreus; sempre interrompia l'orador i el president, i deia fins al final tot allò que volia. Per a comprendre-la calia penetrar bé en el marxa de les seues idees. I aqueixes idees (justes o equivocades) sempre eren interessants i li pertanyien a ella sola. No és difícil imaginar-se el contrast que Vera Ivanovna, amb el seu difús radicalisme i el seu subjectivisme, amb la seua negligència, representava amb relació a Vladimir Ilitx. No és que es tingueren antipatia, sinó que els separava un sentiment de profunda discrepància orgànica. Però Zassulitx, com a bona psicòloga, sentia ja aleshores, no sense un cert matís d'hostilitat, la força de Lenin; així ho expressava la seua frase que “no solta la presa”.

Només a poc a poc i no sense treball arribí a comprendre les complexes relacions que existien entre els membres de la redacció. Quan arribí a Londres, com ja he dit, era un autèntic provincià i ho era en tots els sentits. Mai havia estat en l'estranger, ni tan sols a Petersburg. De Moscou, el mateix que de Kiev, l'única cosa que coneixia era la presó de deportats. Als escriptors marxistes els coneixia únicament pels seus articles. A Sibèria havia llegit alguns números d'*Iskra* i el *Què fer?* de Lenin. D'Ilin, l'autor d'*El desenvolupament del capitalisme a Rússia*, havia escoltat parlar vagament a la presó de Moscou (crec que a Vanovski) com una estrella socialdemòcrata en ascens. De Martov sabia poques coses; de Potresov, res. A Londres, quan llegia afanyosament *Iskra*, *Zaria* i, en general, les publicacions editades en l'estranger, ensopeguí en un dels números de *Zaria* amb un brillant article dirigit contra Prokopovitx, sobre el paper i la significació dels sindicats.

-Qui és Molotov? -preguntí a Martov.

-És Parvus.

Però jo no sabia res de Parvus. Prenia *Iskra* com un tot i en aquells mesos em resultava aliena i fins i tot hostil la idea de cercar en ella o en la seua redacció diferents tendències, matisos, influències, etc.

Em cridà l'atenció, recorde, que certs editorials i articles d'*Iskra*, tanmateix que no anaven signats, estaven escrits en primera persona: “en tal número diguí”, “ja aleshores escriguí sobre açò”, etc. Preguntí qui era l'autor d'aqueixos articles. Tots eren de Lenin. En conversa amb ell observí que, segons el meu parer, resultava inconvenient, des del punt de vista literari, parlar en primera persona en els articles sense signatura.

-Per què inconvenient? -preguntà ell amb interès, suposant potser que jo no expressava una opinió circumstancialment i purament personal.

-Així m'ho sembla -contestí jo vagament, perquè no tenia la menor idea concreta al respecte.

-Doncs jo no ho trobe -replicà Lenin, i deixà escapar una rialla que em semblà enigmàtica.

Llavors, en aquest recurs literari podia percebre's un matís d'“egocentrisme”. En realitat, el fet de destacar els articles propis, tanmateix que no estigueren signats, era una manera d'assegurar la línia pròpia en no tenir confiança quant a la línia dels més

pròxims col·laboradors. Ens trobem ací, a petita escala, amb la insistent i tenaç *orientació vers un fi concret* que no es deté davant cap formalitat i que constitueix el tret fonamental de Lenin com a cap.

El dirigent polític d'*Iskra* era Lenin, però l'articulista principal era Martov. Aquest escrivia fàcilment i sense fi, igualment que parlava. Lenin, en canvi, passava molt de temps a la biblioteca del Museu Britànic, on s'ocupava de qüestions teòriques.

Recorde que Lenin estava escrivint a la sala de la biblioteca un article contra Nadioxdin, qui aleshores era propietari a Suïssa d'una petita editorial que fluctuava entre els socialdemòcrates i els socialistes revolucionaris. Mentre, Martov havia escrit ja la nit anterior (solia treballar de nit) un extens article sobre Nadioxdin, que havia lliurat a Lenin.

-Ha llegit vostè l'article de Iuli? -em preguntà Vladimir Iliix al Museu.

-Sí.

-Què li sembla?

-El trobe bé.

-Està bé, sí, però poc concret. No hi ha conclusions. He escrit açò i no sé què fer ara. I si l'inserís com una nota al peu de l'article de Iuli?

Em lliurà una quartilla escrita a llapis. En el pròxim número d'*Iskra*, l'article de Martov aparegué amb la nota de Lenin. Ambdós sense signar. No sé si aquesta nota figura a les *Obres Completes* de Lenin. Del que sí que responc és que fou ell qui l'escrigué.

Uns mesos més tard, ja a les setmanes que precediren al congrés, sorgí en la redacció, episòdicament, una discrepància entre Lenin i Martov amb relació a la tàctica a emprar a les manifestacions obreres, més exactament, en la lluita armada amb la policia. Lenin deia: cal crear petits grups armats, cal ensenyar a aquests obrers a combatre amb la policia. Martov estava en contra. La discussió es portà al si de la redacció.

-I no es convertirà açò en quelcom semblant a un terror de grups? -diguí jo respecte a la proposició de Lenin.

(Recorde que en aquell període la lluita contra la tàctica terrorista dels socialistes-revolucionaris exercia un important paper en el nostre treball.)

Martov féu seua aquesta consideració i començà a exposar la idea que era necessari ensenyar a les manifestacions de masses a defensar-se de la policia, i no crear grups per a lluitar contra ella. Plekhanov, a qui jo, al igual que altres, probablement, mirava esperant les seues paraules, defugí la resposta i invità Martov a escriure un projecte de resolució per a debatre l'assumpte ja amb un text a la mà. Aquest episodi es diluí, no obstant això, entre els esdeveniments relacionats amb el congrés.

Tinguí rares ocasions d'observar Lenin i Martov no en assemblees i reunions sinó en simples entrevistes. Aleshores Lenin ja era enemic de les llargues discussions, de les converses desordenades que molt sovint esdevenien xafardejos d'emigrats, cosa a què tan aficionat era Martov. Lenin, aquest gran maquinista de la revolució, no sols en política, sinó també en els seus treballs teòrics o filosòfics, en l'estudi d'idiomes estrangers i en les entrevistes, estava invariablement posseït per una idea, per un mateix objectiu. Potser fos el major utilitarista que mai ha produït el laboratori de la història. Però com el seu utilitarisme era d'una grandiosa envergadura històrica, la personalitat no s'esborrava, no s'empobria, sinó que, per contra, a mesura que l'experiència i l'esfera d'acció augmentaven, més i més es desenrotllava i enriquia... En trobar-se junt amb Lenin, Martov, que llavors era el seu més íntim company d'armes, se sentia cohibit. Es tutejaven encara, però es notava ja una certa fredor en les seues relacions. Martov vivia molt més en el present: el tema candent de cada dia, el treball corrent de

publicista, la polèmica, les últimes notícies i les converses. Lenin, dominant els fets del dia, penetrava profundament, amb el pensament, en el demà. Martov exposava un infinit nombre d'intuïcions, d'hipòtesis, de propostes, sovint brillants, que amb gran freqüència oblidava ell mateix, mentre que Lenin prenia allò que li era necessari i quan ho necessitava. La fragilitat de les idees de Martov movia a Lenin a moure amb inquietud el cap. No s'havien definit, ni tan sols palesat, les diferents línies polítiques; només *a posteriori* resulta possible endevinar-les. Més tard, en produir-se l'escissió en el II Congrés, els iskristes es dividiren en durs i tous. Aquestes denominacions, que en un primer temps estigueren, com és sabut, molt en voga, provaven que encara que no existia una divisió concreta, hi havia una diferència en l'enfocament, en la decisió, en la disposició d'anar fins al final. Tornant a les relacions entre Lenin i Martov, pot dir-se que abans de l'escissió i del congrés Lenin era ja "dur" i Martov era "tou". I ambdós ho sabien. Lenin mirava Martov amb un esperit crític i un xic recelós, encara que el tenia en gran estima, mentre que Martov sentia el pes d'aquesta mirada i encongia nerviosament els seus flacs muscles. Quan coincidien en algun lloc i entaulaven conversa, no hi havia ja la menor entonació amistosa, ni bromes, almenys en la meua presència. Lenin parlava sense mirar a Martov i els ulls d'aquest es convertien en vidres darrere d'uns lents que mai es veien nets. I quan Vladimir Ilitx parlava amb mi de Martov, en la seua veu hi havia ja un matís particular: "Què és això? Ho ha dit Iuli?", i el nom de Iuli el pronunciava d'una manera particular, accentuant-lo lleugerament, com si volgués posar-me en guàrdia, com si digués: "És bo, sí, fins i tot excel·lent, però molt tou". Sobre Martov influïa, sens dubte, Vera Ivanovna que, no en el sentit polític sinó psicològicament, l'apartava de Lenin. Es comprèn, tot açò és més una caracterització psicològica generalitzada que no un material, un fet, i a més una caracterització feta després de vint-i-dos anys. Durant aquest temps és molt el que s'ha fixat en la memòria, i en la representació d'imponderables aspectes de les relacions familiars pot haver-hi elements equivocats i errors de perspectiva. Quin valor tenen ací els records i fins a quin punt influeix la involuntària reconstrucció feta *a posteriori*? Crec, no obstant això, que, en les qüestions fonamentals, la memòria reproduïx allò que en realitat succeí.

Després dels meus primers discursos, que es podrien dir "de prova", en White Chapel (Alexeiev informava dels mateixos als membres de la redacció), m'enviaren a fer conferències a Brussel·les, Lieja i París. El tema era "Què és el materialisme històric i com el comprenen els socialistes revolucionaris". A Vladimir Ilitx li interessà molt. Li doní per a la seua revisió els amplis apunts que havia pres, amb cites i tot, i m'aconsellà que utilitzés aquest material per a un article que podria sortir en el primer número de *Zaria*. Jo no m'atreví, no obstant això.

Poc després, estant a París, em trucà per telègraf des de Londres. Vladimir Ilitx tenia el propòsit d'enviar-me clandestinament a Rússia, d'on es queixaven de les moltes detencions sofertes i de la manca de gent. Segons sembla, Kler em reclamava. Però abans d'arribar a Londres, el pla ja havia canviat. L. G. Deutch, que aleshores residia en Londres i mostrava envers mi gran simpatia, em contà més tard com havia "intervingut" en favor meu, assenyalant que "el jove" (així és com m'anomenava) necessitava estar un cert temps en l'estranger i estudiar, i com Lenin, després de certes discussions, s'hi mostrà conforme. Resultava molt atractiu treballar en l'organització russa d'*Iskra*, però, no obstant això, seguí de bon grat durant un cert temps en l'estranger.

Un diumenge aní amb Vladimir Ilitx i Nadexda Konstantinovna a una església socialista de Londres, en la que el míting socialdemòcrata s'alternava amb el cant de salms entre piadosos i revolucionaris. L'orador era un caixista d'impremta que havia tornat al país, crec que d'Austràlia. Vladimir Ilitx em traduïa en veu baixa el seu discurs, que semblava prou revolucionari, almenys per a aquell temps. Després, tots es

posaven en peu i cantaven: “Déu omnipotent, fes que no hi haja ni reis ni rics...”, o quelcom per l’estil. “En el proletariat anglès hi ha dispersos molts elements d’esperit revolucionari i de socialisme [em digué al respecte Vladimir Ilitx quan sortírem de l’església], però tot això es combina amb el conservadorisme, amb la religió i els prejudicis, i no pot sortir a l’exterior i generalitzar-se...” A aquest propòsit resulta curiós assenyalar que Zassulitx i Martov es mantenien per complet al marge del moviment obrer anglès, enterament absorbits per *Iskra* i allò que la rodejava. Lenin, en canvi, empenia de tant en tant pel seu compte exploracions al camp del moviment obrer del país.

És obvi dir que Vladimir Ilitx, Nadexda Konstantinovna i la mare d’aquesta vivien més que modestament. En tornar de l’església socialdemòcrata, menjàrem en la petita cuina-menjador del seu pis, que no constava més que de dues habitacions. Recorde com si fos ara els trossos de carn torrada servits a la paella. Prenguérem te. Férem bromes, com sempre, sobre si jo encertaria, sol, a tornar a casa: m’orientava força malament als carrers i, mogut per les meues aficions a la sistematització, anomenava a açò “cretinisme topogràfic”.

La data d’obertura del congrés s’apropava i, a la fi, es decidí traslladar el centre iskrista a Suïssa, a Ginebra: la vida era allí incomparablement més barata i els contactes amb Rússia eren més fàcils. Lenin ho acceptà, encara que de mala gana. A mi m’enviaren a París, des d’on havia de seguir, junt amb Martov, a Ginebra. Començà l’intens treball de preparació del congrés.

Després d’un cert temps arribava Lenin a París. Havia de pronunciar tres conferències sobre la qüestió agrària en l’anomenada Escola Superior, que havien organitzat en aquella ciutat professors expulsats de les universitats russes. Els estudiants marxistes insistien en el fet que Lenin fos invitat després que a l’escola parlà Txernov. Els professors se sentien inquietos i pregaren al mordaç conferenciant que, en la mesura del possible, no s’endinsés en polèmiques. Però Lenin no es comprometé a res en aquest sentit i la seua primera conferència la començà afirmant que el marxisme és una teoria revolucionària, és a dir, polèmica per la seua mateixa essència encara que aquest caràcter polèmic no es contradeia per a res amb el seu esperit científic. Recorde que poc abans de la primera conferència Vladimir Ilitx estava molt inquiet. En pujar a la tribuna, no obstant això, s’assenenà, almenys exteriorment. El professor Gambarov, que havia acudit a escoltar-lo, digué a Deutch, formulant la seua impressió: “És un autèntic catedràtic!” Aquell home, molt amable per cert, pensava que açò era el major dels elogis. Les conferències, essent com eren profundament polèmiques (contra els populistes i el socialreformista agrari David, als qui Lenin confrontava i unia), no sobrepassaren, no obstant això, el marc de la teoria econòmica, no es referiren a la lluita política d’aleshores, al programa agrari de la socialdemocràcia i dels socialistes-revolucionaris, etc. Lenin s’imposà aquesta restricció considerant el caràcter acadèmic del centre en què parlava. Però, després de la tercera conferència, pronuncià un informe polític sobre la qüestió agrària, crec que en el número 110 de la rue Choisy; l’acte no fou organitzat ja per l’Escola Superior, sinó pel grup parisenc d’*Iskra*. La sala estava plena de gom a gom. Tots els estudiants de l’Escola Superior havien acudit per a escoltar les conclusions pràctiques que es desprenien de les conferències teòriques. Es tractava del programa agrari d’*Iskra* aleshores i, en particular, de la devolució dels “trossos”. No recorde que ningú parlés en contra. El que sí que recorde és que en el resum de la discussió Vladimir Ilitx estigué esplèndid. Un iskrista de París em digué a la sortida: “Avui Lenin s’ha superat a si mateix”. Després de l’informe, com era costum, els iskristes es reuniren amb ell en un cafè. Tots estaven molt contents, i el mateix conferenciant es mostrava alegre i agitat. El tresorer del grup reté compte, satisfet, dels

diners que amb aquest motiu havien ingressat en la caixa d'*Iskra*: quelcom així com 75 o 100 francs. No era broma! Açò succeïa al començament de 1903. No puc precisar ara més la data, però pense que no seria difícil fer-ho i que potser ja s'haja fet.

Aprofitant l'arribada de Lenin, es decidí portar-lo a l'òpera. L'encarregada d'organitzar-ho fou N I Sedova, que pertanyia al grup *iskrista*. Vladimir Ilitx fou al teatre (Opéra Comique) i en sortí amb la mateixa cartera que l'havia acompanyat en pronunciar les conferències a l'Escola Superior. Es representava l'òpera de Massenet (?) *Lluïsa*, d'un argument molt democràtic. Estiguérem en el galliner. A més de Lenin, Sedova i jo, crec que venia Martov. Als altres no els recorde. A aquesta visita a l'òpera va unida una petita circumstància, que no tenia res a veure amb la música, però que, no obstant això, se'm quedà molt gravada en la memòria. Lenin s'havia comprat a París unes botes que li resultaren estretes. Després de patir amb elles diverses hores, decidí deixar-les. El meu calçat clamava demanant la substitució. Rebí aquestes botes i amb l'alegria del primer moment em semblà que m'ajustaven bé. Decidí estrenar-les el dia que anàvem a l'òpera. En el camí d'anada tot marxà bé. Però ja al teatre sentí que la cosa es complicava. Potser açò siga la causa que no recorde la impressió que l'òpera produí en Lenin ni en mi. L'única cosa que recorde és que ell estava de molt bon humor, bromejava i reia. A la tornada jo sentia uns dolors terribles i Vladimir Ilitx es burlà implacablement de mi durant tot el camí. Sota les seues bromes s'ocultava, no obstant això, la compassió de qui comprèn molt bé la molèstia aliena: ell mateix, segons he dit abans, patí diverses hores amb aquestes botes.

He parlat abans de l'emoció de Vladimir Ilitx quan anava a pronunciar en París les seues conferències. Convé detenir-s'hi. Aquesta emoció quan havia de pronunciar un discurs la sentia també Lenin prou més tard, i tant més com menys "seu" era el públic, com més formal era el motiu del discurs. Exteriorment, Lenin parlava sempre en to segur, impetuós i ràpid, de tal manera que les seues intervencions eren una dura prova per als taquígrafs. Però quan es trobava a gust, la seua veu semblava la d'un altre, era com un so reflex i impersonal, quelcom semblat al ressò. En canvi, quan advertia que el públic necessitava justament allò que ell diria, la seua veu adquiria una vivor extraordinària i una flexible capacitat de convicció que no tenia res a veure amb l'"oratòria" en el sentit propi de la paraula, sinó que era com una conversa, encara que portada al nivell de la tribuna. Allò no era art oratori, però sí un poc més que la simple eloqüència. Es podrà objectar, cert, que qualsevol orador parla millor davant un públic "seu". En una forma tan general, açò, naturalment, és cert. Però del que es tracta és de quin públic i en quines condicions sent l'orador com a propi. Els oradors europeus tipus Vandervelde, formats a l'escola parlamentària, necessiten precisament un ambient solemne i motius formals per a l'èmfasi. En els aniversaris i assemblees celebrades per a festejar una personalitat se senten en el seu ambient. I per a Lenin cada una d'aquestes assemblees representava una petita desgràcia personal. Quan major brillantor i capacitat de convicció mostrava era en examinar les qüestions primordials de la política. Potser els millors models de la seua oratòria siguen les seues intervencions en el comitè central en vigílies d'octubre.

Abans de les conferències de París, jo havia escoltat Lenin només una vegada a Londres, crec que a les acaballes de desembre de 1902. És estrany, però no m'ha quedat cap record ni del caràcter del discurs ni del tema. Quasi m'atrevisc a posar en dubte que es tractés d'un informe. Però, segons sembla, ho fou: per a Londres es tractava d'una assemblea de russos molt concorreguda i hi assistia Lenin; si no hagués estat ell l'encarregat de pronunciar l'informe, difícilment hauria acudit. Aquesta errada de la memòria l'atribuïsc a què l'informe tractà probablement, com ocorria d'ordinari, del mateix tema de què parlava en l'últim número d'*Iskra*; l'article de Lenin ja l'havia llegit

i, per consegüent, en l'informe no hi havia res de nou per a mi; no hi hagué debat: els febles adversaris londinencs no s'atrevien a alçar la veu contra Lenin; el públic, entre els que hi havia elements del Bund i anarquistes, no era molt favorable, i, com a conseqüència de tot això, l'informe resultà més bé deslluït. L'única cosa que recorde és que en sortir de la reunió se m'aproparen els B., marit i muller, que havien pertangut al grup petersburgès de *Rabotxaia Misl* i que ja portaven prou de temps a Londres, i m'invitaren:

-Vinga a casa a celebrar l'Any Nou. (Per això recorde que l'assemblea se celebrà a les acaballes de desembre.) -¿Per a què? -preguntí jo amb bàrbara perplexitat.

-Passarem l'estona entre camarades. Estaran Ulianov i Krupskaja.

Recorde que digué Ulianov, i no Lenin, i que fins i tot en un primer moment no comprenguí a qui es referia. També foren invitats Zassulitx i Martov. L'endemà es discutí en el "cau" què havíem de fer: preguntàrem a Lenin si hi acudiria. Crec que no fou ningú i fou una llàstima: hauria estat el cas únic en el seu gènere de veure Lenin amb Zassulitx i Martov en una vetllada d'Any Nou.

A la meua arribada a Ginebra, procedent de París, fui invitat amb Zassulitx i Martov a la casa de Plekhanov; crec que també estava Vladimir Ilitx. D'aquesta entrevista serve un record molt confús. En tot cas, no tingué caràcter polític, sinó més bé "mundà", per no dir petit burgès. Recorde que romanguí en la meua cadira sense saber què fer i malenconiós i que en els intervals entre les mostres d'atenció de l'amfitrió o de l'amfitriona em sentia com abandonat. Les filles de Plekhanov serviren el te amb pastes. Se sentia una certa tensió i probablement no era jo l'únic en adonar-se'n. Potser, per la meua mateixa joventut, percebia més la fredor de l'ambient. Aquesta visita fou la primera i l'última. Es comprèn, les meues impressions foren molt superficials i, molt possiblement, circumstancials, el mateix que foren superficials i circumstancials totes les meues entrevistes amb Plekhanov. En un altre lloc he tractat d'oferir una breu caracterització de la brillant figura del primer mestre marxista de Rússia. Ací em limite a impressions soltes de les primeres trobades, en les que (ai!) no tinguí cap sort. Zassulitx, a qui tot açò disgustava molt, em deia: "Sé que George és a vegades insuportable, però en el fons és un animal simpatiquíssim" (aquest era el seu elogi favorit).

No puc menys d'assenyalar que al si de la família d'Axelrod regnava una atmosfera de senzillesa i sincera camaraderia. Recorde agraït les hores que passí a l'hospitalària taula dels Axelrod durant les meues freqüents estades a Zuric. També solia acudir-hi Vladimir Ilitx i, si es jutja pel que la família em contava, se sentia bé en aquell ambient. Mai coincidírem a casa dels Axelrod.

Quant a Zassulitx la seua senzillesa i cordialitat amb els camarades joves era realment incomparable. Si no es pot parlar en el sentit recte de la paraula de la seua hospitalitat, això és només perquè més bé en tenia necessitat que no de prestar-la. Vivia, es vestia i menjava com la més modesta de les estudiants. Pel que fa als béns materials, les seues supremes alegries eren el tabac i la mostassa, que consumia en quantitats enormes. Quan untava una finíssima tallada de pernil amb una gruixuda capa de mostassa, deïem: "Vera Ivanovna se'n va de tabola".

També N G Deutch, el quart membre del grup Emancipació del Treball, era força cordial i atent amb els joves. No he esmentat fins ara que en la seua qualitat d'administrador d'*Iskra* assistia a les reunions de la redacció amb veu i sense vot. D'ordinari seguia Plekhanov, mantenint en les qüestions de la tàctica revolucionària unes concepcions més que moderades. Una vegada, amb gran sorpresa meua, em digué: "No hi haurà ni és necessària cap insurrecció armada, jove. Al presidi teníem galls que per qualsevol motiu s'agarbonaven en baralles i això els costava la vida. Jo ocupava

aquesta posició: mantenir-me ferm, fer comprendre a la direcció que l'assumpte podia acabar en una baralla important, però no arribar mai a aqueix extrem. D'aquesta manera aconseguia el respecte de la direcció i la suavització del règim. Aqueixa mateixa tàctica cal emprar amb el tsarisme, perquè, altrament, ens dispersaran i aixafaran sense el menor profit per a la causa”.

M'estranyà tant aquesta visió de la tàctica que en parlí, un rere de l'altre, a Martov, Zassulix i Lenin. No recorde com reaccionà el primer. Vera Ivanovna digué: “Evgueni (vell pseudònim de Deutch) sempre fou així: personalment és un home d'una audàcia extraordinària, però políticament no pot ésser més caut i moderat”. Lenin, després d'escoltar-me, digué quelcom així com “ja... ja...”, i ambdós ens posàrem a riure sense més comentaris.

En Ginebra s'anaven reunint els primers delegats del II Congrés i amb ells se celebraven constants reunions. En aquest treball preparatori li correspongué a Lenin un paper de direcció indubtable, encara que no sempre es traslluïa a l'exterior. Se celebraven reunions de la redacció d'*Iskra*, de l'organització d'*Iskra* i altres amb grups de delegats i reunions generals. Una part dels delegats havia arribat amb dubtes, inconvenients o pretensions de grup. Aquesta tasca de preparació portava molt de temps.

Al congrés no acudiren més que tres obrers. Lenin conversà molt detingudament amb cadascun d'ells i es guanyà els tres. Un era Shotman, de Petersburg. Era molt jove, però caut i reflexiu. Recorde que en tornar d'una conversa amb Lenin (ell i jo vivíem en la mateixa casa) no cessava de repetir: “Li brillen els ulls com si veiés allò que hom porta dins”.

El delegat de Nikolaiev era Kalafati. Vladimir Iliix em féu moltes preguntes sobre ell (l'havia conegut en Nikolaiev) i després, somrient maliciosament, hi afegí:

-Segons diu, quan el conegué vostè era quelcom així com tolstoïà.

-Això és una estupidesa -exclamí quasi indignat.

-Què té de particular? -replicà Lenin, no sé si per a tranquil·litzar-me o per a punxar-me-. Perquè aleshores crec que vostè tenia divuit anys, i la gent no naix marxista.

-Així és -contestí-, però mai tingué res de comú amb el tolstoianisme.

En les reunions es prestava gran atenció als estatuts; una de les qüestions més importants en els esquemes d'organització i en les controvèrsies era la referent a les relacions entre l'òrgan central i el comitè central. Quan jo arribí a l'estranger pensava que l'òrgan central s'havia de “subordinar” al comitè central. Així ho creia la majoria dels iskristes “russos”, encara que no hi insistien molt i la seua opinió no era molt definida.

-No pot ésser -m'objectà Vladimir Iliix-. Això no s'ajusta a la correlació de forces. Com van a dirigir-nos des de Rússia? No resultarà... nosaltres constituïm un centre estable i dirigirem des d'ací.

En un dels projectes es deia que l'òrgan central estava obligat a inserir els articles dels membres del comitè central.

-Fins i tot contra l'òrgan central? -preguntava Lenin.

-Clar que sí.

-A què menarà això? A res. La polèmica de dos membres de l'òrgan central, en certes condicions, encara podria ésser útil, però la polèmica dels membres “russos” del comitè central contra l'òrgan central seria inadmissible.

-Llavors resultaria una completa dictadura de l'òrgan central? -preguntava jo.

-Què hi ha de roí? -objectava Lenin-. Tal com estan les coses, així ha d'ésser.

En aquell període es parlava molt de l'anomenat dret a la cooptació. En una de les reunions els joves arribàrem a fer distingues entre la cooptació positiva i la negativa. "Però la cooptació negativa s'anomena en rus "expulsar" [digué al matí següent Vladimir Ilitx en una conversa amb mi]. No és tan senzill. Prove a realitzar -ja, ja, ja- una cooptació negativa en la redacció d'*Iskra*!"

El més transcendental era per a Lenin el problema de com organitzar en el futur l'òrgan central, que en essència hauria de complir simultàniament el paper de comitè central. Lenin considerava impossible mantenir els sis que fins aleshores integraven la redacció. Zassulitx i Axelrod en gairebé totes les qüestions, quan sorgia una discrepància, es col·locaven quasi invariablement de banda de Plekhanov i, llavors, en el millor dels casos, eren tres contra tres. Ni un ni un altre grup acceptarien la separació d'un dels seus del consell de redacció. Quedava el recurs contrari, l'ampliació del consell. Lenin volia fer-me entrar com a número set per a després, d'aquesta redacció ampliada de set membres, formar un grup més reduït que integrarien ell, Plekhanov i Martov. Vladimir Ilitx em féu conèixer aquest pla gradualment, encara que sense dir res, d'altra banda, que m'havia proposat a mi com a setè membre de la redacció ni que la proposta havia estat acceptada per tots a excepció de Plekhanov, que s'oposava enèrgicament a tot el pla. La incorporació d'un setè membre significava per a ell que el grup Emancipació del Treball quedaria en minoria: quatre "joves" contra tres "vells"!

Crec que aquest pla fou la causa més important de l'extrema antipatia que Gueorgui Valentinovitx em mostrà. S'hi sumaren els nostres petits xocs oberts davant els delegats. Crec que tot començà amb motiu del periòdic popular. Alguns delegats insistien en la necessitat d'editar, junt amb *Iskra*, un òrgan popular, que si és possible hauria de fer-se en Rússia. Tal era, en particular, la idea del grup de *Iuxni Rabotxi*. Lenin s'hi oposava decididament. Les seues consideracions eren de divers ordre, però la principal era el recel que aquesta simplificació "popular" de les concepcions de la socialdemocràcia, abans que es consolidés degudament el nucli fonamental del partit donés lloc a l'aparició d'un nou grup. Plekhanov era decidit partidari de la creació d'aquest òrgan popular. Per això s'enfrontava a Lenin i cercava obertament el suport dels delegats. Jo mantenia el criteri de Lenin. En una reunió exposí la idea (encertada o no, ara no fa al cas) que allò que necessitàvem no era un òrgan popular, sinó una sèrie de fullets i fulls de propaganda que ajudaren els obrers avançats a elevar-se fins al nivell d'*Iskra*; que l'òrgan popular desplaçaria *Iskra* i esborraria la fisonomia política del partit, col·locant-lo a l'altura de l'economicisme i dels socialistes-revolucionaris. Plekhanov hi objectà: "Per què va a esborrar-la? Es comprèn que en un òrgan popular no podem dir-ho tot. Plantejarem reivindicacions i consignes, però no ens ocuparem de qüestions de tàctica. Direm a l'obrer que cal lluitar contra el capitalisme, però, es comprèn, no teoritzarem sobre com mantenir la lluita". Jo m'agafí a aquesta argumentació: "També els economistes i els socialistes-revolucionaris diuen que cal lluitar contra el capitalisme. Les discrepàncies sorgeixen precisament quan es tracta de com fer-ho. Si en un òrgan popular no contestem a aquesta qüestió, esborrem les diferències que ens separen dels socialistes-revolucionaris..." L'objecció semblava irrefutable. Plekhanov no en sabé què dir. És evident que aquell episodi no contribuï a millorar la seua actitud envers mi. Poc després es produïa un segon conflicte. La redacció acordà, abans que el congrés resolgués el problema, incorporar-me a la mateixa amb veu i sense vot. Plekhanov s'havia oposat categòricament, però Vera Ivanovna digué: "Jo el portaré". I, en efecte, se m'"emportà" a la reunió. Només prou més tard m'assabentí d'aquests manejos entre bastidors. A la reunió acudí sense saber res de res. Gueorgui Valentinovitx em saludà amb la buscada fredor en què tan gran mestre era. Damunt de mals, en aquella reunió s'havia d'examinar un conflicte plantejat entre

Deutch i Blütenfeld, a qui abans m'he referit. Deutch era l'administrador d'*Iskra* i Blütenfeld es queixava que Deutch es mesclava en els assumptes interns de la impremta. Plekhanov, mogut per la seua vella amistat amb Deutch, recolzava aquest i proposava reduir les funcions de Blütenfeld a la part tècnica. Jo m'hi oposí. "És impossible [diguí] dirigir la impremta només en l'aspecte purament tècnic; hi ha problemes d'organització i administratius i Blütenfeld ha de gaudir en aquests assumptes d'autonomia." Recorde la mordaç objecció de Plekhanov: "Encara que el camarada Trotski té raó en això que sobre la tècnica s'eleven diverses superestructures administratives i d'una altra mena..." Lenin i Martov em recolzaren, bé és veritat que amb cautela, i feren que s'adoptés la decisió corresponent. Açò fou la gota que vessà el got. En ambdós casos Vladimir Ilitx es posà, com hem vist, de part meua. Al mateix temps, no obstant això, seguia amb inquietud l'empitjorament de les meues relacions amb Plekhanov, cosa que amenaçava de fer anar en orri definitivament el seu pla de reorganització de la redacció. En una de les primeres reunions celebrades amb els delegats que acabaven d'arribar, Lenin em féu a una banda i em digué: "Sobre l'òrgan popular, deixe que Martov porte la contra a Plekhanov. Ell greixarà i vostè tallarà de soca-rel. És preferible que ell greixe". Aquestes expressions: tallar de soca-rel i greixar les record molt bé.

Després d'una de les reunions de la redacció en el cafè Landolt, possiblement després de la que acabe de referir, Zassulitx, amb la veu tímida i insistent que li era pròpia en tals casos, començà a queixar-se que atacàvem "massa" els liberals. Açò era el que més li dolia.

-Vegen com s'esforcen -digué sense mirar Lenin, però dirigint-se sobretot a ell-. En l'últim número d'*Osvobozdenie*, Struve posa als nostres liberals l'exemple de George, exigeix que els liberals russos no trenquen amb el socialisme, perquè en qualsevol altre cas els amenaçaria la malaurada sort del liberalisme alemany, i prenguen l'exemple dels radical-socialistes francesos.

Lenin estava dret davant el vetllador amb el panamà tirat sobre el front (la reunió havia finit i ell es disposava a anar-se'n).

-Tant més cal saccar-los -digué, somrient alegrement i com si volgués irritar Vera Ivanovna.

-Com és això? -exclamà ella, completament desesperada-. Ells vénen a la nostra trobada i nosaltres anem a saccar-los!

-Justament. Struve diu als seus liberals: cal adoptar contra el nostre socialisme no les grolleres mesures alemanyes, sinó les franceses, més fines; atreure'ls, guanyar-nos-els, enganyar-los, corrompre'ls a la manera dels radicals francesos, que coquetegen amb el jauresisme.

Clar que aquest notable diàleg no transcorregué, al peu de la lletra, tal com jo el descriu. Però el seu sentit i el seu esperit quedaren molt ben gravats en la meua memòria. No tinc a mà ara els materials necessaris per a una comprovació, però aquesta no és difícil fer-la: cal revisar els números d'*Osvobozdenie* de la primavera de 1903 i trobar l'article de Struve referent a l'actitud dels liberals envers el socialisme democràtic en general i el jauresisme en particular. D'aqueix article recorde el que Vera Ivanovna en digué en l'escena que acabe de descriure. Si a la data d'aqueix número d'*Osvobozdenie* s'hi afegeixen els tres o quatre dies necessaris perquè la revista arribés a Ginebra, fos a parar a mans de Vera Ivanovna i aquesta la llegís, es pot precisar amb prou exactitud la data de la discussió que acabe de descriure en el cafè Landolt. Recorde que era un dia de primavera (potser estaríem ja al començament de l'estiu), el sol brillava alegrement i també era alegre la rialleta ennassada de Lenin. Recorde tot el seu aspecte tranquil i burlaner, segur de si mateix i "sòlid": precisament sòlid, encara que

Vladimir Ilitx aleshores estava molt més flac que en l'últim període de la seua vida. Vera Ivanovna, com sempre, es removia, girant-se ja cap a u, ja cap a un altre. Però crec que ningú intervingué en la discussió, que, d'altra banda, fou molt breu, mentre acabaven els comiats.

Tornàrem ella i jo junts. Zassulitx estava amoïnada, sentint que la carta de Struve havia estat batuda. Jo no poguí oferir-li cap consol. Cap de nosaltres, no obstant això, preveia aleshores *en quina mesura*, en quin grau superlatiu havia estat batuda la carta del liberalisme rus en aquest curt diàleg davant les portes del cafè Landolt.

* * *

M'adone de tota la insuficiència dels episodis més amunt descrits: resulta més pàl·lid que el que jo m'imaginava en iniciar aquest treball. Però he reunit atentament tot allò que la memòria servava, fins i tot allò menys significatiu, perquè ja no hi ha quasi ningú que pugui parlar amb detall d'aquest període. Ha mort Plekhanov. Ha mort Zassulitx. Ha mort Martov. També ha mort Lenin. És difícil que cap d'ells deixés les seues memòries. Vera Ivanovna potser? Però no se'n sap res. Del consell de redacció d'*Iskra* d'aleshores queden Axelrod i Potresov. No obstant això, prescindint d'altres consideracions, ambdós participaven poc en el treball de la redacció i en les reunions d'aquesta eren rars hostes. Quelcom podria contar L G Deutch, però arribà a l'estranger més bé a la fi del període descrit, poc abans que jo ho fes, i, a més, en les tasques de la redacció no participava directament. Informes inestimables pot proporcionar, i confiem que ho farà, Nadexda Konstantinovna. Llavors es trobava al centre de tot el treball d'organització, rebia els camarades que arribaven de fora, donava instruccions a aquells que s'anaven, establia els contactes, proporcionava adreces, escrivia lletres i dirigia la secció de xifra. A la seua habitació quasi sempre hi havia una olor de paper posat a escalfar. Sovint, amb la seua suau insistència, es lamentava que escrivien poc, o que confonien la xifra, o que havien escrit amb tinta simpàtica de tal manera que unes línies es confonien amb altres. I encara més important és que en aquest treball d'organització, al costat de Lenin, pogué observar, dia a dia, tot allò que ocorria en ell i al seu voltant. No obstant això, confie que aquestes línies servisquen de quelcom, en particular perquè Nadexda Konstantinovna freqüentava poc les reunions de la redacció, almenys quan jo hi assistia. Sobretot, perquè a vegades l'ull de la persona que acaba d'arribar adverteix allò que l'ull ja acostumat no veu. En tot cas, he contat el que podia contar. Ara vull fer algunes consideracions generals sobre per què, al meu parer, durant el període de la vella *Iskra* degué produir-se un viratge decisiu en la disposició política de Lenin, en allò que podríem anomenar valoració de si mateix; per què aquest viratge era inevitable i per què esdevingué necessari.

Quan Lenin sortí a l'estranger, era ja un home de trenta anys, format. A Rússia, als cercles estudiantils, en els primers grups socialdemòcrates i a les colònies de deportats havia ocupat el primer lloc. No podia menys de sentir la seua força tan sols que fos perquè la reconeixien tots aquells amb els qui es trobava i treballava. Sortí a l'estranger ja amb un gran bagatge teòric, amb una bona experiència política i penetrat ja per complet d'aqueixa claredat d'objectius que constituïa la seua naturalesa espiritual. En l'estranger li esperava la col·laboració amb el grup Emancipació del Treball i, primer que res, amb Plekhanov, el profund i brillant comentarista de Marx, mestre de diverses generacions, teòric, polític, publicista, orador de renom europeu i amb relacions europees. Junt a Plekhanov es trobaven dues autoritats de primera magnitud: Zassulitx i Axelrod. No sols l'heroic passat col·locava Vera Ivanovna en un primer pla. No, era una ment perspicax amb una vasta cultura, primer que res històrica, i d'una excepcional intuïció psicològica. A través de Zassulitx, el "grup" havia mantingut en altres temps

contacte amb el vell Engels. A diferència de Plekhanov i Zassulitx, que estaven vinculats sobretot al socialisme llatí, Axelrod representava en el “grup” les idees i l’experiència de la socialdemocràcia alemanya. Aquesta diferència d’“esfera d’influències” trobava també reflex al lloc que havien escollit per a residència. Plekhanov i Zassulitx vivien preferentment en Ginebra, i Axelrod a Zuric. Aquest últim se centrava en els problemes de tàctica. Com és sabut, no té ni un sol treball d’índole teòrica o històrica. En general, escrivia poc. Però tot allò que sortia de la seua ploma es referia a qüestions tàctiques del socialisme. En aquest pla Axelrod donava mostra d’independència i sagacitat. Les nombroses converses mantingudes amb ell (hi hagué un cert temps en què m’uní gran amistat amb Axelrod, al igual que amb Zassulitx) em porten a la conclusió que molt del que Plekhanov escrigué sobre problemes de tàctica era fruit d’un treball col·lectiu i que en aquest treball la part d’Axelrod és força més important del que a primera vista pot semblar. El mateix Axelrod digué moltes vegades a Plekhanov, cap indubtable i volgut del “grup” (fins a l’escissió de 1903): “tu, George, tens una trompa llarga, sempre abasta allò que necessites...” Com és sabut, Axelrod escrigué el pròleg a *Tasques dels socialdemòcrates russos*, de Lenin, el manuscrit del qual havia enviat aquest des de Rússia. Amb això el “grup” semblava apadrinar el jove i intel·ligent militant rus, però semblava assenyalar, alhora, que es tractava d’un deixeble. Sota aquesta categoria arribà precisament Lenin a l’estranger, en companyia d’altres dos deixebles. No assistí a les primeres entrevistes dels deixebles amb els mestres, en les que s’elaborà la línia fonamental d’*Iskra*. No és difícil, no obstant això, imaginar-se, considerant les observacions del mig any a què acabe de referir-me, i sobretot a la llum del II Congrés del partit, que el conflicte més agut (descomptant el relatiu als principis, que a penes si es començava a esbossar) tingué com a causa la miopia que els vells mostraren en la valoració dels progressos i la significació de Lenin.

Durant el II Congrés i als dies que el seguien, el viu descontent d’Axelrod i dels altres membres de la redacció s’unia a la perplexitat: “Com s’ha atrevit?” La perplexitat cresqué encara més quan, després de la seua ruptura amb Plekhanov, que es produí poc després del congrés, Lenin seguí, malgrat tot, la lluita. El sentir d’Axelrod i els altres podria ésser expressat potser de la millor manera amb les paraules: quina mosca li ha picat? “Perquè no fa molt que ha arribat a l’estranger [consideraven els vells], ha arribat com a deixeble [en açò insistia particularment Axelrod en referir-se als primers mesos d’*Iskra*]. D’on procedeix aqueixa confiança en si mateix? Com ha pogut decidir-se?” I seguien les conjectures: es preparava el terreny a Rússia, per quelcom tots els contactes estaven en mans de Nadexda Konstantinovna; allí, a l’astràgal callant, es treballava per a enfrontar els camarades russos amb el grup Emancipació del Treball. Zassulitx, encara que tan indignada com els altres, potser compregué més. No en va havia dit a Lenin poc abans de l’escissió que ell, a diferència de Plekhanov, “no soltava la presa”. Qui sap quina impressió produïren llavors aquestes paraules? ¿No havia repetit Lenin: “Sí, és cert; ningú millor que Zassulitx pot conèixer a Plekhanov. Sacs la presa i acaba per abandonar-la, i la tasca no es redueix de cap manera a sacsada i deixada... No cal soltar-la”? Qui es troba en millors condicions d’explicar en quina mesura i en quin sentit són justes les paraules del previ “treball” a què els camarades russos eren sotmesos és, sens dubte, Nadexda Konstantinovna. Però en un sentit més ampli es pot afirmar, sense necessitat d’informes concrets, que aqueix treball es realitzava. Lenin sempre preparava el demà afermant i consolidant el present. El seu pensament creador no romania mai quiet, mai s’adormia la seua vigilància. I quan es convencé que el grup Emancipació del Treball era incapaç de prendre en les seues mans la direcció immediata de l’organització combativa de l’avantguarda revolucionària en l’ambient de la revolució que s’apropava, tragué d’aquest fet totes les conclusions pràctiques. Els vells s’equivocaven, i no sols els

vells: no es tractava ja, simplement, del jove i notable militant a què Axelrod havia destacat en un pròleg amistós i protector; era un cap que sabia molt bé allò que volia i que, crec jo, s'havia sentit a si mateix com a cap quan començà a treballar colze a colze amb els vells, amb els mestres, i es convencé que era més fort i més necessari que ells. Cert, també en Rússia, segons l'expressió de Martov, Lenin havia estat el primer entre iguals. Però allí es tractava només dels primers cercles socialdemòcrates, d'organitzacions juvenils. Les reputacions russes ostentaven encara el segell del provincialisme: què podien significar aleshores els Lassalle i els Bebel russos? Una altra cosa era el grup Emancipació del Treball: Plekhanov, Axelrod i Zassulitx es trobaven a l'altura de Kautsky, Lafargue, Guesde i Bebel, de l'autèntic Bebel alemany! En comparar en el treball les seues pròpies forces i les d'ells, Lenin s'aplicava una mesura gran, d'escala europea. Precisament en els xocs amb Plekhanov quan la redacció s'agrupava entorn de dos eixos, Lenin degué rebre el tremp de seguretat sense la qual en el futur no hauria estat Lenin.

I els xocs amb els vells eren inevitables. No perquè hagués per endavant dues concepcions distintes del moviment revolucionari. No, en aquell període això no existia encara. Però el mateix enfocament dels esdeveniments polítics, de les tasques d'organització i, en general, pràctiques, per consegüent, de tota la revolució que s'apropava, era profundament distint. Els vells portaven ja vint anys d'emigració. Per a ells, *Iskra* i *Zaria* eren, primer que res, una empresa literària. Per a Lenin, per contra, eren un instrument directe d'acció revolucionària. En allò més fondo de Plekhanov, com es veié uns anys després (1905-1906), i de manera encara més tràgica en l'època de la guerra imperialista, hi havia un escèptic revolucionari: mirava de dalt a baix la fixa visió de la meta última de Lenin i sempre tenia reservada a aquest propòsit una broma indulgent i mordaç. Axelrod, com abans he dit, es trobava més prop dels problemes tàctics, però la seua ment es resistia a sobrepassar el cercle de qüestions de la preparació de la preparació. Sovint analitzava amb el major art les tendències i matisos dins dels distints grups socialistes de la intel·lectualitat revolucionària. Era un homeòpata de la política anterior a la revolució. Els seus mètodes i procediments presentaven un caràcter més propi de farmàcia, de laboratori. Els valors amb què operava eren sempre molt petits: es tractava de grànuls, havia de col·locar en el platet pesos minúscules. No en va L G Deutch el comparava al tipus d'un Spinoza, i no en va Spinoza fou polidor de vidres per a aparells d'òptica, treball que, com és sabut, requereix una lent d'augment. Lenin reunia els esdeveniments i relacions a l'engròs, havia après a comprendre mentalment els grans blocs socials i amb això es feia ressò a la revolució pròxima a esclatar i que agafà de sorpresa Plekhanov i Axelrod. Entre els vells, qui més sentia la proximitat de la revolució era, potser, Vera Ivanovna Zassulitx. La seua cultura històrica viva, aliena a la pedanteria, desbordant d'intuïció, l'ajudà en aquest sentit. Estava profundament convençuda que al nostre país existien ja tots els elements de la revolució, excepció feta d'un liberalisme "autèntic", segur de si, que havia de prendre en les seues mans la direcció, i que nosaltres, els marxistes, amb la nostra prematura crítica i les nostres "persecucions", no féiem més que atemorir els liberals, amb la qual cosa, en el fons, complíem un paper contrarevolucionari. Per escrit, és cert, no ho digué mai. Tampoc en les entrevistes personals exposava sempre el seu pensament fins al final. No obstant això, estava profundament convençuda que era així. D'ací es desprenia el seu antagonisme amb Pavel (Axelrod), a qui considerava un doctrinari. En efecte, dins de l'homeopatia tàctica, Axelrod defensava invariablement l'hegemonia revolucionària de la socialdemocràcia. Encara que es negava a transportar tal punt de vista del llenguatge dels grups i cercles, al llenguatge de les classes quan aquestes s'havien posat en marxa. Aqueixa circumstància obrí un abisme entre ell i Lenin.

Lenin no arribà a l'estranger com un marxista "en general" ni per a realitzar un treball d'escriptor revolucionari "en general", ni simplement per a continuar els vint anys de treball del grup Emancipació del Treball. No, arribà com un cap en potència, i no com un cap "en general", sinó com a cap de la revolució que anava en augment, que ell sentia i tocava. Arribà per a crear, en el més breu termini, l'aparell ideològic d'aquesta revolució i el seu aparell orgànic. No parle de la seua frenètica i al mateix temps disciplinada aspiració assolir el fi proposat; no em referisc que ell, Lenin, tractés de contribuir al triomf de l'"objectiu final" (no, açò és massa general i buit), sinó que, en el sentit concret i directe, s'havia plantejat un fi pràctic: accelerar l'arribada de la revolució i assegurar la seua victòria. Quan Lenin, en el seu treball en l'estranger, es veié junt a Plekhanov, quan desaparegué allò que els alemanys anomenen èmfasi de la distància, el "deixeble" no podia menys de veure amb tota claredat que en el problema que ell considerava fonamental en aquell temps no sols no tenia quasi res a aprendre del mestre, sinó que el mestre, escèptic i a l'expectativa, gràcies a la seua autoritat, era capaç de frenar el salvador treball i apartar d'ell, de Lenin, els militants més joves. D'ací l'atenta preocupació de Lenin per les persones que havien d'integrar la redacció, d'ací la combinació dels set i els tres, d'ací el seu desig de separar Plekhanov del grup Emancipació del Treball, de crear un grup dirigent de tres en què Lenin tindria sempre a Plekhanov per a les qüestions de la teoria revolucionària i a Martov per a les de la política revolucionària. Les combinacions personals canviaren; però l'"anticipació" fou sempre la mateixa en les qüestions fonamentals i, al capdavant, es féu os, carn i sang.

En el II Congrés Lenin guanyà a Plekhanov, però d'una manera poc segura; al mateix temps perdé a Martov, i açò fou per sempre. Segons sembla, Plekhanov percebé quelcom en el II Congrés; almenys digué llavors a Axelrod, responent als amargs reprotxes d'aquest i a la seua perplexitat per la seua aliança amb Lenin: "d'aquesta massa es fan els Robespierre". No sé si aquesta notable frase ha aparegut alguna vegada en la premsa i si, en general, es coneix en el partit, però de la seua actitud responc. "D'aquesta massa es fan els Robespierre!" I fins i tot quelcom molt més gran, Gueorgui Valentinovitx!, ha contestat la història. Però, evidentment, aquest descobriment s'enfosquí força aviat en la consciència del mateix Plekhanov. Trencà amb Lenin i tornà a l'escepticisme i a les mordaces bromes que, d'altra banda, amb el temps arribaren a perdre la seua mordacitat.

Ara bé, en l'anticipació "escissionista" no es tractava únicament de Plekhanov i només dels vells. Amb el II Congrés finí, en general, una certa fase inicial del període preparatori. La circumstància que l'organització "iskrista" s'escindís al congrés, de manera completament inesperada, en dues parts quasi iguals, prova per si mateixa que en aquesta fase preparatòria hi havia encara molts factors en què no s'havia arribat a un acord. El partit de classe acabava de trencar la corfa del radicalisme intel·lectual. L'afluència d'intel·lectuals al marxisme no s'havia interromput encara. El flanc esquerre del moviment estudiantil afrontava amb *Iskra*. Entre els joves intel·lectuals, particularment en l'estranger, els grups d'ajuda a *Iskra* eren molt nombrosos. Tot açò era quelcom que no havia madurat i, majoritàriament, inestable. Els estudiants iskristes preguntaven als conferencians: "Pot una iskrista casar-se amb un oficial de la marina?" Al II Congrés només assistiren tres obrers, als quals costà molt portar. *Iskra*, d'una banda, reunia i educava els quadres de revolucionaris professionals i atreia sota la seua bandera els joves obrers que somiaven amb gestes heroiques. D'altra banda, grups importants d'intel·lectuals no feien més que passar per *Iskra* per a després degenerar en partidaris d'*Osvobozdenie*. *Iskra* no tenia èxit només com a òrgan marxista del partit proletari que s'estava constituint sinó, també i simplement, com a periòdic polític de l'extrema esquerra, que no es mossegava la llengua. Els elements més radicals de la

intel·lectualitat, en la calor del moment, es mostraven conformes en lluitar per la llibertat sota la bandera d'*Iskra*. Junt amb açò, la desconfiança pedagògica dels partidaris de l'avanç gradual cap a les forces del proletariat, desconfiança que abans havia trobat expressió en l'economicisme, ara havia sabut posar-se a to, i a més amb prou sinceritat, amb *Iskra* sense canviar la seua essència. En última instància, la brillant victòria d'*Iskra* fou molt més àmplia que les seues conquestes directes. No m'atrevisc a jutjar en quina mesura i amb quina claredat se n'adonava Lenin abans del II Congrés. En aquells modes de pensar, prou bigarrats, que s'agrupaven sota la bandera d'*Iskra* i trobaven ressò en la redacció mateixa, només Lenin concebia el demà amb totes les seues àrdues tasques, els seus durs xocs i els seus inenarrables sacrificis. D'ací el seu recel combatiu sempre alerta. D'ací el net plantejament de les qüestions orgàniques, que trobà simbòlica expressió en el problema de qui podia pertànyer al partit (punt 1er dels estatuts). És molt lògic que en el II Congrés, que havia de recollir els fruits de les victòries ideològiques d'*Iskra*, fos Lenin qui comencés el treball d'una nova diferenciació, d'una selecció nova, més exigent i severa. Per a decidir-se a aquest pas tenint contra ell la meitat del congrés, amb Plekhanov d'insegur aliat a mitges i amb la resta de membres de la redacció com a adversaris oberts i decidits; per a atrevir-se sota semblants condicions a realitzar una nova selecció, calia una fe ja completament excepcional no sols en la pròpia causa, sinó també en les pròpies forces. Aquesta fe li la donà a Lenin la valoració de si mateix, comprovada per l'experiència, sorgida del treball conjunt amb els "mestres" i dels primers llamps de conflictes que anunciaven els futurs trons i rellamps de l'escissió. Es necessitava tota la concentració en el fi proposat que Lenin posseïa per a iniciar aqueixa obra i portar-la fins al final. Lenin tesava invariablement la corda de l'arc al màxim, fins que no es podia més, i, al mateix temps, passava el dit amb cautela: estava feble en algun punt, amenaçava de trencar-se?

No es pot tesar així l'arc, es va a trencar -cridaven de tot arreu.

No es trencarà -contestava ell-. El nostre arc està fet amb un material proletari que no es trenca. Cal tesar més i més la corda del partit, perquè haurem de llançar molt lluny la pesant fletxa!

5 de març de 1924

SEGONA PART: Entorn d'Octubre

I. En vigílies d'Octubre

M'assabentí que Lenin havia arribat a Petersburg i en les assemblees d'obres parlava contra la guerra i el Govern Provisional pels periòdics nord-americans quan em trobava al Canadà, al camp de concentració d'Amherst. Els mariners alemanys internats de seguida palesaren interès envers Lenin, el nom del qual trobaven per primera vegada en els telegrams dels periòdics. Tots ells esperaven ansiosament la fi de les hostilitats, que havia d'obrir per a ells les portes de la presó en què es trobaven concentrats. Prestaven la major atenció a cada veu que s'alçava contra la guerra. Sabien qui era Liebnecht. Però els havien assegurat ben sovint que Liebnecht s'havia venut. Ara coneixien Lenin. Els parlí de Zimmerwald i de Kienthal. Els discursos de Lenin feren bascular molts d'ells a favor de Lieblmecht.

De pas per Finlàndia trobí els primers periòdics russos recents amb els telegrams que Tseretelli, Skobelev i d'altres "socialistes" havien passat a formar part del Govern Provisional. La situació estava, doncs, completament clara. Coneguí les *Tesis d'abril* de Lenin als dos o tres dies de la meua arribada a Petersburg. Era

precisament el que la revolució necessitava. Més tard llegí en *Pravda* l'article de Lenin "La primera etapa de la revolució", que ell havia enviat des de Suïssa. Encara ara es poden i s'han de llegir amb el més gran interès i profit polític els primers números de *Pravda*, molt vagues en el sentit revolucionari, sobre el fons del qual la "Lletra des de lluny" ressalta amb tota la seua concentrada força. Molt reposat, escrit en un to d'explicació teòrica, aquest article sembla una enorme espiral d'acer comprimida en un estret anell i que posteriorment havia d'estendre's i eixamplar-se fins a cobrir ideològicament tot el contingut de la revolució.

Un dels dies següents a la meua arribada concertí amb el camarada Kamenev una visita a la redacció de *Pravda*. La primera entrevista se celebrà, doncs, el 5 o el 6 de maig. Li diguí a Lenin que res em separava de les seues tesis d'abril i de tot el curs que el partit havia pres arran de la seua arribada; que em trobava en la disjuntiva d'ingressar en aquell mateix moment "individualment" en l'organització del partit o de tractar de portar amb mi la part millor dels partidaris de la unificació, en l'organització de la qual hi havia tres mil obrers de Petersburg i amb els quals mantenien contacte molts i valuosos elements revolucionaris: Urtski, Lunatxarski, Ioffe, Vladimirov, Manuilski, Karakhan, Iurenev, Pozern, Lirkens, etc. Antonov-Ovseienko ja havia ingressat en el partit; crec que Sokolnikov també ho havia fet. Lenin no s'inclinà categòricament ni en un sentit ni en un altre. Primer que res, calia orientar-se més concretament en la situació i en les persones. Ell no exclouïa la possibilitat d'una o altra cooperació amb Martov i, en general, amb una part dels menxevics internacionalistes que acabaven d'arribar de l'estranger. Junt amb això calia veure quines relacions de treball s'establien al si dels "internacionalistes". En virtut d'un acord tàcit, jo, per la meua banda, no forcí el desenrotllament natural dels esdeveniments. Des del primer dia de la meua arribada, deia en les assemblees d'obriers i soldats: "nosaltres, els bolxevics i els internacionalistes", i com la conjunció "i", amb una freqüent repetició d'aquestes paraules, no feia més que dificultar el discurs, comencí a dir: "nosaltres, els bolxevics-internacionalistes". D'aquesta manera, la fusió política precedí a la realitzada en el pla orgànic.

En la redacció de *Pravda* estiguí fins a les Jornades de Juliol dues o tres vegades, en els moments més crítics. En aquelles primeres entrevistes (i més encara després de les Jornades de Juliol) Lenin produïa la impressió d'un home concentrat al màxim, i això sota el vel de la tranquil·litat i d'una "prosaica" senzillesa. Kerenski i els seus semblaven en aquells dies una cosa invencible. El bolxevisme semblava un "insignificant grapat". El mateix partit no tenia encara consciència de la seua futura força i, al mateix temps, Lenin el menava amb mà segura vers les més grans empreses...

Els seus discursos en el I Congrés dels Soviets provocaren en la majoria socialista-revolucionària i menxevic una sensació d'inquietud i perplexitat. Sentien confusament que aquell home apuntava vers un blanc força allunyat. Però no veien aqueix blanc. I els petit burgesos revolucionaris es preguntaven: qui és aquest home? Què és? Un simple maníac o un històric projectil d'una potència explosiva mai vista?

El discurs de Lenin davant el Congrés dels Soviets, en què parlà de la necessitat de detenir cinquanta capitalistes no fou, al meu mode de veure, un "encert" oratori. Però tingué una importància excepcional. Breus aplaudiments dels relativament poc nombrosos bolxevics acompanyaren l'orador, que es retirava amb l'aspecte de qui no ho ha dit tot i, potser, no ho havia dit com voldria... Però, al mateix temps, la sala es veié envaïda d'un alè inusitat. Era l'alè del futur, que per un moment sentiren tots en acompanyar amb perplexes mirades a aquell home tan comú i tan enigmàtic.

Qui era? Què era? ¿Que potser no havia qualificat Plekhanov, en el seu periòdic, de deliri el primer discurs de Lenin en el Petrograd revolucionari? ¿Que potser els

delegats elegits per les masses no recolzaven quasi per complet als socialistes-revolucionaris i menxevics? ¿Que potser entre els mateixos bolxevics no despertava en els primers temps viu descontent la posició de Lenin?

D'una banda, Lenin exigia la categòrica ruptura no sols amb el liberalisme burgès, sinó també amb tots els tipus de defensisme. Organitzà la lluita dins de les seues pròpies files contra aquells “vells bolxevics que [segons escrivia] en més d'una ocasió han exercit un trist paper en la història del nostre partit, repetint sense sentit una fórmula apresada en compte d'estudiar les particularitats de la realitat nova, viva” (*Obres*, tom XIV, 1ª part, p. 28). Al mateix temps, manifestà al Congrés dels Soviets: “No és cert que cap partit estiga disposat a assumir completament el poder; aqueix partit existeix: és el nostre.” ¿Que no hi ha una monstruosa contradicció entre la situació del “cercle de propagandistes” que s'apartava de tots els altres i aquesta oberta pretensió a fer-se càrrec del poder en un país gegantí, sacsats fins als seus fonaments? I el congrés dels soviets no compregué en absolut allò que volia i en què confiava aquell home estrany, aquell fred visionari que escrivia petits articles en un petit periòdic. Quan Lenin, amb esplèndida senzillesa que semblava la neciesa d'un autèntic ximple, manifestà davant el congrés dels soviets: “El nostre partit està disposat a assumir el poder completament”, esclataren les rialles. “Podeu riure quant vullgueu”, digué ell. Sabia que riu millor qui riu l'últim. A Lenin li agradava aquest refrany francès, perquè estava fermament disposat a ésser l'últim en riure. I seguí tranquil·lament sostenint que per a començar calia detenir cinquanta o cent milionaris, entre els més importants, i explicar al poble que per a nosaltres tots els capitalistes eren uns bandits, que Terestxenko no era un àpex millor que Miliukov, encara que sí un poc més ximple. Unes idees terrible, sorprenent, tremendament simples! I aquest representant d'una petita part del congrés, que de tant en tant l'aplaudia moderadament, digué als reunits: “Temeu fer-vos càrrec del poder? Nosaltres estem disposats a assumir-lo”. La resposta, s'entén, fou una rialla quasi indulgent, tanmateix que un sí que és no és inquieta.

Per al seu segon discurs, Lenin escollí paraules senzillíssimes preses de la lletra d'un camperol en el sentit que calia empenyar la burgesia fins que aquesta rebentés, i llavors finisha la guerra, però que si no empentàvem molt fort les coses resultarien mal. I aquesta cita simple i ingènua era tot el programa? Com no quedar-se perplex? De nou una rialleta indulgent i inquieta. En efecte, en qualitat de programa pres en abstracte d'un grup de propagandistes, aquestes paraules (“empentar la burgesia”) no pesaven gran cosa. Aquells que quedaren perplexos no comprenien, no obstant això, que Lenin havia escoltat sense equivocar-se el creixent empenya de la història contra la burgesia, i sabia que, com a resultat d'aquesta empenya, la burgesia acabaria inevitablement per “rebenyar”. No en va Lenin explicà al maig al ciutadà Maklakov que “el país dels obrers i dels camperols pobres està mil vegades més a l'esquerra que els Txernov i els Tseretelli” i “cent vegades més a l'esquerra que nosaltres”. Ací es troba la més important font de la seua tàctica. A través de la pel·lícula democràtica nova, però ja prou confusa, veia amb gran claredat el “país dels obrers i dels camperols pobres”, que es trobava prest a realitzar la més gran de les revolucions. Cert; de moment, no sabia encara manifestar políticament aquesta disposició seua. Els partits que parlaven en nom dels obrers i dels camperols, els enganyaven. Milions d'obers i camperols no coneixien encara al nostre partit, no l'havien trobat encara com a portaveu de les seues aspiracions, i al mateix temps el nostre partit no s'havia adonat encara de tota la seua força potencial i, a causa d'això, estava “cent vegades” més a la dreta que els obrers i els camperols. Calia ajuntar una cosa i l'altra. Feia falta mostrar al partit els milions de treballadors que en tenien necessitat i era necessari descobrir el partit aquests milions de treballadors. No s'havia hom d'avançar massa, però tampoc quedar-se enrere. Explicar

amb tenacitat i paciència. Explicar coses molt senzilles. “A baix els deu ministres capitalistes!” Que els menxevics no estan d’acord? A baix els menxevics! Que riuen? Això és de moment... Riurà millor qui ho faça l’últim.

Recorde haver fet la proposició de demanar al Congrés dels Soviets que es plantegés en primer terme el problema de l’ofensiva al front, que aleshores s’estava preparant. Lenin s’hi mostrà conforme, però, segons sembla, volgué abans examinar la qüestió amb els altres membres del comitè central. A la primera sessió el camarada Kamenev portà un projecte de declaració dels bolxevics, que Lenin havia esbossat molt de pressa, amb relació a l’ofensiva. No sé si aquest document se serva. El text (no recorde les causes) no agradà, donades les condicions del congrés, ni als bolxevics que es trobaven presents ni als internacionalistes. També es mostrà contrari Pozern, a qui volíem encarregar-li de presentar-lo. Jo escriguí un altre text i es llegí. D’organitzar la intervenció estava encarregat, si mal no recorde, Sverdlov, amb qui m’havia trobat per primera vegada precisament durant el I Congrés dels Soviets com a president que era de la fracció bolxevic.

Malgrat la seua escassa estatura i ésser molt flac, la qual cosa induïa a pensar que era un home malalt, de Sverdlov emanava una impressió de grandesa i de tranquil·la força. Presidia amb calma, sense fer soroll i sense descans, i tot funcionava com un bon motor. El secret, clar, no residia en el mateix art de dirigir, sinó en la circumstància que coneixia molt bé tots els reunits i sabia allò que es proposava. A cada reunió precedia una sèrie d’entrevistes amb distints delegats, de preguntes i, a vegades, d’exhortacions. En obrir la sessió ja tenia una idea general de com anava a desenrotllar-se. Però sense necessitat de converses prèvies, sabia millor que qualsevol altre l’actitud que l’un o l’altre militant adoptaria envers el problema plantejat. El nombre de camarades de la fisonomia política dels quals en tenia clara noció era, ateses les proporcions del nostre partit aleshores, molt gran. Era un organitzador nat i un artífex de les combinacions. Qualsevol qüestió política la concebia, primer que res, en la seua concreció organitzativa, com un problema de relacions entre persones i grups dins de l’organització del partit i de relacions entre l’organització en el seu conjunt i les masses. En les fórmules algebraïques col·locava a l’instant, i de manera gairebé automàtica, els valors numèrics. Amb això sotmetia a importantíssima comprovació les fórmules polítiques en quant es tractava de l’acció revolucionària.

Després de suspendre la manifestació del 10 de juny, quan l’atmosfera del I Congrés dels Soviets s’havia caldejat al màxim i Tseretelli amenaçava de desarmar els obrers de Petersburg, el camarada Kamenev i jo acudírem a la redacció i allí, després d’un breu canvi d’impressions, a proposta de Lenin, escriguí un projecte de crida del comitè central al Comitè Executiu.

En aquesta entrevista, Lenin digué algunes paraules sobre Tseretelli, en relació amb l’últim discurs d’aquest (de l’11 de juny): “Fou revolucionari tants anys com passà en presidi i ara renega per complet del passat”. En açò no hi havia res polític, no eren paraules pronunciades amb un sentit polític, sinó que eren fruit d’una passatgera reflexió sobre la trista sort de l’antic gran revolucionari. En el to hi havia un matís de llàstima, de disgust, però l’expressió fou breu i seca, perquè res desagradava tant Lenin com la més petita al·lusió al sentimentalisme i divagacions psicològiques.

El 4 o el 5 de juliol em viu amb Lenin (i amb Zinoviev?) al palau de Tàurida. L’ofensiva havia estat rebutjada. La fúria contra els bolxevics havia arribat entre els mitjans governants al màxim extrem. “Ara ens afusellaran, primer a un i després a un altre [digué Lenin]; ja ho veurà vostè. És el seu moment.” El sentit d’aquestes paraules era: cal tocar retirada i passar, en la mesura que siga necessari, a la clandestinitat. Fou un dels bruscos viratges de l’estratègia de Lenin, basat, com sempre, en la ràpida

valoració del moment. Més tard, en l'època del III Congrés de la Komintern, Vladimir Iltx digué una vegada: "Al juliol férem moltes estupideses". Es referia al caràcter prematur de la intervenció armada, a les formes massa agressives de la manifestació, que no responien a les nostres forces en el conjunt del país. Més notable és la serena decisió amb què el 4 o el 5 de juliol s'adonà de l'ambient no sols al camp de la revolució, sinó també en la banda oposada, i arribà a la conclusió que per a "ells" aleshores era el seu moment per a afusellar-nos. Afortunadament, els nostres enemics no posseïen ni la conseqüència ni l'energia necessàries. Es limitaren a la preparació química de Pereverz. Encara que és molt probable que, si en els primers dies que seguiren a l'acció de juliol haguessen assolit apoderar-se de Lenin, ells, és a dir, els oficials, l'haurien fet córrer la mateixa sort que, abans de passats dos anys, els oficials alemanys feren córrer a Liebknecht i Rosa Luxemburg.

En l'entrevista a què abans em referia no es prengué cap decisió sobre la conveniència de passar a la clandestinitat. El moviment de Kornilov es posava a poc a poc en marxa. Jo, personalment, em deixí veure encara dos o tres dies. Parlí en algunes assemblees del partit i d'altres organitzacions sobre allò que calia fer. La furiosa pressió contra els bolxevics semblava invencible. Els menxevics tractaven per tots els mitjans de treure partit d'una situació que ells mateixos havien contribuït a crear. Tinguí ocasió de parlar, segons recorde, a la biblioteca del Palau de Tàurida, en una assemblea de representants sindicals. No assistien més que unes dotzenes de persones, és a dir, els alts dirigents. Predominaven els menxevics. Jo feu veure la necessitat que els sindicats protestaren contra l'acusació de què es feia objecte als bolxevics de mantenir relacions amb el militarisme alemany. Serve una idea confusa d'aquesta assemblea, però recorde amb prou precisió dues o tres cares que exultaven rancor, que estaven demanant una bufetada... Mentre, el terror anava en augment. Seguien les detencions. Diversos dies els passí amagat a casa del camarada Larin. Després comencí a sortir, em deixí veure al Palau de Tàurida i no triguí en ésser detingut. Em posaren en llibertat als dies del moviment de Kornilov i de l'ascens bolxevic, que ja s'havia iniciat. Mentre, s'havia ultimat l'ingrés dels unificadors en el Partit Bolxevic. Sverdlov m'invità a entrevistar-me amb Lenin, que encara romania ocult. No recorde qui em menà a la casa d'un obrer (fou Rakhia?) on em viu amb Vladimir Iltx. S'hi trobava també Kalinin, a qui ell continuà fent preguntes sobre l'estat d'ànim dels obrers: si combatrien, si anirien fins al final, si era possible prendre el poder, etc.

Quin era llavors l'esperit de Lenin? Si volem definir-lo en dues paraules, caldrà dir que era d'impaciència expectant i de profunda inquietud. Veia clarament que s'apropava el moment en què seria necessari posar-ho tot sobre el tapet i, al mateix temps, li semblava, i no sense raó, que en les altures del partit no es se'n treien totes les conclusions necessàries. La conducta del comitè central li semblava massa passiva i expectant. Lenin no considerava possible tornar obertament al treball, tement amb raó que la seua detenció augmentaria encara més l'esperit expectant de les capes altes del partit, i açò conduiria inevitablement a deixar escapar una excepcional situació revolucionària. Per això, el recel de Lenin, el rigor que palesava davant qualsevol senyal d'indecisió, d'actitud expectant i de falta d'energia, cresqueren aquests dies i setmanes fins a un grau extraordinari. Exigia posar immediatament en marxa l'organització d'un bon pla per a agafar l'enemic desprevingut i arrencar-li el poder. Després es veuria. D'açò, no obstant això, cal parlar més detingudament.

El biògraf haurà de considerar de la manera més atenta el mateix fet de la tornada de Lenin a Rússia, del seu contacte amb les masses del poble. Excepció feta del petit interval de 1905, Lenin havia passat en l'emigració més de quinze anys. El seu sentit de la realitat, la sensació del treballador viu, no sols no s'havia afeblit, sinó que,

per contra, s'havia enrobustit amb el treball del pensament teòric i de la imaginació creadora. Entrevistes i observacions accidentals li servien per a captar i recrear la imatge del conjunt. Però, no obstant això, havia passat en l'emigració el període de la seua vida en què ell madurà definitivament per al paper històric que li esperava. A Petersburg arribà amb generalitzacions revolucionàries ja prestes que resumien tota l'experiència teoricocial i pràctica de la seua vida. Llançà la consigna de la revolució socialista a penes havia posat el peu en terra russa. Però ací només començava, sobre l'experiència viva de les masses treballadores de Rússia que s'havien despertat, la comprovació d'allò que havia acumulat, meditat i consolidat. Les fórmules sortiren airoses d'aquesta comprovació. Fins i tot més, només ací, a Rússia, a Petersburg, adquiriren una diària i irrefutable concreció i, amb això, una força invencible. Ara ja no hi havia necessitat de recompondre el quadro de perspectiva del conjunt a partir d'imatges soltes si fa o no fa accidentals. El mateix conjunt es feia conèixer amb totes les veus de la revolució. I ací Lenin mostrà, i potser ell mateix ho sentís per complet per primera vegada, en quina mesura era capaç d'escoltar la veu encara caòtica de les masses que es despertaven. Observava amb un profund menyspreu orgànic l'anar i venir dels ratolins dels partits dirigents de la Revolució de Febrer, aquestes onades de la "poderosa" opinió pública que rebotaven d'un periòdic a un altre, la miopia, l'egolatria, el xarlatanisme: la Rússia oficial de febrer. Darrere d'aquesta escena presentada amb decorats democràtics, escoltava el rumor d'esdeveniments d'un volum distint. Quan els escèptics li assenyalaven les grans dificultats, la mobilització de l'opinió pública burgesa, l'element petit burgès, premia les mandíbules i els seus pòmuls es feien encara més ixents. Açò significava que feia un esforç per a no dir als escèptics que en pensava. Veia i comprenia els obstacles millor que qualsevol altre, però percebia de manera clara i tangible, físicament, les gegantines forces acumulades per la història que ara brollaven a l'exterior per a llençar per terra tots els obstacles. Veia, sentia i percebia, primer que res, a l'obrer rus, que havia crescut numèricament, que no havia oblidat l'experiència de 1905, que havia passat per l'escola de la guerra amb les seues il·lusions, les seues falsedats i la mentida del defensisme, i ara estava disposat als més grans sacrificis i a esforços mai vistos. Sentia el soldat ensordit per tres anys d'una endiablada guerra (guerra sense sentit i sense fi), despertat per l'estrèpit de la revolució i disposat a fer pagar tots els absurds sacrificis, humiliacions i ofenses amb l'explosió d'un odi furiós i que res perdonava. Sentia al mugic, que continuava arrossegant les cadenes de segles de servitud i que ara, gràcies a la commoció que la guerra havia significat, sentia per primera vegada la possibilitat d'ajustar els comptes als opressors, als esclavistes, als amos, als terribles senyors, d'una forma implacable. El mugic es mostrava encara impotent, dubtant entre el xarlatanisme de Txernov i el seu "recurs" d'una gran rebel·lió agrària. El soldat vacil·lava encara, cercant un camí entre el patriotisme i la deserció pura i simple. Els obrers escoltaven encara, però ja recelosos i gairebé hostils, les últimes peroracions de Tseretelli. Ja bombollejava, impacient, el vapor a les calderes dels vaixells de guerra de Kronstadt. El mariner, que unia en si l'odi esmolat com l'acer de l'obrer i la sorda còlera d'ós del mugic, abrasat pel foc de la terrible carnisseria, ja llançava per la borda als qui per a ell encarnaven tots els tipus d'opressió estamental, burocràtica i militar. La Revolució de Febrer lliscava costa avall. Els parracs de la legalitat tsarista eren recollits pels salvadors de la coalició, planxats, cosits els uns als altres i convertits en una fina pel·lícula de legalitat democràtica. Sota ella, però, tot bullia i es removia, cercaven sortida totes les ofenses del passat: l'odi al guàrdia, al policia de la ciutat i del camp, al lister, al fabricant, al prestador, al gran terratinent, al paràsit, als senyorets, als qui els humiliaven i ofenien. Es preparava la més gran erupció revolucionària que la història coneix. Això és el que Lenin sentia i veia, el que sentia

físicament amb claredat absoluta, amb el més gran vigor persuasiu en apropar-se després d'una llarga absència al país dominat pels espasmes de la revolució. “Vosaltres, estúpids, presumits i maldestres, penseu que la història es fa als salons en què els estranys demòcrates fan amistat amb els liberals carregats de títols, que els qualssevol d'ahir, simples advocats de províncies, aprenen molt de pressa a apropar-se a les mans dels alts dignataris. Estúpids! Presumits! Maldestres! La història es fa a les trinxeres on el soldat, posseït pel malson que segueix la borratxera bèl·lica, clava la baioneta al ventre de l'oficial i després, en el primer tren, escapa a la seua aldea natal per a incendiar la casa del gran terratinent. No vos agrada aquesta barbàrie? No vos ofengueu, vos respon la història: vos oferisc el que tinc. Açò són només conclusions de tot el que havia precedit. Creieu seriosament que la història es fa en les vostres comissions de contacte? Això és un absurd, un balbuçig, una fantasmagoria, cretinisme. La història (heu de saber) ha escollit aquesta vegada en qualitat de laboratori on es preparen esdeveniments, el palau de la Kxessinskaia, una ballarina que fou amant de qui fou tsar. I des d'ací, des d'aquest edifici que és un símbol de la vella Rússia, prepara la liquidació de tot el nostre fem i podridura tsarista-petersburgesa, burocràtica-noble, burgesa-terratinent. Cap ací, al palau de l'antiga ballarina imperial, aflueixen els delegats de les fàbriques, negres de fum; els missatgers de les trinxeres, grisos, retorçuts i plens de polls, i des d'ací porten a tot el país noves i profètiques paraules.”

Els malaurats ministres de la revolució pensaven en la manera de tornar el palau a la seua legítima ama. Els periòdics burgesos, socialistes-revolucionaris i menxevics, reien, ensenyant les seues podrides dents, davant el fet que Lenin hagués llançat des del balcó de la Kxessinskaia les consignes de la revolució social. Però aquests esforços d'última instància no eren capaços ni d'augmentar l'odi de Lenin envers la vella Rússia ni d'enfortir la seua voluntat d'ajustar-li els comptes: tant l'un com l'altra havien assolit ja el seu límit màxim. Al balcó de la Kxessinskaia, Lenin era ja el mateix que dos mesos més tard s'ocultava en un paller de fenc i que unes setmanes després ocupava el lloc de president del Consell de Comissaris del Poble.

Lenin veia, al mateix temps, que dins del mateix partit existia una resistència conservadora (al principi no tant política com psicològica) cap al gran salt que s'anava a fer. Lenin observava inquiet la creixent disconformitat de l'estat d'ànim d'una part dels dirigents del partit i de les masses obreres. Ni per un instant es declarà satisfet per la circumstància que el comitè central hagués adoptat la fórmula de la insurrecció armada. Sabia com és de difícil passar de les paraules als fets. Amb totes les forces i tots els recursos de què disposava, tractà de col·locar el partit sota la pressió de les masses i al comitè central davall la pressió de la base. Feia acudir al seu refugi distints camarades, reunia informes, els comprovava, organitzava autèntics acaraments, feia arribar per vies indirectes i per qualsevol drecera les seues consignes al partit, a la base, al més profund, per a posar a la màxima direcció davant la necessitat d'obrar i d'arribar fins al final. Per a comprendre encertadament la conducta de Lenin en aquest període, cal deixar assentat un fet: tenia una fe incommovible en què les masses volien i podien realitzar la revolució, però no tenia aquesta seguretat en allò tocant l'estat major del partit. Al mateix temps, comprenia amb una claredat absoluta que no es podia perdre temps. La situació revolucionària és impossible de mantenir arbitràriament fins al moment en què el partit s'ha preparat per a utilitzar-la. Així ens ho ha mostrat fa poc l'experiència d'Alemanya. Fins a temps recents escoltàvem dir que si no haguérem pres el poder a l'octubre ho hauríem fet dos o tres mesos més tard. Profund error! Si no haguéssim pres el poder a l'octubre, no l'hauríem pres mai. La nostra força en vigílies d'octubre la integrava la constant influència cap al partit de les masses que creien que aquest partit faria allò que els altres no havien fet. Si llavors haguessen vist en nosaltres vacil·lacions,

un esperit expectant, una discrepància entre les paraules i els fets, s'haurien separat del partit en el curs de dos o tres mesos, el mateix que abans s'havien separat dels socialistes-revolucionaris i els menxevics. La burgesia hauria guanyat una treva, que hauria utilitzat per a concloure la pau. La correlació de forces hauria pogut modificar-se radicalment i la revolució proletària s'hauria vist desplaçada a un indefinit futur. Açò és el que Lenin comprenia, tocava i sentia. D'ací es desprenien la seua inquietud, la seua alarma, la seua desconfiança i la furiosa pressió, que resultaren salvadores per a la causa revolucionària.

Les discrepàncies al si del partit, que esclataren violentament en les jornades d'octubre, s'havien palesat ja en certes etapes de la revolució. La primera, la que més tenia a veure amb els principis, però tranquil·la i teòrica, es produí arran de l'arribada de Lenin, amb motiu de les seues tesis. El segon xoc sord es degué a la manifestació armada del 20 d'abril. El tercer, entorn de l'intent de manifestació armada del 10 de juny: els "moderats" consideraven que Lenin volia llançar-los a una manifestació armada amb vistes a la insurrecció. El conflicte següent, ja més agut, sorgí en relació amb les Jornades de Juliol. Les discrepàncies arribaren fins a la premsa. L'etapa següent en el desenvolupament de la lluita interna la constituí el problema del Preparlament. Aquesta vegada, en la fracció del partit s'enfrontaren obertament dos grups. Es féu acta d'aquesta reunió? Se serva? No ho sé. Els debats oferiren indubtablement gran interès. Dues tendències: una a favor de la presa del poder i una altra a favor del paper d'oposició en l'Assemblea Constituent, es definiren amb tota precisió. Els partidaris del boicot al Preparlament quedaren en minoria, encara que no molt apartats de la majoria. Des del seu refugi, Lenin no trigà en reaccionar als debats al si de la fracció i a la resolució adoptada, enviant una lletra al comitè central. Aquesta lletra, en la que Lenin, en expressions més que enèrgiques, se solidaritzava amb els partidaris del boicot a la "Duma de Bulguin" de Kerenski-Tseretelli, no la trobe en la segona part del tom XIV de les *Obres*. S'ha servat aquest document de tan extraordinari valor? Les discrepàncies arribaren a la màxima tensió ja en vigílies de l'etapa d'octubre, quan es tractava d'orientar-se definitivament vers la insurrecció i de designar-ne el dia. Ja després de la revolució del 25 d'octubre, en fi, les discrepàncies s'aguditzaren extraordinàriament al voltant del problema de la coalició amb altres partits socialistes.

Seria interessant en el més alt grau restablir amb tota concreció el paper de Lenin en vigílies del 20 d'abril, del 10 de juny i de les Jornades de Juliol. "Al juliol cometérem estupideses", digué Lenin més tard en entrevistes particulars i, crec recordar, davant una delegació alemanya en parlar dels esdeveniments de març de 1921 en Alemanya. De què "estupideses" es tractava? D'un tempteig enèrgic o massa enèrgic, d'una exploració activa o massa activa. Sense aqueixes exploracions, realitzades de temps en temps, podríem quedar rессagats de les masses. Però, d'altra banda, ja se sap que l'exploració activa esdevé, de vegades, encara que hom no ho vullga, en batalla campal. Açò és el que estigué a punt d'ocórrer al juliol. No obstant això, el toc de retirada es donà encara a temps. I a l'enemic li faltà en aquells dies audàcia per a portar la seua obra fins al final. No és casualitat que li faltés: les forces agrupades entorn de Kerenski significaven, per la seua mateixa essència, indecisió, i aquestes covardes forces paralyzaven Kornilov més com més el temien.

II. La revolució

En acabar l'"Assemblea Democràtica", a instàncies nostres, es designà la data del 25 d'octubre per a l'obertura del II Congrés dels Soviets. Donada l'efervescència que regnava, no sols a les barriades obreres sinó també als quarters, que creixia d'hora

en hora, ens semblà el més convenient concentrar l'atenció de la guarnició de Petersburg precisament en aquesta data, el dia en què el Congrés dels Soviets hauria de resoldre el problema del poder, i els obrers i les tropes, degudament preparats, haurien de recolzar els soviets. La nostra estratègia, en essència, era l'ofensiva: prendríem el poder. Però l'agitació es basava en la circumstància que els enemics es disposaven a dissoldre el Congrés dels Soviets i calia, doncs, donar-los una implacable resposta. Tot aquest pla descansava en el poder de la plenamar revolucionària, que tendia a assolir pertot arreu el mateix nivell, i no donava a l'adversari ni descans ni una data determinada. Els regiments més endarrerits, en el pitjor dels casos per a nosaltres, es mantenien neutrals. En aquestes condicions, el més petit pas del govern contra el soviets de Petrograd ens havia de garantir immediatament una superioritat decisiva. Lenin temia, no obstant això, que l'enemic tingués temps de portar a la capital tropes contrarevolucionàries, poques, però segures, i prengués la iniciativa, utilitzant contra nosaltres l'arma de la sorpresa. En trobar el partit i els soviets desprevinguts i detenir els dirigents a Petersburg, decapitaria el moviment i després, a poc a poc, el debilitaria. "No es pot esperar, la demora és impossible!", afirmava Lenin.

En aquestes condicions es produí, a finals de setembre o primers d'octubre, la famosa reunió nocturna del comitè central a casa dels Sukhanov. Lenin hi acudí decidit a aconseguir aquesta vegada un acord que no deixés lloc als dubtes, a les vacil·lacions, a les demores, a la passivitat i a les actituds expectants. No obstant això, abans d'atacar els adversaris de la insurrecció armada, es girà contra aquells que vinculaven la insurrecció al II Congrés dels Soviets. Algú li havia fet conèixer les meues paraules que "nosaltres hem fixat ja la insurrecció per al 25 d'octubre". En efecte, jo havia repetit diverses vegades aquesta frase contra els camarades per als qui la via de la revolució passava pel Preparlament i una "imponent" oposició bolxevic en l'Assemblea Constituent. "Si el Congrés dels Soviets, amb la seua majoria bolxevic [deia jo], no pren el poder, el bolxevisme es condemnarà senzillament a mort. Llavors, amb tota seguretat, no arribarà a reunir-se l'Assemblea Constituent. En convocar després del que hi ha hagut el Congrés dels Soviets per al 25 d'octubre, amb una majoria assegurada per endavant, ens comprometem públicament a prendre el poder el 25 d'octubre com més tard."

Vladimir Ilitx posà grans inconvenients a aquesta data. El problema del II Congrés dels Soviets, segons digué, no li interessava en absolut: quina importància tenia açò? Arribaria a reunir-se el mateix congrés? I què podia fer fins i tot en el cas que es reunís? Cal arrencar el poder, digué, no cal posar les coses en dependència del Congrés dels Soviets, és ridícul i absurd informar l'enemic del dia de la insurrecció. En el millor dels casos, el 25 d'octubre pot servir per a emmascarar les nostres intencions, però la insurrecció es deu preparar per endavant i al marge del Congrés dels Soviets. El partit ha d'apoderar-se del poder per la força de les armes, i ja després parlarem del Congrés dels Soviets. Cal passar a l'acció immediatament!

El mateix que en les Jornades de Juliol, quan Lenin estava segur que "ells" ens anaven a afusellar, també ara sospesà tota la situació des del punt de vista de l'enemic, arribant a la conclusió que el més encertat per a la burgesia seria atacar-nos amb les seues forces armades per sorpresa, desarticular la revolució i, ja després, batre els seus distints nuclis per separat. El mateix que al juliol, Lenin sobreestimà la perspicàcia i la decisió de l'enemic, i potser també les seues possibilitats materials. En bona part es tractava d'una sobreestimació conscient, completament justa en el sentit tàctic: allò que es proposava era duplicar en el partit l'energia del seu impuls. No obstant això, el partit no podia prendre el poder per si mateix, al marge dels soviets i a les seues esquenes. Açò podria ésser un error. Les seues conseqüències repercutirien fins i tot en la

conducta dels obrers i podrien ésser extraordinàriament greus pel que a la guarnició es referia. Els soldats coneixien el soviet de diputats, la seua secció de soldats. El partit el coneixien a través del soviet. I si la insurrecció es portava a terme a esquenes del soviet, al marge d'ell, sense encobrir-la amb la seua autoritat; si per a ells no era una conseqüència directa i clara de la lluita pel poder dels soviets, açò podria provocar un perillós desconcert en la guarnició. Tampoc cal oblidar que a Petersburg, junt amb el soviet de la capital, existia el vell Comitè Executiu Central, en el que predominaven els socialistes-revolucionaris i els menxevics. A aquest Comitè Executiu Central només podíem enfrontar-lo al Congrés dels Soviets.

En última instància, dins del comitè central es definiren tres grups: els adversaris de la presa del poder, que per la lògica de la situació es veieren forçats a renunciar a la consigna d'"el poder als soviets"; Lenin, que exigia l'organització immediata de la insurrecció al marge dels soviets; i el grup restant, que considerava necessari vincular estretament la insurrecció al II Congrés dels Soviets i que per això feia coincidir l'una i l'altre en el temps. "En tot cas [insistia Lenin], la presa del poder ha de precedir al Congrés dels Soviets, altrament vos aixafaran i no podreu reunir cap congrés." Es prengué un acord, al capdavant, en el sentit que la insurrecció havia de produir-se, a més tardar el 15 d'octubre. Crec que sobre el termini no hi hagué quasi cap discussió. Tots comprenien que açò no tenia més que un caràcter aproximat, d'orientació, i que, en dependència dels esdeveniments, la insurrecció podia produir-se un poc abans o un poc després. Només es podia parlar d'uns dies més o menys. La mateixa necessitat de l'aixecament, i a més en data pròxima, era del tot evident.

Els debats al si del comitè central es desenvoluparen, sobretot i lògicament, entorn de la lluita amb aquella part dels seus membres que es manifestaven contra la insurrecció armada en general. No m'atrevisc a reproduir els quatre discursos que Lenin pronuncià en aquesta reunió. Tractaren de si era necessari prendre el poder, de si era hora de fer-ho i de si ens hi mantindríem cas de prendre'l. Sobre aquests mateixos temes llavors ja havia escrit Lenin i escrigué després diversos opuscles i articles. L'argumentació dels discursos fou, es comprèn, la mateixa. Però és impossible reproduir i transmetre l'esperit general d'aquestes apassionades improvisacions dominades pel desig de fer sentir als qui s'oposaven, vacil·laven o dubtaven, el seu pensament, la seua voluntat, la seua seguretat, el seu valor. Es decidia la sort de la revolució! La reunió finí a altes hores de la nit. Tots se sentien aproximadament com si acabaren de patir una operació quirúrgica. Una part dels reunits, entre ells jo, passàrem la resta de la nit a casa dels Sukhanov.

El curs ulterior dels esdeveniments, com és sabut, ens ajudà moltíssim. L'intent de dissoldre la guarnició de Petrograd menà a la creació del Comitè Militar Revolucionari. Ens veiérem en condicions de legalitzar els preparatius de la insurrecció amb l'autoritat del soviet i de vincular-los estretament a un problema que afectava vitalment tota la guarnició de la capital.

Durant el temps que separa la reunió del comitè central a què abans m'he referit i el 25 d'octubre, només recorde una entrevista amb Vladimir Ilitx, i això confusament. Quan se celebrà? Hagué d'ésser entre el 15 i el 20 d'octubre. Recorde que aleshores m'interessava força l'actitud de Lenin envers el caràcter "defensiu" del meu discurs en el soviet de Petrograd: jo havia declarat falsos els rumors sobre que nosaltres preparàvem la insurrecció armada per al 22 d'octubre ("Jornada del Soviet de Petrograd"), advertint que a qualsevol agressió contestaríem amb un colp enèrgic i portaríem l'assumpte fins al final. Recorde que en aquesta entrevista Vladimir Ilitx es mostrà més tranquil i segur, diria que menys recelós. No sols no objectà res contra el tot exteriorment defensiu del meu discurs, sinó que el considerà força apropiat per a

adormir la vigilància de l'enemic. No obstant això, movia de tant en tant el cap i preguntava: "No se'ns avançaran? No ens agafaran per sorpresa?" Jo insistí que després tot es produiria quasi automàticament. A aquesta entrevista, o a part d'ella, crec que assistí el camarada Stalin. No obstant això, potser es tractés de dues entrevistes. He de dir en general que els records relatius als últims dies que precediren l'aixecament es troben en la meua memòria com premsats i resulta molt difícil separar uns d'altres i col·locar-los al seu lloc.

La meua següent entrevista amb Lenin se celebrà el mateix 25 d'octubre, en el Smolni. A quina hora? No tinc la menor idea; hagué d'ésser a la vesprada. Recorde bé que Vladimir Ilitx començà preguntant-me amb inquietud per les converses que manteníem amb el comandament del districte de Petrograd sobre la sort futura de la guarnició. En els periòdics es deia que les converses s'apropaven favorablement a la seua fi. "Accepten un compromís?", preguntà Lenin, travessant-me amb la mirada. Jo contestí que havíem donat als periòdics un comunicat tranquil·litzador, que no es tractava més que d'un ardit de guerra en el moment en què s'iniciava la batalla campal. "Això està bé [articulà Lenin alegre, amb entusiasme, i començà a caminar per l'habitació, fregant-se agitadament les mans] Però que molt bé!" En general, Ilitx era molt aficionat als ardis de guerra. Enganyar l'enemic, deixar-lo amb un pam de nassos, què podia haver-hi de més agradable! Però en aquest cas l'ardit tenia un sentit molt especial: significava que ja entràvem de ple al terreny de les accions decisives. Li contí que les operacions militars havien avançat ja prou i que a la ciutat érem amos de tota una sèrie de punts importants. Vladimir Ilitx veié, o potser jo se'l mostrés, un cartell imprès el dia anterior que amenaçava de portar al mur d'afusellament els lladres que intentaren aprofitar el moment del colp. En un primer moment Lenin quedà compensat, em semblà que fins i tot dubtava. Però a continuació, digué: "Està bé". Es llençava amb avidesa sobre aquestes partícules de la insurrecció. Per a ell eren prova irrefutable que l'assumpte anava ja a plena marxa, que el Rubicó havia estat creuat i que era impossible la tornada i el retrocés. Recorde la profunda impressió que li produí la notícia que jo havia cridat, mitjançant una orde escrita, una companyia del regiment de Pavlovski a fi d'assegurar la sortida dels nostres periòdics del partit i del soviets.

-Ha estat enviada la companyia?

-Sí.

-I els periòdics?

-S'estan component.

L'entusiasme de Lenin es traduï en una sèrie d'exclamacions i de rialles; no cessava de fregar-se les mans. Després servà silenci, romangué pensatiu i digué: "També és possible així. L'única cosa que cal és prendre el poder". Jo comprendí que només en aquell moment havia acceptat definitivament la idea que renunciàvem a prendre el poder mitjançant una conspiració. Fins a l'última hora recelà que l'enemic pogués sortir al nostre encontre i sorprendre'ns. Només llavors, el 25 d'octubre a la vesprada, es tranquil·litzà i sancionà definitivament la via que els esdeveniments seguien. He dit que "es tranquil·litzà", però només fou per a, immediatament, mostrar inquietud a causa de tota una sèrie de qüestions si fa o no fa importants, unes concretes i altres concretíssimes, relacionades amb la marxa ulterior de la insurrecció: "I si ocorre açò? No hauríem de fer tal cosa? I si truquéssim en tal?" Aquestes inenarrables preguntes i suggeriments no tenien relació exterior unes amb altres, però sorgien totes elles de l'intens treball intern que havia envaït de sobte tot el cercle de la insurrecció.

Cal saber no ofegar-se en els esdeveniments de la revolució. Quan la marea puja sense parar, quan les forces de la insurrecció creixen automàticament i les forces de la reacció, d'una manera fatal, es fraccionen i desintegren, llavors és molt gran la

temptació de deixar-se portar per la marxa espontània dels esdeveniments. L'èxit ràpid desarma igualment que la derrota. No cal perdre de vista el fil fonamental dels esdeveniments; després de cada nou èxit cal dir-se: encara no s'ha assolit res, encara no hi ha res assegurat; cinc minuts abans de la victòria decisiva cal mostrar la mateixa vigilància, la mateixa energia i el mateix impuls que cinc minuts abans del començament de les hostilitats; cinc minuts després de la victòria, abans que sonen els primers víctors, cal dir-se: la conquesta no està encara assegurada, no cal perdre ni un sol minut. Tal era l'enfocament, tal era el mode d'obrar, tal era el mètode de Lenin, tal era l'essència orgànica del seu caràcter polític, del seu esperit revolucionari.

* * *

He contat ja una vegada com Dan, que havia de dirigir-se a una reunió del grup menxevic en el II Congrés dels Soviets, reconegué Lenin, maquillat, amb qui jo estava assegut darrere d'un vetllador, en una habitació de pas. Sobre aquest tema s'ha pintat fins i tot un quadre que, d'altra banda, si es jutja per les reproduccions, no s'assembla en absolut a la realitat. Tal és, per cert, la sort de la pintura de temes històrics, i no sols d'ella. No recorde amb quin motiu, però prou més tard, li digué a Vladimir Ilitx: "Caldria escriure sobre açò, perquè després alçaran una muntanya de mentides". Ell féu un gest, de broma, com qui no li dóna importància: "És el mateix, no cessaran de mentir..."

En el Smolni se celebrava la primera sessió del II Congrés dels Soviets. Lenin no s'hi deixà veure. Es quedà en una habitació del palau en què, segons recorde, no hi havia quasi cap moble. Després algú estengué unes mantes al sòl i portà dos coixins. Vladimir i jo ens tombàrem a descansar, un a la vora de l'altre. Però als pocs minuts em cridaven: "Dan està parlant, caldrà contestar-li". En tornar, després de la meua resposta, em tombí de nou junt a Vladimir Ilitx, el qual, com és lògic, no pensava ni tan sols en dormir. Estàvem per a això? Cada cinc o deu minuts venia algú de la sala de sessions per a comunicar-nos el que allí succeïa. Arribaven també missatgers de la ciutat, en la que, sota la direcció d'Antonov-Ovseienko, seguia l'assetjament del Palau d'Hivern, que finí amb l'assalt.

Hagué d'ésser al matí següent, separat per la nit en blanc del dia anterior. Vladimir Ilitx semblava cansat. Digué somrient: "És massa brusc el pas de la clandestinitat al poder. És *schwindelt* [em gira el cap]", hi afegí en alemany, i féu amb la mà un moviment giratori a l'altura del seu cap. Després d'aquesta única observació més o menys personal que li escolté dir sobre la conquesta del poder, seguí el simple pas a les qüestions immediates que ens esperaven.

III. Brest-Litovsk

Acudírem a les negociacions de pau amb l'esperança de mobilitzar les masses obreres tant d'Alemanya i Àustria-Hongria com de l'Entente. Per a això era necessari dilatar les negociacions tot el possible a fi de donar temps perquè els obrers europeus pogueren percebre degudament el fet de la Revolució Soviètica i, en particular, la seua política de pau. Després de la primera interrupció de les negociacions, Lenin m'invità a dirigir-me a Brest-Litovsk. La perspectiva de les converses amb el baró Kühlmann i amb el general Hoffmann era, de per si, poc atractiva; però, "per a dilatar les negociacions, calia un dilatador", segons s'expressà Lenin. En el Smolni tinguérem un breu canvi d'impressions quant a la línia general a seguir. Llavors no es parlà de si la pau seria o no signada: era impossible saber com transcorrien les negociacions, com

es reflectirien aquestes en Europa, quina situació es produiria. I nosaltres no renunciàvem, es comprèn, a l'esperança d'un ràpid desenvolupament revolucionari.

El fet que nosaltres no podíem fer la guerra era per a mi d'una evidència absoluta. Quan per primera vegada creuí les trinxeres de camí vers Brest-Litovsk, els nostres camarades, malgrat totes les advertències i exhortacions, no pogueren organitzar ni una manifestació, més o menys important, de protesta contra les excessives exigències d'Alemanya: les trinxeres estaven gairebé buides. Ningú s'atrevia a parlar, ni tan sols convencionalment, de la continuació de la guerra. Pau, pau a tota costa!... Més tard, a la meua tornada de Brest-Litovsk, tractí de persuadir el representant del grup militar en el Comitè Executiu central que recolzés a la nostra delegació amb un discurs "patriòtic". "És impossible [hi replicà]. Completament impossible. No podem tornar a les trinxeres, no ens comprendrien. Perdríem tota la nostra influència..." D'aquesta manera, quant a la impossibilitat de la guerra revolucionària, jo no tenia ni la menor ombra de discrepància amb Vladimir Ilitx.

Però hi havia una altra qüestió: ¿podrien els alemanys fer la guerra, podrien desencadenar l'ofensiva contra la revolució, que havia anunciat el cessament de les hostilitats? ¿Com conèixer, com polsar l'estat d'esperit de la massa dels soldats alemanys? ¿Quina acció hi havia produït la Revolució de Febrer i, més tard, la d'Octubre? La vaga de gener en Alemanya deia que havia començat el canvi. Era aquest molt profund? ¿Convindria col·locar la classe obrera i l'exèrcit d'Alemanya davant la prova: d'una banda, la revolució obrera, que anunciava el cessament de la guerra, i per una altra banda el govern dels Hohenzollern, que ordenava l'ofensiva contra aquesta revolució?

"Açò és molt atractiu, clar [replicava Lenin], i sens dubte tal prova no passaria sense deixar empremta. Però és arriscat, molt arriscat. ¿I si l'exèrcit alemany, cosa força probable, resulta prou fort com per a desencadenar contra nosaltres l'ofensiva, què passaria llavors? No podem córrer aqueix risc: ara no hi ha en el món res més important que la nostra revolució."

En un principi, la dissolució de l'Assemblea Constituent empitjorà de forma extraordinària la nostra situació internacional. Els alemanys, al capdavant, recelaven que nosaltres arribàrem a un acord amb la "patriòtica" Assemblea Constituent i que açò pogués menar a un intent de prosseguir la guerra. Un intent tan absurd hauria significat definitivament la mort de la revolució i del país; però açò només s'hauria revelat més tard i hauria exigut dels alemanys un nou esforç. La dissolució de l'Assemblea Constituent, en canvi, significava per a ells la nostra intenció evident de posar fi a la guerra a qualsevol preu. El to de Kühlmann es féu a l'instant més insolent. Quina impressió pogué produir la dissolució de l'Assemblea Constituent en el proletariat dels països de l'Entente? A açò no era difícil contestar: la premsa de l'Entente presentava el règim soviètic com una agència dels Hohenzollern. I els bolxevics dissolien la "democràtica" Assemblea Constituent per a concloure amb els Hohenzollern una pau en condicions lleonines quan Bèlgica i el nord de França estaven ocupats per les tropes alemanyes. Estava clar que la burgesia de l'Entente aconseguiria semblar una gran confusió entre les masses obreres. I açò, al seu torn, podria facilitar la intervenció militar contra nosaltres. És sabut que fins i tot en Alemanya, entre l'oposició socialdemòcrata, corrien insistents rumors que els bolxevics s'havien venut al govern alemany i que en Brest-Litovsk s'estava representant una comèdia en què els papers estaven distribuïts per endavant. Tant més versemblant havia de semblar aquesta versió a França i Anglaterra. Jo considerava que abans de signar la pau era necessari a tota costa oferir als obrers d'Europa una clara prova que els governants d'Alemanya i nosaltres érem enemics mortals. Precisament sota el pes d'aquestes consideracions

arribí en Brest-Litovsk a la idea de la demostració “pedagògica” que s’expressava en la fórmula: posem fi a la guerra, però no signem la pau. M’assessorí amb els altres membres de la delegació, els viuí molt inclinats cap a la meua idea i escriguí a Vladimir Iliix. Ell contestà: “Quan torne en parlarem”. Potser, amb aquesta resposta, formulés ja el desacord amb la meua proposta. No la tinc a mà i ni tan sols estic segur de si s’ha servat. Després de la meua arribada al Smolni, tinguí amb Vladimir Iliix llargues entrevistes.

-Tot açò és molt atractiu i no podríem desitjar gens millor si el general Hoffmann fos incapaç de moure les seues tropes contra nosaltres. Però no podem confiar-hi molt. Trobarà regiments especialment seleccionats integrats per camperols rics bavaresos. A més, és tant el que necessitaria contra nosaltres? Perquè vostè mateix diu que les trinxeres estan buides. I si, magrat tot, reprèn la guerra?

-Llavors ens veurem obligats a subscriure la pau, i tots veuran clar que no teníem una altra sortida. Amb això assestarem un colp definitiu a la llegenda que estem en relacions secretes amb els Hohenzollern.

-Clar, també té els seus avantatges. Però tot açò significa un risc massa gran. Ara no hi ha en el món res més important que la nostra revolució; cal salvaguardada tant sí com no.

A les dificultats fonamentals del problema s’unien els grans obstacles sorgits al si del partit. En aquest, almenys entre els seus elements dirigits, predominava una actitud irreductible contra la signatura de les condicions de Brest-Litovsk. Els informes que es publicaven en els nostres periòdics sobre les negociacions nodrien i aguditzaven aquesta opinió. Això trobà la seua expressió més clara en el grup del comunisme d’esquerra, que proclamà la consigna de la guerra revolucionària. Aqueixa circumstància preocupava extraordinàriament Lenin.

-Si el comitè central es decideix a subscriure les condicions alemanyes només sota la influència d’un ultimàtum verbal -deia jo-, correm el risc de provocar una escissió en el partit. El nostre partit necessita, tant com els obrers d’Europa, que la situació real de les coses es pose en relleu... Si trenquem amb els esquerrans, el partit farà un viratge extraordinari cap a la dreta: perquè és indubtable que tots els camarades que han ocupat una posició combativa contra la Revolució d’Octubre o a favor del bloc amb els partits socialistes són partidaris incondicionals de la pau de Brest-Litovsk. I la nostra tasca no es redueix a signar la pau; entre els comunistes d’esquerra hi ha molts que han estat en la primera fila de combat en el període d’octubre, etcètera.

-Tot això és indubtable -replicava Vladimir Iliix-. Però ara es tracta de la sort de la revolució. Més tard restablirem l’equilibri en el partit. El primer de tot és salvar la revolució, i només pot salvar-la la signatura de la pau. És preferible l’escissió al perill que la revolució siga aixafada per la força de les armes. Els esquerrans faran maldats i després (fins i tot si arriben a l’escissió, la qual cosa no és inevitable) -tornaran al partit. I si els alemanys ens derroten, no hi haurà ningú que ens salve... Està bé, suposem que el seu pla és acceptat. Ens neguem a signar la pau i després d’açò els alemanys passen a l’ofensiva. Què farà llavors?

-Subscriurem la pau sota la pressió de les baionetes. Llavors el quadro quedarà clar per a la classe obrera de tot el món.

-Tampoc recolzarà llavors la consigna de la guerra revolucionària?

-De cap mode.

-Amb aqueix plantejament, l’experiència pot resultar menys perillosa. Correm el risc de perdre Estònia o Letònia. Han estat amb mi els camarades d’Estònia i m’han explicat com de bé han començat l’organització socialista de l’agricultura. Seria una

gran llàstima haver de sacrificar l'Estònia socialista (bromejà Lenin), però potser caldrà acceptar aquest compromís per tal d'assolir una bona pau.

-És que la signatura immediata de la pau exclou la possibilitat de la intervenció militar alemanya a Estònia o Letònia?

-Admetem que es tracta només d'una possibilitat, però en qualsevol altre cas seria quelcom del que quasi no podem dubtar. Jo, siga com siga, em manifestaré a favor de la signatura immediata. És més segur.

El temor principal de Lenin en el que feia al meu pla consistia en el fet que si els alemanys reprenien l'ofensiva, nosaltres no tindríem temps de signar la pau, és a dir, que el militarisme alemany no ens donaria l'ocasió de fer-ho: "El salt d'aquesta fera és molt ràpid", repetí moltes vegades Vladimir Iliix. En les reunions en què es decidí el problema de la pau, Lenin es manifestà amb gran energia contra els esquerrans i amb molta cautela i tranquil·litat contra la meua proposta. De mala gana, l'acceptava per quant el partit estava clarament contra la signatura i per quant una decisió intermèdia havia d'ésser per al partit el pont que ens portés a signar la pau. La reunió dels bolxevics més rellevants (delegats al III Congrés dels Soviets) mostrava sense deixar lloc a dubtes que el nostre partit, a penes sortit del foc del forn d'octubre, necessitava una comprovació de la situació internacional a través dels fets. Si no hagués existit una fórmula intermèdia, la majoria s'hauria manifestat a favor de la guerra revolucionària.

Potser no manque d'interès assenyalar la circumstància que els socialistes-revolucionaris d'esquerra no es manifestaren en un primer moment contra la pau de Brest-Litovsk. Spiridonova, almenys, fou al principi partidària decisiva de la signatura: "El mugic no vol la guerra [deia] i acceptarà qualsevol pau, siga la que siga". "Signen immediatament la pau [em digué la primera vegada que torní de Brest-Litovsk] i suprimisquen el monopoli del comerç del blat". Més tard, els socialistes-revolucionaris d'esquerra recolzaren la fórmula intermèdia de posar fi a la guerra sense signar el tractat, però ja com a etapa cap a la guerra revolucionària, "per si es produïa".

Com és sabut, la delegació alemanya reaccionà a la nostra declaració com si el seu país no tingués el propòsit de respondre amb la represa de les hostilitats. Amb aquesta impressió tornàrem a Moscou.

-No ens enganyaran? -preguntava Lenin.

Nosaltres no podíem fer una altra cosa que arronsar-nos de muscles. No ho semblava.

-Doncs bé -digué Lenin-. Si és així, molt millor: haurem guardat les aparences i ens trobarem fora de la guerra.

No obstant això, dos dies abans del termini, rebérem del general Samoilo, que havia quedat en Brest-Litovsk, un telegrama anunciant que els alemanys, segons declaració del general Hoffmann, des de les 12 hores del 18 de febrer es consideraven en estat de guerra amb nosaltres i per això l'invitaven a sortir de Brest-Litovsk. El telegrama fou lliurat a Vladimir Iliix. Jo em trobava al seu despatx. Estàvem parlant amb Karelin i un altre socialista-revolucionari d'esquerra. Després de llegir-lo, Lenin me'l passà en silenci. Recorde que la seua mirada em féu comprendre a l'instant que les notícies eren de la major importància i roïnes. Lenin s'afanyà en finir la conversa amb els socialistes-revolucionaris per a examinar la situació a què s'havia arribat.

-Vol dir-se que ens han enganyat. Han guanyat cinc dies... Aquesta fera no deixa escapar res. Vol dir-se que ara no ens queda un altre recurs que signar les velles condicions si és que els alemanys accedeixen a mantenir-les.

Jo contestí en el sentit que s'havia de deixar que Hoffmann passés, de fet, a l'ofensiva.

-Però açò significaria lliurar Dvinsk, perdre molta artilleria, etcètera.

-Clar, açò significa nous sacrificis. Però cal que el soldat alemany entre de fet, combatent, en territori soviètic. Cal que se n'assabenten els obrers alemanys, d'una banda, i els francesos i anglesos, per una altra.

-No -objectà Lenin-. No es tracta, certament, de Dvinsk, però no podem perdre ni una sola hora. La prova ha estat feta. Hoffmann vol i pot començar l'ofensiva. No podem donar llargues a l'assumpte: ja ens han llevat cinc dies, amb els quals comptàvem i aquesta fera és ràpida en el salt.

El comitè central decidí enviar un telegrama manifestant l'acord immediat amb la signatura del tractat de Brest-Litovsk. Així es féu.

-Em sembla -diguí en una conversa particular amb Vladimir Ilitx- que des del punt de vista polític seria convenient que jo, com a comissari d'assumptes estrangers, presentés la dimissió.

-Per què? No implantarem entre nosaltres aquests mètodes parlamentaris.

-Però la meua dimissió significaria per als alemanys un viratge radical de la política i augmentaria la seua confiança que aquesta vegada estem realment disposats a signar la pau i observar-la.

-Potser tindrà raó -digué Lenin, meditant-. És un seriós argument polític.

No recorde en quin moment es rebé la notícia del desembarcament de tropes alemanyes en Finlàndia i del començament de les accions contra els obrers del país. Sí que recorde que ensopeguí amb Lenin en el corredor, prop del seu despatx. Estava agitatíssim. Mai el viu així, ni abans ni després.

-Sí que sembla -digué- que haurem de lluitar, encara que no tenim amb què. Aquesta vegada no veig una altra sortida...

Tal vegada fou la primera reacció de Lenin al telegrama que anunciava l'aixafament de la revolució finlandesa. Però als deu o quinze minuts, quan entrí al seu despatx, digué:

-No, no es pot canviar la política. La nostra intervenció no salvaria la Finlàndia revolucionària i ens enfonsaria de segur a nosaltres. Ajudarem els obrers finlandesos tot el possible, encara que sense sortir-nos del terreny de la pau. No sé si açò ens salvarà a nosaltres. Però, en tot cas, és l'únic camí en què encara resulta possible la salvació.

I, en efecte, la salvació estigué en aquest camí.

* * *

La decisió de no signar la pau no es desprenia en absolut, com ara s'escriu a vegades, de la consideració abstracta de què era inconcebible l'acord entre els imperialistes i nosaltres. Basta examinar en l'obreta del camarada Ovsianikov les votacions realitzades per Lenin sobre aquest problema, instructives en el més alt grau, per a convèncer-se que els partidaris de la fórmula de tempteig "ni guerra ni pau" responien positivament a la qüestió de si nosaltres, com a partit revolucionari, teníem dret a subscriure, en certes condicions, una pau "bruta". En efecte, nosaltres dèiem: si hi ha tan sols un vint-i-cinc per cent de probabilitats que Hohenzollern no es decidisca o no puga fer la guerra contra nosaltres, fa falta, encara que correuem un cert risc, acceptar aquesta experiència.

Tres anys més tard correuem el risc (aquesta vegada per iniciativa de Lenin) de temptejar amb les nostres baionetes la Polònia de la burgesia i la noblesa. Fórem rebutjats. Quina diferència hi ha entre açò i Brest-Litovsk? Pel que es refereix als principis no hi ha cap, només existeix en el grau del risc.

Recorde que el camarada Radek escrigué una vegada que el poder del pensament tàctic de Lenin cobra la seua màxima expressió en el període que va entre la signatura de la pau de Brest-Litovsk i la marxa sobre Varsòvia. Tots sabem ara que aquesta marxa

fou un error que ens costà molt car. No sols ens menà a la pau de Riga, que ens separava d'Alemanya, sinó que també proporcionà un poderós impuls, junt amb altres esdeveniments del mateix període, per a la consolidació de l'Europa burgesa. El sentit contrarevolucionari del Tractat de Riga per als destins d'Europa es pot comprendre de la manera més clara si ens imaginem la situació, ni tan sols siga, de l'any 1923, i que llavors haguérem tingut frontera comuna amb Alemanya: són molts els factors que porten a pensar que en aquest país els esdeveniments s'haurien desenrotllat per una via completament distinta. Tampoc hi ha dubte que en la mateixa Polònia el moviment revolucionari hauria seguit un ritme incomparablement més favorable sense la nostra intervenció militar i el seu fracàs. El mateix Lenin, pel que jo sé, atribuïa enorme significació a l'error "de Varsòvia". No obstant això, Radek té tota la raó en apreciar l'envergadura de la tàctica leninista. Es comprèn, després que el "tempteig" de les masses treballadores de Polònia es portà a efecte i no donà els resultats que s'esperava; després que ens feren retrocedir (i no podien menys de fer-nos retrocedir, perquè en mantenir-se la tranquil·litat en Polònia la nostra marxa sobre Varsòvia no era més que una incursió de guerrillers), després que ens veiérem obligats a subscriure la Pau de Riga, no és difícil arribar a la conclusió que estaven en la veritat els adversaris de la marxa, i que hauria estat preferible detenir-se a temps i assegurar-nos una frontera comuna amb Alemanya. Però tot açò només es veié clar *a posteriori*. I allò que és notable per a Lenin en l'idea de la marxa sobre Varsòvia, és el valor del propòsit. El risc era gran, però el fi el justificava amb escreix. El possible fracàs del pla no comportava perills per a l'existència de la República Soviètica; l'única cosa que podia fer era debilitar-la...

Podem deixar el futur historiador la valoració de si pagava la pena arriscar-se a un empitjorament de les condicions de pau de Brest-Litovsk a fi de fer una demostració davant els obrers europeus. Però és d'una evidència absoluta que, després que aquesta demostració fou feta, s'havia de signar obligatòriament una pau que ens havien imposat. I ací, la precisió de les posicions de Lenin i la seua poderosa empenta salvaren la situació.

-I si, tanmateix tot, els alemanys ataquen? I si avancen sobre Moscou?

-Seguirem el retrocés cap a l'est, cap als Urals, alhora que ens manifestem disposats a signar la pau. La conca del Kuznetsk és abundant en hulla. Crearem la República dels Urals-Kuznetsk recolzant-nos en la indústria dels Urals i en el carbó de Kuznetsk, en el proletariat dels Urals i en la part dels obrers de Moscou i Petrograd que aconseguim portar amb nosaltres. Ens mantindrem. En cas necessari ens retirarem més a l'est, a l'altra banda dels Urals. Arribarem fins a Kamtxatka, però ens mantindrem. La situació internacional canviarà desenes de vegades i nosaltres, partint de la República dels Urals-Kuznetsk, ampliarem de nou els nostres límits i tornarem a Moscou i Petrograd. Però si ens enfonsem ara sense sentit en una guerra revolucionària i deixem que es perda la flor i nata de la classe obrera i del partit, llavors no hi haurà un lloc al que pugam tornar.

En aquell període, la República dels Urals-Kuznetsk ocupava un important lloc en l'argumentació de Lenin. A vegades replicava als seus oponents: "Sabeu que en la conca del Kuznetsk tenim enormes jaciments de carbó? Açò, unit al mineral de ferro dels Urals i al blat siberià, ens proporciona una nova base". L'oponent, que no sempre tenia clara noció d'on es troba Kuznetsk i de quina relació podia tenir el seu carbó amb el bolxevisme conseqüent i la guerra revolucionària, obria molt els ulls o reia, sorprès, suposant que l'altre volia fer-li una broma o recorria a una astúcia. Però Lenin no bromejava gens ni mica, sinó que (fidel a si mateix) havia meditat la situació fins a les seues últimes conseqüències i fins a les pitjors conclusions pràctiques. La concepció de

la República dels Urals-Kuznetsk li era orgànicament necessària per a enrobustir en si i en els altres la convicció que res s'havia perdut i que no havia ni podia haver-hi lloc per a l'estratègia de la desesperació.

Com és sabut, les coses no arribaren fins a la República dels Urals-Kuznetsk, i està bé que no hi arribaren. No obstant això, es pot dir que la inexistent República dels Urals-Kuznetsk salvà la RSFSR.

En tot cas, només es pot comprendre i valorar la tàctica de Lenin en relació amb Brest-Litovsk vinculant-la a la seua tàctica d'octubre. Estar contra octubre i a favor de Brest-Litovsk significava, en ambdós casos, un mateix esperit de capitulació. L'essència del cas rau en què, després de la capitulació de Brest-Litovsk, Lenin desplegà la mateixa i inexhaurible energia revolucionària que havia assegurat al partit la victòria d'octubre. Precisament aquesta combinació natural i orgànica d'octubre i Brest-Litovsk, de la gegantina envergadura i la valerosa cautela, de l'ímpetu i la serena visió, dóna la mesura del seu mètode i de les seues forces.

IV. Dissolució de l'Assemblea Constituent

Lenin plantejà el problema de l'Assemblea Constituent des dels primers dies, sinó des de les primeres hores, que seguiren la revolució.

-Cal ajornar les eleccions -proposava-, cal ajornar-les. Cal ampliar els drets electorals, concedir-los als qui hagen complit els divuit anys. Cal donar l'oportunitat de renovar les llistes electorals. Les nostres no serveixen per a res. Abunden els intel·lectuals d'al·luvió i allò que nosaltres necessitem són obrers i camperols. Cal declarar fora de la llei la gent de Kornilov i els cadets.

Li objectaven:

-No estaria bé ajornar-les ara. Això s'interpretaria com una liquidació de l'Assemblea Constituent, més en la mesura que érem nosaltres mateixos que acusàvem el Govern Provisional d'ajornar la seua elecció.

-Això són ximpleries! -hi replicava Lenin-. L'important són els fets, no les paraules. Amb relació al Govern Provisional, l'Assemblea Constituent significava o podia significar un pas endavant, però amb relació al poder soviètic, i sobretot amb les llistes actuals, significarà inevitablement un pas enrere. Per que no podem ajornar-la? Estaria bé que l'Assemblea Constituent es veiés en poder dels cadets, menxevics i socialistes-revolucionaris?

-Quan això arribe serem més forts -objectaven altres-, però ara som encara massa febles. En províncies no se sap gairebé res del poder soviètic. I si ara s'hi rep la notícia que hem ajornat les eleccions de l'Assemblea Constituent, això ens afeblirà encara més.

Sverdlov, que estava més relacionat amb les províncies que nosaltres, s'oposava a l'ajornament amb particular energia.

Lenin es veié sol en la seua posició. Movia descontent el cap i repetia:

-És un error, un clar error que pot resultar-nos molt car! A veure si açò li costa a la revolució el cap...

Però quan es prengué l'acord de no demorar les eleccions, Lenin aplicà tota la seua atenció a les mesures organitzatives relacionades amb l'existència de l'Assemblea Constituent.

Es posà en clar en aquell moment que estaríem en minoria fins i tot amb els socialistes-revolucionaris d'esquerra que anaven en llistes comunes amb els socialistes-revolucionaris de dreta i que resultaren totalment burlats.

-Cal dissoldre l'Assemblea Constituent, això està clar -deia Lenin-. Ara bé, què fer dels socialistes-revolucionaris d'esquerra?

No obstant això, el vell Natanson ens consolà molt.

Vingué a "aconsellar-se" amb nosaltres i les seues primeres paraules foren:

-Segurament caldrà dissoldre l'Assemblea Constituent per la força.

-Bravo! -exclamà Lenin-. És cert! I els seus, ho acceptaran?

-Entre nosaltres hi ha alguns que vacil·len, però crec que, al capdavall, es mostraran conformes -contestà Natanson.

Els socialistes-revolucionaris d'esquerra vivien llavors la lluna de mel del seu extrem radicalisme: en efecte, s'hi mostraren conformes.

-I si incorporem -proposà Natanson- la seua fracció i la nostra en l'Assemblea Constituent al Comitè Executiu Central i formem així una Convenció?

-Per a què? -contestà Lenin amb clar disgust. Per a imitar la Revolució Francesa? Amb la dissolució de l'Assemblea Constituent afirmem el sistema soviètic. Amb el seu pla tot resultaria confús: ni una cosa ni l'altra.

Natanson tractà de demostrar que amb el seu pla ens guanyaríem part de l'autoritat de l'Assemblea Constituent, però no trigà en rendir-se.

Lenin abordà de ple el problema de l'Assemblea.

-L'error és evident -digué-. Després de conquerir el poder ens hem posat en una situació en què ens veiem obligats a adoptar mesures militars per a conquerir-lo de nou.

Els preparatius els realitzà conscienciosament, pensant tots els detalls i sotmetent al respecte a un sever interrogatori Uritski, qui, amb gran dolor per la seua banda, havia estat nomenat comissari de l'Assemblea Constituent. Lenin disposà, entre altres mesures, l'enviament a Petrograd d'un regiment letó, en què predominaven els obrers.

-El mugic pot arribar a vacil·lar -deia-. Ací es necessita l'energia proletària.

Els diputats bolxevics de l'Assemblea Constituent que havien arribat de tots els racons de Rússia, foren, sota la pressió de Lenin i la direcció de Sverdlov, distribuïts per les fàbriques i unitats militars. Constituïren un element important de l'aparell organitzatiu que portà a terme la "revolució complementària" del 5 de gener. Quant als diputats socialistes-revolucionaris, consideraven incompatible la participació en la lluita amb l'elevat títol de representant del poble: "El poble ens ha elegit, que ell ens defense". En el fons, aquests petit burgesos provincians no sabien en absolut què fer; la majoria estaven, simplement, dominats pel pànic. Al contrari, elaboraren en tots els seus detalls el ritual de la primera sessió. Havien portat ciris per si els bolxevics tallaven el corrent elèctric i una gran quantitat d'entrepans davant l'eventualitat que els deixaren sense menjar. Així es presentà la democràcia al combat contra la dictadura: proveïda d'entrepans i ciris. El poble no pensà ni tan sols en recolzar als qui es consideraven els seus representants i que en realitat eren ombres d'un període de la revolució que ja s'havia esgotat.

Quan l'Assemblea Constituent fou dissolta, jo em trobava en Brest-Litovsk. Però el primer viatge que feu a Petrograd per a canviar impressions, Lenin em digué al respecte: "Clar, nosaltres hem corregut un gran risc en no ajornar les eleccions, fou una imprudència molt gran. Però, al capdavall, ha estat millor. La dissolució de l'Assemblea Constituent pel poder soviètic és la supressió completa i oberta de la democràcia formal en nom de la dictadura revolucionària. La lliçó serà ara dura". Així, la generalització teòrica es donava la mà amb l'ús del regiment de tiradors letons. Indubtablement, en aquell temps degueren formar-se definitivament en la consciència de Lenin les idees que més tard, durant el I Congrés de la Internacional Comunista, formulà en les seues notables *Tesis sobre la democràcia burgesa i la dictadura del proletariat*.

La crítica de la democràcia formal té, com és ben sabut, una llarga història. Nosaltres i els nostres predecessors atribuïem el caràcter equívoc de la revolució de 1848 al fracàs de la democràcia política. Vingué a substituir-la la democràcia “social”. Però la societat burgesa sabé obligar aquesta última a ocupar el lloc que ja era incapaç de mantenir la democràcia pura. La història política travessà un llarg període en què la democràcia social, en encobrir-se amb la crítica de la democràcia pura, complia, de fet, els deures d’aquesta última i s’amerava per complet dels seus vicis. Passà allò que en més d’una ocasió ha succeït en la història: l’oposició fou cridada a donar una solució conservadora a les tasques que ja no podien realitzar les forces compromeses del dia d’ahir. De condició temporal per a la preparació de la dictadura proletària, la democràcia esdevingué criteri suprem, en última instància de control, en intangible santuari, és a dir, en suprema hipocresia de la societat burgesa. És el que ocorregué també al nostre país. Després de rebre un colp material de mort a l’octubre, la burgesia tractà de ressuscitar al gener sota la forma sagrada i il·lusòria de l’Assemblea Constituent. El victoriós desenvolupament ulterior de la revolució proletària després de l’oberta, clara i violenta dissolució de l’Assemblea Constituent assestà a la democràcia formal el benèfic colp del que ja no es reposarà mai. Per això Lenin tenia raó en dir: “És millor, al capdavant, que haja succeït així”.

* * *

Amb l’Assemblea Constituent socialista-revolucionària, la República de febrer tingué ocasió de morir per segona vegada.

Sobre el fons de la meua impressió general sobre la Rússia oficial de febrer, del soviet de Petrograd, llavors menxevic i socialista-revolucionari, es dibuixa clarament ara, com si fos cosa d’ahir, la fisonomia d’un delegat socialista-revolucionari. No sabia, ni sé, qui era ni d’on procedia. Havia d’ésser de províncies. El seu aspecte era el d’un mestre jove que abans hauria estat un bon seminarista. La seua cara era barbameca, simple i de pòmuls ixents, amb ulleres i de nas arromangat. Açò ocorregué en la primera sessió, en la que els ministres socialistes es presentaven al soviet. Txernov explicà àmpliament, amb accent tendre, bla, amb una coqueteria que produïa nàusees, per què ell i altres havien passat a formar part del govern i quines bones conseqüències s’hi desprendrien. Recorde una enutjosa frase que l’orador repetí dotzenes de vegades: “Ens heu portat al govern i podeu separar-nos-en”. El seminarista el mirava amb ulls de concentrada adoració. Així ha de sentir el pelegrí que arriba a un famós santuari i té la sort d’escoltar els ensenyaments d’un sant ermità. El discurs no acabava mai, hi havia moments en què els assistents feien mostres de fatiga i s’alçava un petit rumor. Però els brolladors d’encisat entusiasme del seminarista semblaven inexhauribles. Així és la nostra revolució, o més bé la seua!, em deia jo en aquesta primera reunió del soviet de 1917, a la que també assistia. En acabar el discurs de Txernov, la sala esclatà en una tempestat d’aplaudiments. Només en un racó parlaven entre si, descontents, els poc nombrosos bolxevics. Aquest grup es destacà a l’instant sobre el fons general quan recolzà unànimement la meua crítica del ministerialisme defensista dels menxevics i socialistes-revolucionaris. L’encisat seminarista semblà espantat i inquiet fins al màxim grau. Però no se sentia indignat: en aquells dies no s’atrevia encara a indignar-se contra un emigrat que acabava de tornar a la pàtria. Era incapaç de comprendre, no obstant això, com es podia estar contra un fet tan joiós i admirable en tots els sentits com l’entrada de Txernov en el Govern Provisional. Estava a uns passos de mi i en la seua cara, que em servia de baròmetre de la reunió, l’esglai i l’estupefacció lluitaven amb la veneració, que no havia acabat de desaparèixer. Aquesta cara quedà gravada per sempre en la meua memòria com a imatge de la Revolució de Febrer, com la seua millor

imatge, ingènua i simple, baixa, petit burgesa i seminarística, perquè hi havia una altra imatge pitjor, la de Dan i Txernov.

No en va i no per casualitat, Txernov fou elegit president de l'Assemblea. L'havia alçat la Rússia de febrer, peresosament revolucionària, encara amb un esperit d'Oblomov, republicana a la manera de Manilov i, ai!, tan badoca, en un sentit i tan trapella, en un altre... El mugic mitjà despert es posava en peu i alçava els Txernov a través dels encisats seminaristes. I Txernov acceptava aquest mandat no sense una certa gràcia i una berganteria molt russes.

Perquè Txernov (i a això és al que vull referir-me) és també nacional a la seua manera. Dic "també" perquè fa quatre anys vaig tenir ocasió d'escriure sobre allò nacional en Lenin. La confrontació o tan sols siga l'aproximació indirecta d'aquestes dues figures pot semblar inoportuna. I, en efecte, seria quelcom groller i fora de lloc si es tractés de personalitats. Però ací em referisc als "elements" d'allò nacional, a la seua encarnació i reflex. Txernov és un epígon de la vella tradició intel·lectual revolucionària; Lenin és la seua culminació i la seua superació completa. Entre els vells intel·lectuals hi havia també nobles penedits que no cessaven de parlar del deure envers el poble; havia encisats seminaristes que, darrere dels llums encesos davant les icones de la casa del seu oncle, havien obert un finestró al món del pensament crític; hi havia mugics cultes, que vacil·laven entre la socialització i la formació de caserius amb terres segregades de la comunitat rural; hi havia obrers solitaris, perduts entre els senyors estudiants, divorciats dels seus i que no acabaven d'incorporar-se als elements aliens. Tot açò constitueix el món de Txernov, un món de paraules almirarades, sense forma delimitada. En aqueix món quasi no quedava res del vell idealisme intel·lectual de l'època de Sofia Perovskaia. Al contrari, s'havia unit a ell quelcom de la nova Rússia industrial i comerciant, sobretot en allò que fa a la dita "si no enganyes, no vens". Herten fou en el seu temps un enorme i esplèndid fenomen en el desenvolupament del pensament social rus. Però porteu Herten mig segle després, lleveu-li les brillants plomes del talent, convertiu-lo en el seu propi epígon, col·loqueu-lo sobre el fons de 1905-1917, i tindreu un element del món de Txernov. Amb Txernitxevski resulta més difícil realitzar semblant operació, encara que el món de Txernov és també un element de caricatura de Txernitxevski. El vincle amb Mikhailovski és molt més directe, perquè en aquest últim ja predominava l'epígon. En aquest món de Txernov, com en tot el nostre desenvolupament, apareix l'element camperol, però en la seua interferència amb el semiintel·lectualisme de les ciutats i pobles, de la petita burgesia poc avançada o bé de la intel·lectualitat massa avançada i ja fortament podrida. La culminació del món de Txernov fou, per necessitat, quelcom passatger. Mentre l'impuls donat pel primer despertar de febrer al soldat, l'obrer i el mugic a través de tota una sèrie d'anelles transmissores integrades per voluntaris, seminaristes, estudiants i advocats, a través de les comissions d'enllaç i d'altres organitzacions no menys enginyoses, alçava els Txernov a les altures democràtiques, a les capes baixes es produïa ja un canvi decisiu i les altures democràtiques quedaren suspeses en l'aire. Per això, tot el món de Txernov (entre febrer i octubre) es concentrava en la invocació: "Aturat, temps, ets bell!" Però el temps no s'aturà. El soldat s'"enfurí", el mugic es revoltà, fins i tot el seminarista perdé ràpidament la seua devoció de febrer, i com a resultat de tot això el món de Txernov, recollint-se els faldons i amb un gest que no tenia res de gracios, descendí des de les imaginàries altures a un toll completament real.

També el leninisme té un fons camperol, en la mesura que aqueix fons existeix sota el proletariat rus i davall tota la nostra història. Afortunadament, en ella no hi ha només passivitat i esperit d'Oblomov, sinó també moviment. En el mateix camperol no hi ha només prejudicis, sinó també judici. Tots els trets d'activitat, de valor, d'odi a

l'estancament i a la violència, de menyspreu envers la feblesa de caràcter, en una paraula, tots els elements de moviment que s'acumularen en el curs dels canvis socials i de la dinàmica de la lluita de classes, trobaren expressió en el bolxevisme. El fons camperol es refractava ací a través del proletariat, a través de la força més dinàmica de la nostra història, i no sols de la nostra: Lenin donà a aquest fenomen la seua expressió acabada. En aquest sentit justament és Lenin expressió màxima de l'element nacional. El món de Txernov reflexa ací el fons nacional, però no partint del cap, i fins i tot completament sense ella.

El tragicòmic episodi del 5 de gener de 1918 (la dissolució de l'Assemblea Constituent) fou l'últim xoc del leninisme amb el món dels Txernov al terreny dels principis, però ho fou només en aquest terreny, perquè pràcticament no hi hagué cap xoc; no hi hagué més que una petita i miserable demostració de reraguarda de la "democràcia" que es retirava d'escena amb tot el seu bagatge de ciris i entrepans. Els unflades ficcions rebentaren, els decorats barats se n'anaren en orris, la grandiloqüent força moral revelà la seua estúpida impotència. *Finis!*

V. La tasca de govern

El poder havia estat conquerit a Petersburg. Calia formar govern.

-Com l'anomenarem? -reflexionava en veu alta Lenin-. Qualsevol cosa menys ministres: és un nom desgastat, que s'ha fet odiós.

-Es podrien anomenar comissaris -proposí jo-, però ara els comissaris abunden molt. Podia ésser alts comissaris... Encara que no, això d'"alts" sona malament. I si diguérem "del poble"?

-Comissaris del Poble? Açò pot resultar. I el govern en el seu conjunt?

-Consell de Comissaris del Poble?

-Consell de Comissaris del Poble -repetí Lenin-.

Excel·lent: fa olor a revolució.

Aquesta última frase la recorde literalment.

Entre bastidors seguien les lentes negociacions amb Vikxel, amb els socialistes d'esquerra i altres. Sobre aquest tema, no obstant això, és molt poc el que puc dir. Recorde només la furiosa indignació de Lenin per les insolents pretensions de Vikxel i la seua indignació, no menor, contra aquells dels nostres als qui aquestes pretensions infonien respecte. Però seguíem les negociacions amb Vikxel, ja que de moment havíem de prendre'l en consideració.

A iniciativa del camarada Kamenev fou abolida la llei que preveia la pena de mort per als soldats, promulgada per Kerenski. No puc ara recordar amb seguretat en quin organisme féu Kamenev aquesta proposta; el més probable és que fos en el Comitè Militar Revolucionari i, segons sembla, ja el 25 d'octubre al matí. Recorde, això sí, que la féu en la meua presència i que jo no m'hi oposí. Lenin no es trobava entre els reunits. Açò degué succeir abans de la seua arribada al Smolni. Quan tingué notícia d'aquest primer pas en matèria legislativa, la seua indignació no tingué límits.

-És un absurd -repetia-. ¿Com és possible portar endavant la revolució sense afusellar ningú? Penseu fer front a tots els enemics desarmant-vos vosaltres mateixos? Quines altres mesures de repressió existeixen? La presó? ¿Qui dóna importància a açò durant una guerra civil, quan cada una de les parts confia en la victòria?

Kamenev insistí assenyalant que només es tractava d'abolir la pena de mort que Kerenski havia implantat especialment per als desertors. Però Lenin es mantingué ferm. Per a ell estava clar que darrere d'aquest decret s'ocultava una actitud no meditada envers les increïbles dificultats amb què anàvem a trobar-nos.

-És un error -repetia-, una intolerable debilitat, una il·lusió pacifista.

Proposà l'abolició immediata d'aquest decret. Li objectaren que açò produiria una impressió extremadament desfavorable. Algú digué: "Serà millor recórrer simplement a aquesta mesura quan es veja clar que no hi ha un altre recurs". És el que, al capdavall, es decidí. Els periòdics burgesos, socialistes-revolucionaris i menxevics integraven des dels primers dies de la revolució un cor prou acordat de llops, xacals i gossos rabiosos. Només *Novoie Vremia* tractava d'adoptar un to "lleial" amagant la cua entre les cames.

-És que no ficarem en cintura aquesta canalla? -preguntava a la menor ocasió Vladimir Ilitx-. Quina dictadura és aquesta, que el Senyor em perdone?

Els periòdics s'havien aferrat particularment a les paraules "roba al lladre" i els donaven mil voltes en els seus editorials, en versos i en articles humorístics.

-Bona l'han pres amb açò de "roba al lladre" -digué en una ocasió Lenin, amb jovial desesperació.

-De qui són aquestes paraules? -preguntí jo-. O es tracta d'una simple invenció?

-No, en realitat les diguí jo -contestà Lenin-. Les diguí i les oblidí, i ells les han convertit en tot un programa -afegí amb un gest humorístic.

Qualsevol que haja conegut un poc a Lenin sap que un dels seus costats més forts era la capacitat de separar cada vegada l'essència de la forma. Però no estarà de més subratllar que també estimava extraordinàriament la forma, sabent com sabia el poder del formal en les ments, que arriba a convertir-lo en material. Des del moment que es declarà depositat el Govern Provisional, Lenin obrà com a govern de manera sistemàtica, el mateix en els assumptes grans que en els petits. Mancàvem encara del menor aparell; no teníem relació amb les províncies; els funcionaris sabotejaven; Vikxel obstaculitzava les converses telegràfiques amb Moscou; no hi havia diners ni exèrcit. Però Lenin, en tot moment i en totes les ocasions, actuava per mitjà de decrets i ordres en nom del govern. Es comprèn que en aquest sentit estava més lluny que ningú de la supersticiosa submissió a les invocacions formals. Tenia clara consciència que la nostra força raïa en el nou aparell estatal que s'anava formant amb elements de la base, dels districtes de Petrograd. Però per a conjugar el treball que venia de dalt, de les oficines llavors buides o víctimes del sabotatge, amb el treball creador que venia de baix, era necessari aquest to d'insistència formal, el to d'un govern que en aquells instants es movia encara en el buit, però que al matí següent o dos dies més tard seria una força i per això actuava ja com a tal. Aquest formalisme era també necessari per a disciplinar la nostra pròpia gent. Sobre l'element d'espontaneïtat que bullia a borbollons, sobre les improvisacions revolucionàries dels grups proletaris avançats, es tesaven gradualment els fils de l'aparell governamental.

El despatx de Lenin i el meu estaven en extrems oposats del Smolni. El corredor que ens unia, o millor dit, que ens separava, era tan llarg que Vladimir Ilitx proposà bromejant, que establírem la comunicació per mitjà de bicicletes. Ens unia el telèfon: uns marins anaven i venien sovint, portant les notables notes de Lenin, escrites en petits trossos de paper; eren dues o tres frases vigoroses, totes elles plantejades de pla, amb un doble i triple subratllat de les paraules més essencials i amb la pregunta final, també formulada de pla. Diverses vegades al dia jo creuava l'interminable corredor, semblat a un formiguer, per a dirigir-me al despatx de Vladimir Ilitx, en què se celebrava alguna reunió. Tot girava al voltant de temes urgents. El Ministeri d'Assumptes Estrangers el tenia encomanat per complet als camarades Markin i Zalkin. Jo em limitava a signar algunes notes de propaganda i a rebre als escassos visitants.

L'ofensiva alemanya ens col·locà davant difícilíssimes tasques, per a resoldre les quals no teníem recursos, ja que no teníem la més elemental capacitat per a trobar-los o

crear-los. Començarem amb un crida. El projecte que jo escriguí (“La pàtria socialista està en perill”) fou examinat en una reunió conjunta amb els socialistes-revolucionaris d’esquerra. Aquests últims, com a reclutes acabats d’incorporar a l’internacionalisme, se sentien torbats per tal encapçalament. A Lenin, per contra, li agradà molt. “A l’instant mostra que la nostra actitud envers la defensa de la pàtria ha fet un viratge de 180 graus. Així fa falta!” En un dels punts finals del projecte es parlava de la necessitat d’anihilar sobre el terreny tots els que prestaren ajuda als enemics. El socialista-revolucionari d’esquerres Steinberg, a qui un vent estrany havia arrossegat a la revolució i fins i tot l’havia portat al Consell de Comissaris del Poble, s’oposà a aquesta dura amenaça, que, segons ell, anava contra l’“èmfasi de la crida”.

-Tot al contrari -exclamà Lenin-. En això rau precisament l’autèntic èmfasi revolucionari. Potser pensa que podem sortir victoriosos sense el més dur terror revolucionari?

Era un període en què Lenin, a la menor oportunitat, parlava que el terror era inevitable. Qualsevol manifestació de magnanimitat, de manilovisme, de negligència (llavors tan abundants), l’indignava no pel fet en si sinó com a signe que ni tan sols les capes altes de la classe obrera s’adonaven clarament de la monstruosa dificultat d’unes tasques que només podien ésser complides amb mesures d’una energia també monstruosa. “Ells [deia, referint-se als enemics] corren el perill de perdre-ho tot. I al mateix temps compten amb centenars de milers d’homes que han passat per l’escola de la guerra: oficials, cadets, fills de burgesos i grans terratinents, policies, camperols rics. Però aquests “revolucionaris”, amb perdó siga dit, s’imaginem que podem realitzar la revolució per les bones. On ho han après? Què entenen per dictadura? Quina dictadura pot ésser la seua si són uns tous?” Paràgrafs per l’estil es podien escoltar dotzenes de vegades al dia i sempre apuntaven contra algun dels presents, sospitós de “pacifisme”. Lenin no deixava escapar la menor oportunitat, quan davant d’ell es parlava de la revolució i de la dictadura, sobretot quan açò succeïa en les reunions del Consell de Comissaris del Poble o en presència de socialistes-revolucionaris d’esquerra o de comunistes vacil·lants, per a observar a línia seguida: “Però on està la dictadura? A veure, mostren-la! El nostre no és dictadura, sinó unes farinetes”. Aquesta última paraula li agradava molt. “Si no sabem afusellar un blanc que es dedica al sabotatge, què gran revolució és la nostra? Llegeixen el que la canalla burgesa escriu en els periòdics? On està la dictadura? No és més que xarlatanisme i farinetes...” Aquestes frases, que reflectien el seu propi sentir, tenien al mateix temps un caràcter molt concret: de conformitat amb el seu mètode, Lenin tractava d’inculcar als altres la consciència que per a salvar la revolució calia recórrer a mesures extraordinàriament severes.

La impotència del nou aparell estatal es palesà amb la màxima claredat a partir del moment en què els alemanys passaren a l’ofensiva. “Ahir ens manteníem fermes en la cadira [deia Lenin quan estàvem a soles], i avui ens agafem a la crin. Quina lliçó, al contrari! Aquesta lliçó ha de fer-nos abandonar la nostra maleïda deixadesa. Si no vols ésser esclau, posa ordre en els assumptes, afronta’ls com cal! La lliçó serà gran si... si els alemanys i els blancs no ens expulsen abans.”

-Diga’m -em preguntà una vegada Vladimir Ilitx de forma completament inesperada-, si els guàrdies blancs ens maten als dos, podran fer front a la situació Bukharin i Sverdlov?

-Potser no ens maten -contestí de broma.

-Això el diable ho sap -hi afegí Lenin, i soltà una riallada. La conversa finí en aquest punt.

En una de les habitacions del Smolni es trobava l'Estat Major. Era la institució més desordenada de totes. Mai es podia comprendre qui decidia, qui donava les ordres i què era el que ordena. Ací es plantejà per primera vegada, de forma general, el problema dels especialistes militars. Teníem a aquest respecte una certa experiència després de la lluita contra Krasnov; havíem designat llavors comandant en cap al coronel Muraviov, qui, al seu torn, encomanà la direcció de les operacions de Pulkovo al coronel Valden. Junt amb Muraviov hi havia quatre marins i un soldat que havien rebut instruccions de romandre sempre alerta i no apartar la mà del revòlver. Aquesta experiència serví en certa manera de base per a la creació del Consell Superior de Guerra.

-Sense militars seriosos i experts ens serà impossible sortir d'aquest caos -deia jo a Vladimir Iliix després de cada visita a l'Estat Major.

-Crec que té raó. Però poden trair-nos...

-Posarem a la vora de cada un d'ells un comissari.

-Millor dos -exclamà Lenin-, però que tinguen els punys forts. Forçosament haurà d'haver-hi comunistes de mà dura.

Així sorgí l'estructura del Consell Superior de Guerra.

El problema del trasllat del govern a Moscou suscità molts fregaments. Semblava una deserció de Petrograd, bressol de la Revolució d'Octubre. Els obrers, deien, no ho comprendran. Smolni s'ha convertit en sinònim del poder soviètic i ara es proposa la seua liquidació, etcètera. Lenin s'agitava molt en contestar a aquestes consideracions: "Es pot amb aqueixes menudeses sentimentals velar el problema de la sort de la revolució? Si els alemanys prenen d'un salt Petrograd i nosaltres ens hi trobem, la revolució haurà mort. Però si el govern està a Moscou, la caiguda de Petrograd no serà més que un rude colp parcial. Com no ho veuen, com no ho comprenen? Encara més: en romandre en Petrograd sota les condicions presents, augmentem el perill per a ell, perquè sembla com si empentàrem els alemanys a prendre'l. En canvi, si el govern es troba a Moscou, la temptació d'apoderar-se de Petrograd ha de disminuir extraordinàriament: ¿tan gran seria l'avantatge d'ocupar una ciutat revolucionària i famolenca quan aquesta ocupació no decideix la sort de la revolució i de la pau? Es parla de la significació simbòlica de Smolni. El Smolni és el Smolni perquè nosaltres hi estem. Quan estiguem en el Kremlin, tot aqueix simbolisme passarà al Kremlin".

Finalment, l'oposició fou vençuda. El govern es traslladà a Moscou. Jo romanguí durant un cert temps en Petrograd, en qualitat, segons crec, de president del Comitè Militar Revolucionari de la ciutat. A la meua arribada a Moscou trobí Vladimir Iliix al Kremlin, en el denominat Cos de Cavalleria. Les "farinetes", és a dir, el desordre i el caos, no tenien res a envejar a les del Smolni. Vladimir Iliix censurava bondadosament els moscovites, que estaven posseïts d'un gran esperit localista, i a poc a poc, pas a pas, estirava les regnes.

El govern, que es renovava parcialment amb prou freqüència, desplegava aleshores una activitat febril pel que fa a decrets. En el primer període, cada reunió del Consell de Comissaris del Poble oferia el quadro de la més gran improvisació legislativa. Tot s'havia de començar pel principi: s'havia de construir sobre un terreny ras. Era impossible trobar "precedents", perquè la història no els coneixia. Fins i tot un simple informe resultava difícil d'assolir per falta de temps. Les qüestions eren plantejades amb una urgència revolucionària, és a dir, enmig del més increïble caos. Els assumptes importants es mesclaven capritxosament amb els petits. Les tasques pràctiques secundàries menaven a complicadíssims problemes de principi. No tots els decrets, ni de bon tros, es compaginaven entre si, i Lenin, en diverses ocasions, ironitzà,

fins i tot en públic, sobre la manca de concordança de la nostra creació en el pla legislatiu. Però en última instància, aquestes contradiccions, tanmateix que molt agudes des del punt de vista de les tasques pràctiques del moment, s'enfonsaven en el treball del pensament revolucionari, que amb els traços de les mesures legislatives esbossava noves rutes per a un món nou de relacions humanes.

No cal dir que la direcció de tot aquest treball corresponia a Lenin. Presidia durant cinc i sis hores les reunions del Consell de Comissaris del Poble (que en els primers temps se celebraven diàriament), passant d'una qüestió a una altra, dirigint els debats, observant rígidament el temps concedit a cada orador, per al que es valia del seu rellotge de butxaca, que després fou reemplaçat per un altre de taula. Els problemes, d'ordinari, es plantejaven sense preparació prèvia i sempre, com queda dit, com molt urgents. Molt sovint, els membres del Consell de Comissaris del Poble i el president no coneixien l'essència mateixa de la qüestió abans d'iniciar-se el debat. I els debats eren sempre curts, el ponent no disposava de més de cinc a deu minuts. No obstant això, el president sabia trobar l'adequat marc. Quan els assistents eren molts (i entre ells hi havia especialistes i gent, en general, desconeguda), Vladimir Iltx recorria al seu gest favorit: es portava la mà al front, en forma de visera, i mirava al ponent i als reunits; la seua mirada era molt perspicaç i atenta, fins a trobar allò que volia. En un full de paper molt estret i amb lletres minúscules (a fi de l'economia!), portava la llista dels oradors i amb un ull mirava al rellotge, que de temps en temps apareixia sobre la taula per a recordar a qui estava fent ús de la paraula la necessitat de posar fi a la seua intervenció. Al mateix temps, el president traçava ràpidament sobre el paper breus conclusions de les consideracions més importants al seu parer exposades en el debat. Per si açò fos poc, Lenin, a fi d'estalviar temps, solia enviar als assistents breus esqueles, demanant-los una o altra informació. Aqueixes esqueles constituïen un element epistolar molt ampli i interessant en la tècnica de la legislació soviètica. La majoria d'elles s'han perdut, ja que en molts casos la resposta era escrita en el mateix paper, que el president reduïa a miques tot seguit. En un moment donat, Lenin feia lectura dels punts del seu projecte de resolució, sempre expressats amb premeditada duresa pedagògica (a fi de subratllar, de ressaltar, d'impedir la confusió), després de tot això cessava el debat o es passava en el marc concret de les propostes i addicions pràctiques. Els "punts" de Lenin servien de base per al decret.

La direcció d'aquesta tasca, descomptant altres qualitats, exigia una enorme imaginació creadora. Aquesta paraula pot semblar a primera vista inapropiada; no obstant això, expressa la mateixa essència de l'assumpte. La imaginació humana no és sempre de la mateixa mena. És tan necessària a l'enginyer dissenyador com al desenfrenat romàntic. Un dels aspectes més valuosos de la imaginació rau en la capacitat de representar-se als homes, a les coses i els fenòmens, com ara són en realitat, fins i tot quan hom no els ha vist mai. Utilitzant tota l'experiència i el plantejament teòric, agrupar els petits informes solts recollits de passada, elaborar-los, unir-los, completar-los segons certes lleis de correspondència no formulades i tornar a crear d'aquesta manera, amb tota la seua concreció, un determinat sector de la vida humana: aquesta és la imaginació que necessita el legislador, el cap de l'administració, el dirigent, de manera particular en una època revolucionària. La força de Lenin raïa en gran manera en la força de la imaginació realista.

L'orientació de Lenin cap a la fi era sempre concreta; altrament no hauria pogut ésser una autèntica orientació. Lenin expressà, crec que per primera vegada en *Iskra*, la idea que en la complexa cadena de l'acció política cal saber destacar l'anella central en el moment donat a fi de, aferrant-s'hi, proporcionar orientació a tota la cadena. Més tard Lenin tornà moltes vegades a aquesta idea, i sovint al símil mateix de la cadena i

l'anella. Aquest mètode semblà traslladar-se en ell de l'esfera de la consciència al subconscient, acabant esdevenint la seua segona naturalesa. En els moments més crítics, quan es tractava d'un important o arriscat viratge tàctic, Lenin semblava prescindir de tota la resta, del secundari o del que perdia la seua urgència. Açò no cal comprendre-ho de cap mode en el sentit que només prenguéss la tasca central en les seues línies generals, passant per alt els detalls. Al contrari, la tasca que ell considerava indefugible la plantejava amb tota la seua concreció, abordant-la en tots els sentits, sospesant els detalls, a vegades de tercer ordre, cercant raons per a nous i nous impulsos, recordant, provocant, subratllant, comprovant, pressionant. Tot açò, no obstant això, se subordinava a l'"anella" que ell considerava decisiva en el moment donat. Prescindia, a més, no sols de quant de manera directa o indirecta es contradeia amb la tasca central, sinó també del que, simplement, pogués distraure, afeblir l'atenció del seu pensament. En els moments més aguts semblava sord i cec amb relació a tot allò sobrepassava el marc del que absorbia el seu interès. El simple plantejament d'altres qüestions que poguérem anomenar neutrals, el prenia com un perill de què instintivament s'apartava. Quan l'etapa crítica quedava feliçment enrere, Lenin exclamava a vegades, referint-se a un o altre assumpte:

-Ens oblidem per complet de fer açò... Ocupats amb la qüestió principal, ací hem tingut un fallada...

I quan se li replicava:

-L'assumpte es plantejà i fou presentada aquesta mateixa proposició, però vostè no volgué llavors ni tan sols escoltar.

-És possible? -contestava-. No ho recorde -i deixava escapar una rialla maliciosa, com de qui se sent "culpable", al mateix temps que feia amb la mà un gest molt característic seu, de dalt baix, que havia de significar: es veu que és impossible comprendre-ho tot.

Aquest "defecte" era només el revers de la seua capacitat de posar en marxa una grandiosa mobilització interna de totes les seues energies, i aquesta capacitat és precisament el que el convertí en el més gran revolucionari de la història.

En les tesis de Lenin sobre la pau, escrites a principis de gener de 1918, es parla de la necessitat, "per a l'èxit del socialisme en Rússia, d'un cert espai de temps, d'uns quants mesos almenys". Aquestes paraules semblen ara totalment incomprensibles: ¿és un error, no es tracta de diversos anys o de diversos decennis? No, no és un error. Probablement es podrà trobar una sèrie de declaracions de Lenin en aquest sentit. Recorde molt bé com en el primer període, en el Smolni, Lenin repetia invariablement en les reunions del Consell de Comissaris del Poble que al cap de mig any tindríem el socialisme i ens convertiríem en l'estat més poderós. Els socialistes-revolucionaris d'esquerres, i no sols ells, alçaven inquisitius i perplexos el cap, es miraven, però servaven silenci. Era una manera de suggestionar. Lenin acostumava a tots a prendre des de llavors la totalitat de les qüestions dins del marc de la construcció socialista, no amb la perspectiva de l'"objectiu final" sinó amb la d'avui i la del demà. I ací recorria a la brusca transició, al mètode, que li era tan propi, de passar-se de rosca: ahir dèieu que el socialisme és l'"objectiu final" i avui heu de pensar, parlar i actuar de tal manera que garantisca la dominació del socialisme d'ací a uns mesos. Es tractava d'un procediment purament pedagògic? No, no era només açò. A la insistència pedagògica cal afegir-hi un altre factor: el poderós idealisme de Lenin, la seua tensa voluntat, que en el brusca viratge de dues èpoques acurtava les etapes i reduïa els terminis. Creia el que deia. I aquest fantàstic termini de sis mesos per al socialisme és, en el mateix grau, funció de l'esperit de Lenin com el seu enfocament realista de cada tasca del dia d'avui. La convicció profunda i indomable en les ingents possibilitats del desenvolupament humà,

per a assolir el qual es podia i s'havia de pagar qualsevol preu en víctimes i sacrificis, constituí sempre el principal ressort de l'esperit leninista.

En unes condicions difícilíssimes, entre els esgotadors treballs de cada dia, enmig de les dificultats d'abastiment i de tota mena, en plena guerra civil, Lenin treballava amb la major gelosia en la redacció de la constitució soviètica, equilibrant-hi escrupolosament les necessitats pràctiques secundàries i de tercer ordre de l'aparell de l'estat amb les tasques bàsiques de la dictadura proletària en un país camperol. La Comissió Constitucional havia decidit, no sé la causa, refer la *Declaració de Drets dels Treballadors*, redactada per Lenin, "acomodant-la" al text de la constitució. A la meua arribada a Moscou, després d'un viatge al front, rebí de la comissió, entre altres materials, el projecte reformat de la *Declaració*, o almenys una part d'aquesta. Examiní els materials al despatx de Lenin, en presència del mateix Lenin i de Sverdlov. S'estava en els preparatius del V Congrés dels Soviets.

-Per què volen refer la Declaració? -preguntí a Sverdlov, que dirigia les tasques de la comissió constitucional.

Vladimir Ilitx alçà amb interès el cap.

-La comissió ha trobat en la declaració certes discrepàncies amb la constitució i algunes formulacions incorrectes -contestar Iakov Mikhailovitx.

-Al meu mode de veure, no hauria de fer-se -repliquí-. La declaració fou aprovada i s'ha convertit en un document històric. Quin sentit té refer-la?

-Completament just -es féu ressò Vladimir Ilitx-. També al meu mode de veure havien d'haver deixat les coses tal com estaven. Que aquesta criatura, despentinada i grenyuda, viva així: com vulga que siga, és un producte de la revolució... No crec que resulte millor si l'envien a la perruqueria.

Sverdlov se sentí "obligat" a defensar l'acord de la seua comissió, però no trigà en donar-nos la raó. Jo compreguí que Vladimir Ilitx, que moltes vegades havia alçat la veu contra uns o altres suggeriments de la comissió constitucional, no volia emprendre la lluita entorn de la revisió de la *Declaració de Drets*, de la que era autor. No obstant això, li agradà molt el suport d'un "tercer", que s'havia presentat inesperadament en l'últim minut. Els tres convinguérem no canviar la *Declaració*, i l'excel·lent i descabellada criatura no hagué de passar per la perruqueria...

L'estudi de la legislació soviètica en el seu desenvolupament, destacant-hi els aspectes de principi i les fites crucials en relació amb la marxa de la pròpia revolució i de les relacions de classe dins de la mateixa, és una tasca de transcendental importància, perquè les seues conclusions poden i han d'adquirir per al proletariat d'altres països primordial significació pràctica.

La col·lecció de decrets soviètics constitueix en un cert sentit una part, en cap manera secundària, de les *Obres Completes* de Vladimir Ilitx Lenin.

VI. Els txecoslovacs i el socialistes-revolucionaris d'esquerra

La primavera de 1918 fou molt difícil. Hi hagué moments en què hom tenia la sensació que tot es venia avall i s'enfonsava, que no hi havia res a què aferrar-se i en què recolzar-se. D'una banda, era d'una evidència absoluta que el país hauria entrat en un llarg període de putrefacció si la Revolució d'Octubre no s'hagués produït. Però d'una altra banda, a la primavera de 1918 es plantejava involuntàriament la pregunta: tindrà l'exhaurit, arruïnada i desesperada país les suficients energies vitals per a mantenir el nou règim? No hi havia aliments. No hi havia exèrcit. L'aparell estatal a penes si començava a organitzar-se. Els complots sorgien per tot arreu. El Cos Txecoslovac 13

es mantenia en el nostre territori com una potència independent. No podíem enfrontar-li res o quasi res.

Un cert dia, en les gravíssimes hores de 1918, Vladimir Iltx em contà:

-Avui ha estat amb mi una delegació d'obrers i un d'ells, contestant a les meues preguntes, ha dit: es veu, camarada Lenin, que també vostè pren partit pels capitalistes. Sap?, és la primera vegada que he escoltat quelcom semblant. Ho confesse, fins i tot no he sabut què contestar-li. Si no és un malvat, si no és un menxevic, es tracta d'un símptoma alarmant.

En relatar-me aquest incident, Lenin em semblà més dolorit i inquiet que més tard, quan arribaven dels fronts les sinistres notícies de la caiguda de Kazan o de l'amenaça directa que s'havia cernut sobre Petrograd i es comprèn: Kazan i fins i tot Petrograd podien ésser perdudes i tornades a prendre, però la confiança dels obrers és el capital bàsic del partit.

-Tinc la impressió -diguí per aquells dies a Vladimir Iltx- que el país, després de les gravíssimes malalties que ha patit, necessita sobrealimentació, tranquil·litat i cures per a sortir endavant i reposar-se. Un petit colp podria ara acabar amb ell.

-Jo opine el mateix -contestà Vladimir Iltx-. És una anèmia espantosa! Qualsevulla empenta és ara perillosa.

Mentre, la història dels txecoslovacs amenaçava de convertir-se en aqueixa fatal empenta. El cos txecoslovac s'havia enfonsat en el bla cos de la Rússia sudoriental sense trobar resistència i incrementant les seues files amb socialistes-revolucionaris i altres elements de més blanc pelatge encara. Encara que en tots els llocs es mantenien en el poder els bolxevics, la inestabilitat era encara molt gran en províncies. I no tenia res d'estrany. En realitat, la Revolució d'Octubre només s'havia produït en Petrograd i Moscou. En la majoria de les capitals de província, aquesta revolució, el mateix que la de febrer, s'havia realitzat per telègraf. Uns entraven i altres sortien perquè així havia ocorregut a la capital. La manca de fermesa del medi social i de resistència als anteriors amos tenia com a conseqüència la falta de fermesa de la revolució. L'aparició en escena de les unitats txecoslovaques canvià la situació, primer en contra nostre, però, al capdavall, al nostre favor. Els blancs adquiriren un nucli militar per a la seua cristal·lització. Com a rèplica, començà l'autèntica cristal·lització revolucionària dels rojos. Pot dir-se que només amb l'aparició dels txecoslovacs portà a terme el Volga Mitjà la seua Revolució d'Octubre. Ara bé, açò no ocorregué de la nit al dia.

El 3 de juliol, Vladimir Iltx em trucà per telèfon al comissariat de guerra.

-Sap el que ocorre? -preguntà amb una veu un poc sorda, símptoma de l'agitació que el dominava.

-No, què?

-Els socialistes-revolucionaris d'esquerra han llençat una bomba contra Mirbach; segons diuen, està greument ferit. Vinga al Kremlin, hem de canviar impressions.

Als pocs minuts estava al despatx de Lenin.

M'exposà els fets, sense parar de demanar per telèfon nous detalls.

-Estem bons! -diguí jo, fent-me càrrec de tan inusitada notícia-. No ens podem queixar que la vida siga monòtona.

-No -assentí Lenin amb una rialla inquieta-. Es tracta d'un altra monstruosa cuada del petit burgès... -Així digué irònicament: cuada-. Es tracta de l'estat a què Engels es referia: "*der rabiät gewordene Kleinbürger*" ("el petit burgès que ha picat en l'ham").

Ràpides converses per telèfon (concises preguntes i respostes) amb el comissariat d'assumptes estrangers, amb la Txeca i altres departaments. El pensament de Lenin, com sempre ocorria en les ocasions crítiques, treballava simultàniament en

dos plans: el marxista enriquia la seua experiència històrica, valorant amb interès el nou gir (“cuada”) del radicalisme petit burgès; al mateix temps, el cap de la revolució tesava infatigablement els fils de la informació i esbossava passos pràctics. Seguiren notícies de l'aixecament entre les tropes de la Txeca.

-A veure si els socialistes-revolucionaris d'esquerra resulten l'os de cirera en què havíem d'ensopegar...

-Això mateix estava pensant -contestà Lenin-.

Perquè la sort del petit burgès vacil·lant és la de servir d'os de cirera a favor del guàrdia blanc... Ara cal influir, coste el que coste, sobre el caràcter de la informació alemanya en Berlín. El pretext per a la intervenció militar és més que suficient, sobretot si es té en compte que Mirbach no cessà d'informar probablement que som febles i que l'única cosa que cal és fer-nos un empena...

No trigà en arribar Sverdlov, tranquil com sempre. -Es veu -em digué, mentre em saludava amb un somriure irònic- que haurem de tornar del Consell de Comissaris al Comitè Revolucionari.

Mentre, Lenin continuava reunint informes. No recorde si en aquest moment o més tard arribà la notícia que Mirbach havia mort. Era necessari acudir a l'ambaixada a expressar el nostre “condol”. Es decidí que anirien Lenin, Sverdlov i, crec, Txitxerin. Es parlà de mi. Després d'un breu canvi d'impressions, jo quedí lliure del compromís.

-No sap hom què dir -seguí Vladimir Ilitx, movent el cap-. He preguntat a Radek sobre açò. Volia dir “*Mitleid*” i ha d'ésser “*Beileid*”.

Rigué lleument, a mitja veu; es posà l'abric i digué amb fermesa a Sverdlov: “Anem-hi”. La seua cara canvià, es féu grisa com la pedra. Aquesta visita a l'ambaixada dels Hohenzollern per a expressar el seu sentiment per la mort del comte Mirbach no era per a ell gaire fàcil. En el sentit de les vivències internes fou, probablement, un dels moments més durs de la seua vida.

En dies com aqueixos és quan es coneix la gent. Sverdlov era, en veritat, incomparable: segur, valerós, perspicaç, el millor tipus de bolxevic. Lenin el conegué i valorà per complet precisament en aquells difícils mesos. Moltes vegades, Vladimir Ilitx telefonava a Sverdlov per a suggerir-li una o altra mesura urgent, i en la majoria dels casos rebia la resposta: “Ja està fet!” Açò significava que la mesura havia estat ja presa. Sovint bromejàvem sobre aquest tema, dient: “Segurament Sverdlov ja ho ha fet”.

-I pensar que al principi ens resistíem a portar-lo al comitè central! (em contà en una ocasió Lenin). Un home tan inestimable! Hi hagueren prou discussions a aquest propòsit, però al congrés ens esmenaren la plana des de baix. I tenien tota la raó...

La rebel·lió socialista-revolucionària d'esquerra ens privà d'un company de viatge i aliat polític, però a la fi no ens afeblí, sinó que ens donà més força. El nostre partit tancà més les seues files. En les institucions i en l'exèrcit augmentà la importància de les cèl·lules comunistes. La línia del govern es féu més dura.

En aqueix mateix sentit influí indubtablement l'aixecament dels txecoslovacs, que tragué al partit de l'estat de postració en què indubtablement es trobava després de la pau de Brest-Litovsk. Començà el període de les mobilitzacions de comunistes amb destinació al Front Oriental. El primer grup, del que també formaven part socialistes revolucionaris d'esquerra, l'enviàrem Vladimir Ilitx i jo. Ací s'esbossava, encara prou confusa, l'organització de les futures seccions polítiques. Però els informes que arribaven del Volga continuaven essent desfavorables. La traïció de Muraviov i l'aixecament dels socialistes-revolucionaris d'esquerra produïren, de moment, una nova confusió al Front Oriental. El perill s'aguditzà al moment. Fou llavors quan començà el radical viratge.

-Cal mobilitzar tots i tot, i enviar-ho al front -deia Lenin-. Cal retirar de la cortina del front totes les unitats que serveixen una certa capacitat de combat i traslladar-les al Volga.

Recordarem que s'anomenava "cortina" al feble cordó de tropes col·locades a l'oest front a la zona de l'ocupació alemanya.

-I els alemanys? -li objectaven.

-No es mouran, no estan per a aqueixes empreses. Ells mateixos estan interessats que nosaltres ens les entenguem amb els txecoslovacs.

Aquest pla fou aprovat i proporcionà la matèria primera del futur 5è Exèrcit. També llavors es decidí que jo havia d'anar al Volga. Em dedicuí a la formació del tren, cosa que en aquells temps no era gens fàcil. També en allò que a açò es refereix, Vladimir Ilitx es preocupava de totes les qüestions, m'escrivia petites esqueles i no cessava de telefonar-me.

-Disposa d'un automòbil fort? Prenga un del garatge del Kremlin.

Mitja hora després:

-Porta amb si un aeroplà? Hauria de portar-lo.

-Els aeroplans estaran amb l'exèrcit -contestí-. Si el necessite, utilitzaré un d'ells.

Després d'una altra mitja hora:

-Malgrat tot, hauria de portar un aeroplà amb el tren. No sabem el que pot ocórrer. Etc., etc.

Els regiments i destacaments formats molt de pressa, integrats sobretot per soldats desmoralitzats del vell exèrcit s'enfonsaven, com és sabut, lamentablement al primer xoc amb els txecoslovacs.

-Per a superar aquesta funesta inestabilitat, necessitem col·locar fortes barreres de contenció integrades per comunistes i voluntaris (diguí a Lenin el dia anterior de la meua sortida vers l'est). Hem d'obligar-los a combatre. Si esperem que el mugic compregui, potser llavors siga tard.

-És cert (confirmà ell). Tem, no obstant això, que les barreres de contenció no donen mostra de la deguda fermesa. El rus és bo, es resisteix a les mesures del terror revolucionari. Però cal intentar-ho.

La notícia de l'atemptat contra Lenin i de l'assassinat d'Uritski em sorprengué en Sviask. En aquells tràgics dies la revolució patí un viratge intern. Desaparegué d'ella la seua "bondat". L'acer del partit adquirí el seu definitiu tremp. Cresqué la decisió i, allí on calia, l'esperit implacable. Al front, les seccions polítiques, colze a colze amb les barreres de contenció i els tribunals de guerra, proporcionaven una forta ossada al fofocós del jove exèrcit. El canvi no trigà en fer-se advertir. Recuperàrem Kazan i Simbirska. A Kazan rebí de Lenin, convalescent després de l'atemptat, un telegrama en què es feia ressò de les primeres victòries en el Volga.

Poc després de la meua tornada a Moscou aní, amb Sverdlov, a Gorki a visitar Vladimir Ilitx, que es reposava ràpidament, però que encara no s'havia incorporat al treball. El trobàrem d'un humor excel·lent. Em féu moltes preguntes sobre l'organització de l'exèrcit i la seua moral, sobre el paper dels comunistes i l'increment de la disciplina. No cessava de repetir amb accent joiós: "Això està bé, excel·lent. L'enfortiment de l'exèrcit es deixarà sentir immediatament en tot el país: millorarà la disciplina, augmentarà la responsabilitat..." A partir dels mesos de tardor es produí, en efecte, un gran canvi. No s'advertia ja aquell estat, semblat a una pàl·lida impotència, que imperava als mesos de primavera. Quelcom havia canviat, quelcom s'havia enfortit i, allò que era més notable, aquesta vegada no havia salvat la revolució una nova treva, sinó un nou i agut perill, que revelà en el proletariat brolladors latents d'energia

revolucionària. Quan Sverdlov i jo prenguérem l'automòbil, Lenin, joiós i optimista, estava al balcó. Només el recorde tan joiós el 25 d'octubre, quan en el Smolni conegué els primers èxits militars de la insurrecció.

Haviem liquidat políticament els socialistes-revolucionaris d'esquerra. Havíem netejat el Volga. Lenin es refeia de les ferides. La revolució s'enrobustia i cobrava maduresa.

VII. Lenin en la tribuna

Després d'octubre, els fotògrafs, igualment que els operadors de cinema, recolliren en nombroses ocasions la imatge de Lenin. La seua veu la tenim en els discos del fonògraf. Els seus discursos foren taquigrafiats i impresos. Disposem, doncs, de tots els elements de Vladimir Ilitx. Però només dels elements. La personalitat viva rau en la seua combinació, mai repetida i sempre dinàmica.

Quan mentalment tracte de veure i escoltar Lenin en la tribuna (amb ull i oïda fresca, com si fos la primera vegada), contemple una figura robustament i interna elàstica, d'escassa estatura, i escolte una veu uniforme, fluida, molt ràpida, un poc ennassada, que no s'interromp, quasi sense pauses i, en els primers moments, sense una particular entonació.

Les primeres frases són d'ordinari generals, el to és de sondeig, la figura sencera sembla que no ha trobat el seu equilibri, el gest no ha pres forma, la mirada s'ha reconcentrat en si mateixa, el rostre reflecteix més bé un estat d'esperit ombrívol i fins i tot com irritat: el pensament cerca la manera d'abordar l'auditori. Aquest període d'introducció dura més o menys segons l'auditori, el tema, l'ànim de l'orador. Després aquest s'ambienta i el tema es comença a esbossar. L'orador inclina cap avant la part superior del cos, amb els polzes ficats en les cises del jupetí. Aquest doble moviment fa que es destaquen a l'instant el cap i les mans. De per si, el cap no sembla gran en aquest cos de baixa estatura, però robust, ben conformat i rítmic. El que sí que semblen enormes en aquest cap són la front i les calbes protuberàncies del crani. Els braços són molt mòbils, tanmateix que sense agitació o nerviosisme. La mà és ampla, curta, "plebea", forta. En ella, en aquesta mà, veiem els mateixos trets de seguretat i valerosa bondat que emana de tota la seua figura. Per a mostrar-lo així, no obstant això, cal que l'orador es veja il·luminat per dins, intuïnt l'astúcia de l'adversari o atraient-lo amb èxit a la trampa. Llavors, sota la robusta cortina del front i el crani, aguaiten els ulls de Lenin, que es poden endevinar en una excel·lent fotografia de 1919. Fins i tot la persona indiferent, en advertir per primera vegada aquesta mirada, es posava alerta i esperava el que seguiria. Els angulosos pòmuls s'il·luminaven i suavitzaven en aqueixos moments amb una intel·ligent indulgència, darrere de la que se sentia un gran coneixement dels homes, de les relacions, de la situació, fins a arribar als més profunds amagatalls. La part inferior del rostre, amb una vegetació entre rogenca i grisa, semblava quedar en l'ombra. La veu se suavitzava, adquiria una gran flexibilitat i (de vegades) una astuta insinuació.

Però heus aquí que l'orador exposa la suposada objecció de l'adversari o la malintencionada cita d'un article de l'enemic. Abans d'haver tingut temps d'analitzar el pensament hostil, vos dóna a entendre que l'objecció no té fonament, és superficial o falsa. Treu els polzes de les cises del jupetí, tira el cos lleugerament enrere, retrocedeix amb petits passos com per a prendre corregudeta i (ja irònicament, ja amb un gest de desesperació) arronsa les espatlles i obre els braços, separant expressivament els polzes. La condemna de l'adversari, del que es burla o posa en la picota (segons qui siga l'adversari i segons el cas), procedeix sempre a la refutació. Qui escolta sembla advertit

de quina mena de proves ha d'esperar i com ha de sintonitzar el seu pensament. A continuació segueix l'ofensiva lògica. La mà esquerra s'amaga de nou darrere de la cisa del jupetí o, amb major freqüència, en la butxaca dels pantalons. La dreta segueix la lògica del pensament i li marca el ritme. En els moments precisos, l'esquerra acudeix en la seua ajuda. L'orador s'apropa a l'auditori, arriba fins a la vora de l'estrada s'inclina cap avant i amb amplis moviments dels braços treballa amb el propi material de les seues paraules. Açò significa que ha arribat a la idea central, al punt més important del discurs.

Si a l'auditori hi ha adversaris, de tant en tant puguen cap a l'orador exclamacions crítiques o hostils. De cada deu casos, nou queden sense resposta. L'orador dirà allò que necessita dir, per a qui ho necessita i com ho estima necessari. No li agrada desviar-se i fer-se ressò a eventuais objeccions. El superficial enginy no té res a veure amb el seu concentrat caràcter. Això sí, després d'una interrupció hostil, la seua veu es fa més dura, el discurs és més compacte i tenaç, el pensament és més agusat, els gestos més violents. Únicament contesta a la interrupció de l'enemic quan açò respon al curs general de les seues idees i pot ajudar-lo a arribar abans a la necessària conclusió. Llavors, les seues respostes són totalment inesperades per la seua demolidora senzillesa. Exposa al nu la situació quan, d'acord amb el que s'esperava, hauria d'emascarar-la. Açò pogueren comprovar-ho moltes vegades els menxevics en el primer període de la revolució, quan les acusacions que es violaven els principis democràtics encara servaven tota la seua frescor. "Han prohibit els nostres periòdics!" "Certament, però, malauradament, no ho han estat tots! Aviat ho seran. (Clamorosos aplaudiments.) La dictadura del proletariat anihilarà d'arrel aquesta vergonyosa venda de l'opi burgès." (Clamorosos aplaudiments.) L'orador s'ha dreçat. Té ambdues mans en la butxaca. Ací no hi ha ni cap mena de posa, i en la veu no hi ha modulacions de grandiloqüència; al contrari, en tota la figura, en la manera d'inclinar el cap, en els llavis estrets, als pòmuls i al timbre lleugerament ronc, hi ha la seguretat incommovible de qui la raó i la veritat li assisteixen. "Si voleu lluita, la tindrem."

Quan l'orador colpeja no l'enemic, sinó els seus, açò se sent en el gest i en el to. El més furiós atac serva en aquest cas el caràcter de "fer entrar en raó". A vegades, la veu de l'orador puja fins una alta nota: això ocorre quan acusa un dels seus. L'avergonyeix, demostra que l'oponent no comprèn res en absolut de l'assumpte i que no ha adduït allò que es diu res en defensa de les seues objeccions i aquests "res en absolut" i "allò que es diu res", en els que la veu arriba a vegades al falset i es talla, proporcionen inesperadament un matís bonàs a aquesta irritadíssima tirada.

L'orador ha meditat les seues idees fins al final, fins a l'última conclusió pràctica; les idees, però no la manera d'exposar-les, no la forma, a excepció potser de les expressions i paraules més precises i sucoses, que entren després en la vida política del partit i del país com a moneda de canvi. La construcció de les frases és d'ordinari inflada, una suposició se superposa a una altra, o, al contrari, queda tancada al seu interior. Per als taquígrafs (i més tard per als encarregats de revisar el text) tal construcció constitueix una dura prova. Però a través d'aquest amuntegament de frases, el pensament tens i imperiós s'obria camí, vigorós i segur.

És cert, no obstant això, que parla un marxista cultíssim, un economista teòric, un home d'enorme erudició? Perquè sembla, almenys en alguns moments, que es tracta d'un autodidacta vulgar que ha arribat a tot açò per si mateix, ho ha meditat degudament a la seua manera, sense aparell científic, sense terminologia científica, i ho exposa a la seua manera. A què es deu? Que l'orador ha meditat el problema no sols per a ell mateix, sinó posant-se al lloc de la massa, ha fet precisar el seu pensament a través de

l'experiència d'aquesta, desposseint per complet l'exposició de la bastimentada teòrica que ell mateix havia utilitzat en abordar per primera vegada el problema.

A vegades, d'altra banda, l'orador puja vertiginosament per l'escala de les seues idees, saltant dos o tres esgraons: açò ocorre quan la conclusió li sembla molt clarament i pràcticament inajornable, quan necessita oferir-la com més aviat millor als qui l'escolten. Però ha sentit que l'auditori no el segueix, que el lligam amb els oients s'ha trencat. Llavors es domina a l'instant, baixa d'un salt i comença de nou l'ascensió, però ja amb un pas més tranquil i proporcionat. La seua mateixa veu es fa distinta, perd l'excessiva tensió i adquireix un atraient vigor de convicció. La construcció del discurs pateix, clar, amb aquesta tornada enrere. Però potser hi ha el discurs per a la construcció? Potser en el discurs té valor una altra lògica que no siga la lògica que mou a l'acció?

I quan l'orador arriba per segona vegada a la conclusió, posant-la ara a l'abast dels seus oients sense haver perdut ningú en el camí, a la sala se sent físicament la reconeguda alegria en què es resol la tensió satisfeta del pensament col·lectiu. Ara resta tornar dues o tres vegades a la conclusió: és per a donar-li més fermesa, per a proporcionar-li una expressió senzilla, clara i figurada, perquè es recorde millor; després es pot permetre ell mateix altra treva, bromejar i riure, per tal que, mentre, el pensament col·lectiu adquireisca millor consciència de la nova conquesta.

L'humor oratori de Lenin és tan senzill com tots els seus recursos, si és que ací pot hom parlar de recursos. En els discursos de Lenin no trobem ni l'enginy que se satisfà a si mateix ni, menys encara, l'acudit bromista; tenim la broma sucosa i accessible a la massa, popular en l'autèntic sentit. Si en la situació política no hi ha res molt inquietant, si la majoria de l'auditori és "seua", l'orador no té res en contra de fer, de passada, una broma. L'auditori acull agraït la dita maliciosa i senzilla, la caracterització bondadosament despietada, sentint que açò no es diu perquè sí, com a simple adorn, sinó que persegueix un mateix fi.

Quan l'orador recorre a la broma treu més la part inferior de la cara, en particular la boca, capaç de riure amb una rialla contagiosa. Els trets de la front i del crani semblen suavitzar-se, els ulls deixen d'ésser trepants i brillen alegrement, augmenta la nasalitat, la tensió del valerós pensament s'afebleix amb l'optimisme i l'esperit humà.

En els discursos de Lenin, com en tot el seu treball, el tret principal és la concreció dels seus propòsits. L'orador no construeix un discurs, sinó que mena a una determinada conclusió d'eficaç valor. Aborda els seus oients de distintes maneres: explica, persuadeix, cobreix de vergonya, bromeja i de nou persuadeix, de nou explica. Allò que unifica el seu discurs no és el pla formal, sinó un fi clar, rígid, que s'ha marcat en cada ocasió concreta i que ha d'entrar com una espina en la consciència de l'auditori. A açò se subordina el seu humor. La broma és utilitària. La dita té la seua missió pràctica: estimular uns, contenir altres. Així ens trobem amb el "seguidisme", la "treva", l'"aliança", la "lluïta", la "presumpció comunista" i desenes i desenes d'expressions que no arribar a adquirir fins aleshores carta de naturalesa. Abans d'arribar a aquesta paraula, l'orador descriu uns quants cercles com si cerqués el punt necessari. En trobar-lo, col·loca sobre ell el clau i després de calcular com descarregar el colp, alça el martell i el deixa caure amb força sobre el cap del clau; i així una vegada, i una altra, i una desena, fins que el clau acaba per entrar de tal manera que resulta força difícil treure'l quan ja no n'hi ha necessitat. Llavors, el mateix Lenin haurà de tornar a donar martellades a aquest mateix clau a dreta i esquerra, acompanyant la seua acció amb una dita, per a afliurar-lo i, després d'haver-lo tret, llençar-lo a l'arxiu de la ferralla amb gran aflicció dels qui s'hi havien habituat.

Però el discurs s'apropa a la fi. El balanç ha estat fet, les conclusions reblades. L'orador té l'aspecte de l'obrer fatigat, però que ha complit la seua missió. De tant en tant es passa la mà pel nu crani en què han brollat gotes de suor. La seua veu sona sense tensió, com una foguera que es consumeix. Ja pot acabar. Però no cal esperar l'entusiasta final que corona el discurs i sense el que sembla impossible retirar-se de la tribuna. Per a altres és impossible, no per a Lenin. En ell no trobem una culminació oratòria: acaba el treball i posa punt. "Si ho comprenem, si ho fem, llavors serà segura la victòria": tal és, sovint, la frase final. O bé: "A això és al que hem de tendir, no de paraula, sinó de fet". A vegades és encara més senzill: "Açò és tot el que volia dir-vos", i res més. I tal fi, que respon per complet a la naturalesa de la seua eloqüència i de la seua pròpia persona, no refreda gens ni mica l'auditori. Al contrari, precisament després d'una conclusió tan poc "efectista" i "gris" sembla com si de nou, amb un espurneig de la seua consciència, compregués quant Lenin li ha oferit en el seu discurs i esclata en clamorosos i entusiastes aplaudiments de reconeixement.

Però ja Lenin, després de reunir de qualsevol manera les seues notes, abandona ràpidament la tribuna per a eludir l'inevitable. Porta el cap un poc cot entre els muscles, el mentó caigut, els ulls s'han ocultat sota les celles, el bigot se li eriça quasi amb enuig en el llavi superior, que s'alça descontent. L'estrèpit dels aplaudiments creix, com a onades que es trenquen una contra una altra: "Visca Lenin... Cap... Ilitx...!" Es veu per un instant a la llum dels llums elèctrics l'inconfusible parietal humà assotat per les desenfrenades onades que aflueixen de tots els llocs. I quan sembla que el remolí de l'entusiasme ha assolit el seu últim frenesí, de sobte, entre el fragor, el rugit i el xapoteig, s'aixeca una veu jove, forçada, apassionada i feliç, que escindeix la tempestat: "Visca Ilitx!" de les entranyes més profundes i palpitants de la solidaritat, de l'amor, de l'entusiasme, s'eleva en resposta un crit i un alarit general, únic, que com un temible cicló sacsa el local sencer: Visca Lenin!

VIII. El filisteu i el revolucionari

En un dels molts llibres dedicats a Lenin, he trobat un article de l'escriptor anglès Wells que porta per títol "El somiador del Kremlin". L'editor de l'obra indica en una nota que "ni tan sols homes tan avançats com Wells compregueren el sentit de la revolució proletària que es produí en Rússia". Sembla que açò no era un motiu suficient per a incloure l'article de Wells en un llibre dedicat al cap d'aquesta revolució. Però potser no pague la pena fer ací aquesta objecció: jo almenys he llegit amb un cert interès algunes pàgines de Wells, encara que aquest fet no es pot considerar en absolut com un mèrit de l'autor, segons es veurà pel que segueix.

Recorde vivament el període en què Wells visità Moscou. Era l'hivern de fam i de fred de 1920-1921. A l'atmosfera regnava l'inquiet pressentiment de les complicacions que es produïrien a la primavera. El Moscou famolenc estava cobert de neu. La política econòmica es trobava en vigílies d'un brusc viratge. Recorde molt bé la impressió que Vladimir Ilitx tragué de l'entrevista amb Wells: "Què petit burgès! Quin filisteu!", repetia alçant ambdues mans sobre la taula, rient i sospirant amb la rialla i amb els sospirs que en ell caracteritzaven una certa vergonya interna que una altra persona li produïa. "Quin filisteu", repetia, revivint les impressions de l'entrevista. Aquesta conversa es produí en el moment en què el buró polític s'anava a reunir i es limità, en essència, a una repetició de la breu caracterització de Wells a què acabe de fer referència. Però era suficient. Cert, jo havia llegit poc Wells i no l'havia vist mai. Però m'imaginava amb suficient claredat la imatge del socialista de saló anglès, del fabià, del novel·lista de temes fantàstics i utòpics que havia arribat a fer una ullada sobre els

experiments comunistes. I les exclamacions de Lenin, en particular el to de les mateixes, completaren sense treball la resta. I ara, l'article de Wells, que per vies desconegudes ha anat a parar al llibre que ens ocupa, no sols ha reviscut en la meua memòria els comentaris de Lenin, sinó que els ha proporcionat un contingut viu. Perquè si de Lenin no hi ha quasi el menor rastre en l'article de Wells sobre Lenin, el mateix Wells, per contra, se'ns presenta en ell com en la palma de la mà.

Començarem amb la queixa amb què Wells comença: hagué de fer llargues gestions per a aconseguir una entrevista amb Lenin, cosa que "l'irrità extraordinàriament". Per què? Potser Lenin havia cridat Wells? Es negà a rebre'l? O és que a Lenin li sobrava tant el temps? Tot al contrari, en aquells dies tan difícils cada minut del seu temps estava més que ocupat; no li fou gens fàcil destinar una hora a Wells. Açò ho pot comprendre qualsevol, encara que siga estranger. Però la desgràcia consistia en el fet que Wells, en la seua qualitat d'estranger famós i amb tot el seu "socialisme", en la seua qualitat d'anglès conservador fins a l'últim extrem i amb rivets imperialistes, estava profundament convençut que, en essència, amb la seua visita feia un gran honor a aquest bàrbar país i al seu cap. Tot l'article de Wells, des de la primera línia fins a l'última, empesta a aquesta immotivada presumpció.

La caracterització de Lenin comença, com era d'esperar, amb un descobriment. Lenin "no és escriptor". Qui anava a dir-ho millor que un escriptor professional com Wells? "Els curts i violents pamflets que apareixen en Moscou amb la seua signatura (!) abunden en equivocades nocions en allò tocant la psicologia dels obrers occidentals... expressen molt poc la vertadera essència del pensament de Lenin." L'honorable *gentleman*, clar, ignora que Lenin té una sèrie d'importantíssimes obres sobre el problema agrari, economia teòrica, sociologia i filosofia. Wells coneix només els "curts i violents pamflets" i així i tot assenyala que apareixen "amb la signatura de Lenin", és a dir, insinua que els escriuen altres. L'autèntica "essència del pensament de Lenin" es revela no en les desenes de volums que ha escrit, sinó en l'entrevista d'una hora a què tan magnànimament s'avingué el cultíssim hoste de la Gran Bretanya.

De Wells es podia esperar, almenys, un interessant esbós de la fisonomia exterior de Lenin. I a canvi d'un petit tret ben advertit, hauríem estat disposats a perdonar-li tota la seua vulgaritat fabiana. Però en l'article no hi ha ni açò. "Lenin té un agradable rostre morè (!) amb una expressió que canvia constantment i un viu somriure..." "Lenin s'assembla molt poc a les seues fotografies..." "Gesticulava quelcom durant la conversa..." Wells no fou més enllà d'aquestes trivialitats de vulgar reporter d'un periòdic capitalista. D'altra banda, descobrí també que la front de Lenin recorda el cervell allargat i quelcom asimètric d'Arthur Balfour i que, en conjunt, "és un homenet: quan està assegut a la vora de la cadira, els seus peus a penes si toquen el sòl". En el que es refereix al crani d'Arthur Balfour, res podem dir d'aquest honorable assumpte i creiem de bon grat que és allargat. Però pel que fa a la resta, palesa una inconvenient negligència. Lenin era ros, pèl-roig, i de cap manera se li podia dir morè. Era d'estatura mitjana, potser un poc més baix que la mitjana; però que produïa la impressió d'un "homenet" i que a penes si arribava amb els peus al sòl, açò només pogué semblar-li així a Wells, el qual havia arribat amb la presumpció d'un Gulliver civilitzat al país dels lil-liputencs comunistes del nord. També observà Wells que Lenin, en les pauses de la conversa, tenia el costum d'alçar-se un parpella amb el dit: "Potser [intueix el perspicaç escriptor] aquest costum obeeix a algun defecte de la vista". Coneixem el gest. Es podia observar quan Lenin tenia davant sí una persona estranya i que li era aliena, i clavava en ella la seua mirada entre els dits de la mà que li servia de visera. El "defecte" de la vista consistia en el fet que Lenin veia l'interlocutor de part a part, veia la seua unflada presumpció, la seua limitació, la seua altivesa i ignorància

civilitzades. Després, revivint en la seua consciència aquesta imatge, movia llargament el cap i deia: “Quin filisteu! Quin monstruós petit burgès!”

A l’entrevista assistia el camarada Rotstein, i Wells fa de pas el descobriment que la seua presència “és característica en l’actual situació de Rússia”: Rotstein, ve a dir, controlava Lenin en nom del comissariat d’assumptes estrangers degut a la seua excessiva sinceritat i a la seua imprudència somiadora. Què dir d’aquesta inestimable observació? En entrar en el Kremlin, Wells anava carregat amb tot el fem de la informació burgesa internacional i amb el seu perspicaç ull (sense el menor “defecte”, es comprèn!) descobrí al despatx de Lenin allò que abans havia trobat en el *Times* o en un altre dipòsit de piadosos i ben polits xafardejos.

Sobre què versà, no obstant això, la conversa? A aquest respecte, ens assabentem per Wells d’uns llocs comuns prou vulgars que mostren com de pà·lid i miserable resulta el pensament de Lenin en refractar-se a través de certs cranis de la simetria dels quals no en tenim motiu de dubte.

Wells arribà amb la idea que “hauria de discutir amb un doctrinari marxista convençut, però en realitat no hi hagué res d’això”. Açò no pot sorprendre’ns. Sabem que l’“essència del pensament de Lenin” no es revela en els trenta anys de la seua activitat com a polític i escriptor, sinó en la seua entrevista amb un filisteu anglès. “M’havien dit [prosegueix Wells] que a Lenin li agrada alliçonar, però amb mi no ho féu.” Com alliçonaria un *gentleman* tan pagat de si? No és cert que a Lenin li agradés alliçonar. La veritat és que sabia mostrar-se molt alliçonador. Però açò només ho feia quan considerava que el seu interlocutor era capaç de comprendre quelcom. En tals casos no regatejava ni temps ni energies. Però tractant-se de l’esplèndid Gulliver, que per mercè del destí havia anat a parar al despatx de l’“homenet”, als dos o tres minuts d’entrevista Lenin degué arribar ja a la convicció absoluta que podria expressar-se amb les paraules que figuren a l’entrada de l’infern de Dant: “Perdeu tota esperança”.

Es parlà de les grans ciutats. A Rússia se li ocorregué a Wells la idea, segons ell mateix manifesta, que la fisonomia d’una ciutat la determina el comerç en botigues i mercats. Exposà als seus interlocutors aquest descobriment. Lenin “reconegué” que les ciutats serien prou més petites dins del comunisme; Wells “indicà” a Lenin que la renovació de les ciutats requeriria un gegantí treball i que molts dels enormes edificis de Petersburg només servarien el valor de monuments històrics. Lenin coincidí amb aquest incomparable lloc comú de Wells. “Em sembla [hi agrega aquest últim] que li resultà agradable parlar amb un home que comprèn les inevitables conseqüències del col·lectivisme, les quals s’escapen a la comprensió de molts dels seus mateixos seguidors.” Ací teniu ja disposada l’envergadura amb què s’ha de mesurar el nivell de Wells! Considera fruit de la seua grandiosa perspicàcia el descobriment que amb el comunisme desapareixerà l’actual amuntegament dels edificis de les ciutats i que molts dels actuals monstres de l’arquitectura capitalista no servaran un altre valor que el de monuments històrics (si no mereixen l’honor d’ésser derrocats). ¿Com els pobres comunistes (“fatigats fanàtics de la lluita de classes”, com Wells els anomena) pensarien en tals descobriments, que, d’altra banda, foren explicats fa molt en un popular comentari del vell programa de la socialdemocràcia alemanya? I no ens referim ja a què tot açò ho sabien els utopistes clàssics.

Ara confie que hom comprendrà per què Wells “no observà en absolut” durant la conversa la rialla de Lenin de què tant li havien parlat: Lenin no estava per a rialles. Tem fins i tot que la seua mandíbula tingués un reflex totalment oposat a la rialla. Però ací li prestà a Ilitx el servei, necessari, la seua mà mòbil i intel·ligent, que sempre sabia ocultar a l’interlocutor massa ocupat amb la seua mateixa persona el reflex d’un descortès badall.

Segons hem escoltat, Lenin no tractà d'instruir Wells i això per raons que considerem perfectament respectables: Al contrari, Wells palesà gran interès en il·lustrar Lenin. Li exposà la idea, completament nova, que per a l'èxit del socialisme "cal reorganitzar no sols la part material de la vida, sinó la psicologia de tot el poble". Li féu veure que "els russos són per naturalesa individualistes i comerciants", li explicà que el comunisme "es donava excessiva pressa" i destruïa abans que estigués en condicions de construir, i tot per l'estil. "Açò ens menà [conta Wells] al punt fonamental de les nostres discrepàncies, a la diferència entre el col·lectivisme evolutiu i el marxisme." Per col·lectivisme evolutiu cal entendre el potatge fabià de liberalisme, filantropia, legislació economicosocial i meditacions dominicals sobre un futur millor. El mateix Wells formula així l'essència del seu col·lectivisme evolutiu: "Crec que mitjançant un sistema planificat d'educació de la societat el règim capitalista existent es pot civilitzar i fer-se col·lectivista". El mateix Wells no explica qui ha de realitzar i sobre qui el realitzarà el "sistema planificat d'educació": ¿els lords d'allargat crani sobre el proletariat anglès o, per contra, serà el proletariat qui pose la seua mà als cranis dels lords? Però no, tot el que es vullga menys açò últim. ¿Per a què existeixen en el món els cultes fabians intel·lectuals de desinteressada imaginació, *gentlemen* i *ladies*, *mister Wells* i *mistress Snowden*, sinó per a, mitjançant una planificada i llarga erupció del que s'oculta sota els seus propis cranis, civilitzar la societat capitalista i convertir-la en col·lectivista amb un desenvolupament gradual tan sensat i feliç que ni tan sols la dinastia reial britànica arribe a advertir el més mínim el canvi?

Tot açò és el que Wells exposà a Lenin i que aquest escoltà. "Per a mi [observa generosament Wells] fou un vertader descans (!) parlar amb aquest extraordinari homenet." I per a Lenin? Oh, el pacient Ilitx! Segurament pronuncià per a si mateix algunes paraules russes molt expressives i sucoses. Si no les traduí a viva veu a l'anglès només fou perquè el seu vocabulari no era tan extens i per raons de cortesia. Ilitx era molt cortès. Però no podia limitar-se a un cortès silenci. "Es veié obligat [conta Wells] a replicar-me que l'actual capitalisme és incurablement àvid i dilapidador i que és impossible fer-li aprendre res." Lenin es remeté a una sèrie de dades incloses, d'altra banda, en el nou llibre de *Money*: el capitalisme ha destruït les drassanes nacionals angleses, ha impedit l'explotació racional de les mines de carbó, etc. Ilitx coneixia el llenguatge dels fets i de les xifres.

"Ho confesse [conclou inesperadament el senyor Wells], em fou molt difícil entrar en discussió amb ell." Què significa açò? El començament de la capitulació del col·lectivisme evolutiu davant la lògica del marxisme? No, no. "Perdeu tota esperança." Aquesta frase, a primera vista inopinada, no és, ni de bon tros, casual; forma part del sistema, té un caràcter molt fabià, evolucionista, pedagògic. Va destinada als capitalistes, banquers i lords anglesos i als seus ministres. Wells els diu: vos comporteu tan malament, d'una manera tan destructora i egoista, que en les discussions amb el somiador del Kremlin m'és a vegades difícil defensar el meu col·lectivisme evolucionista. Entreu en raó, realitzeu les setmanals ablucions fabianes, civilitzeu-vos, entreu a la via del progrés. Així, doncs, la malenconiosa confessió de Wells no és un començament d'autocrítica, sinó una mera prolongació del treball educatiu sobre aqueixa mateixa societat capitalista que tan perfeccionada, moralitzada i fabianitzada sortí de la guerra imperialista i de la pau de Versalles.

No sense certa protectora simpatia, diu Wells de Lenin: "La seua fe en la seua causa és il·limitada". Contra açò no hi ha res que objectar. Les reserves de fe en la seua causa eren en Lenin més que suficients. Allò que és veritat, és veritat. Aquestes reserves li proporcionaven, entre altres coses, la paciència necessària per a conversar, en aquells durs mesos del bloqueig, amb cada estranger que fos capaç de servir de vincle, encara

que deformat, de Rússia amb occident. Tal fou l'entrevista de Lenin amb Wells. De manera distinta, molt distinta, parlava amb els obrers anglesos que acudien a ell. Amb aquests mantenia una comunicació viva. Ensenyava i aprenia. Amb Wells, en canvi, l'entrevista tingué, en el fons, un semiforçós caràcter diplomàtic. "La nostra conversa tingué un fi inconcret", conclou l'autor. En altres paraules, la partida entre el col·lectivisme evolucionista i el marxisme acabà aquesta vegada en taules. Wells tornà a Gran Bretanya i Lenin quedà en el Kremlin. Wells escrigué per al públic burgès un presumtuós article, mentre que Lenin, movent el cap, repetia: "Quin petit burgès! Però quin filisteu!"

* * *

Se'm podria preguntar per què i per a què m'he detingut ara, quasi als quatre anys, en tan anodí article de Wells. La circumstància que haja estat reproduït en un dels llibres dedicats a la mort de Lenin, clar, no és raó. Tampoc ho justifica el fet que aquestes línies hagen estat escrites en Sukhum, quan jo estava sotmès a tractament mèdic. Però tinc raons més serioses. Perquè ara està en el poder, a Anglaterra, el partit de Wells, dirigit pels cultes representants del col·lectivisme evolutiu. I m'ha semblat (crec que no sense motiu) que les línies que Wells dedica a Lenin ens revelen, potser millor que moltes altres coses, l'esperit de la capa dirigent del Partit Laborista Britànic: després de tot, Wells no és el pitjor entre ells. Com d'endarrerida s'ha quedat aquesta gent, aclaparada amb el pesant plom dels prejudicis burgesos! El seu superb reflex retardat del gran paper històric de la burgesia anglesa els impedeix comprendre degudament la vida d'altres pobles, els nous fenòmens ideològics, el procés històric, que passa per damunt dels seus caps. Aquests senyors, limitats rutinaris, empírics amb les aclucalls de l'opinió pública burgesa, porten per tot el món les seues persones i els seus prejudicis i se les enginyen per a no veure en torn seu ni més menys que a ells mateixos. Lenin visqué en tots els països d'Europa, sabia diversos idiomes, llegia, estudiava, escoltava, aprofundia, comparava, generalitzava. Posat al capdavant d'un gran país revolucionari, no perdia ocasió d'aprendre, de preguntar, de saber, posant-hi el major interès i atenció. No es cansava de seguir la vida del món sencer. Llegia i parlava amb fluïdesa en alemany, en francès i en anglès, llegia en italià. En els últims anys de la seua vida, aclaparat pel treball, en les reunions del buró polític estudiava d'amagat una gramàtica txeca per a poder tenir accés directe al moviment obrer de Txecoslovàquia; el "pescàvem" a vegades i ell, un poc torbat, tractava de justificar-se... Enfront d'ell, Wells és l'encarnació d'aqueixa raça de petits burgesos falsament instruïts i limitats que miren per a no veure i consideren que no tenen res a aprendre, ja que els basta amb les seues hereditàries reserves de prejudicis. El senyor MacDonald, que representa una varietat puritana, més seriosa i ombrívola d'aquest mateix tipus, tranquil·litza l'opinió pública burgesa: hem combatut amb Moscou i hem vençut Moscou. Que l'han vençut? Això sí que són "homenets", encara que la seua estatura siga elevada! Ni tan sols ara, després de tot el que ha ocorregut, saben res del seu propi demà. Els homes de negocis, liberals i conservadors, tracten a puntellades els "revolucionaris", pedants socialistes que ocupen el poder, els comprometen i preparen conscientment la seua caiguda no sols ministerial, sinó política. Al mateix temps, no obstant això, preparen (encara que d'això són molt menys conscients) l'arribada al poder dels marxistes anglesos. Perquè la revolució socialista anglesa es produirà d'acord amb les lleis que Marx establí.

Wells, amb l'enginy que li és propi, pesat com el *pudding*, amenaçava en temps de prendre les tisores i tallar-li a Marx les seues "doctrinàries" cabellera i barba per a convertir-lo en anglès, proporcionar-li un aspecte respectable i fabià. Però d'aquesta empresa no en resultà ni en resultarà res. Marx continua essent Marx, el mateix que

Lenin continuà essent Lenin després que Wells l'ha sotmès durant una hora a l'acció d'una atordida navalla d'afaitar. I nosaltres ens atrevim a predir que en un futur no tan llunyà, a Londres, en la Plaça de Trafalgar, per exemple, s'alçaran, una junt a altra, dues figures de bronze: la de Karl Marx i la de Vladimir Lenin. Els proletaris anglesos diran als seus fills: "Quina sort que els homenets del Labour Party no assoliren ni tallar-lo el cabell i afaitar aquests dos gegants!"

En espera d'aqueix dia, a què tractaré d'arribar, tanque un moment els ulls i veig clarament la figura de Lenin a la butaca, en la mateixa que Wells el veié, i escolte (l'endemà de l'entrevista amb aquest últim, potser el mateix dia) les paraules, pronunciades amb un fondo gemec: "Però quin petit burgès! Però quin filisteu!"

6 d'abril de 1924

IX. Veritat i mentida sobre Lenin. (A propòsit del retrat que Gorki féu de Lenin)

"No és fàcil traçar-ne el retrat", declara Gorki quan parla de Lenin. Té raó. Els escrits de Gorki sobre Lenin són molt fluixos. El teixit de la seua descripció sembla compost pels més variats elements. A vegades, sobreïx un fil més brillant que els altres. Es nota una certa penetració artística. No obstant, abunden els fils d'una anàlisi psicològica trivial i és contínua l'empremta d'un moralisme molt petit burgès. En conjunt, el teixit deixa molt a desitjar. Sucedeeix, no obstant això, que, com és Gorki qui teixeix, encara ha de passar molt de temps abans que la seua obra perda interès. Per això convé examinar-la. Apunta la possibilitat que assolim valorar o observar amb major exactitud determinats trets, grans o petits, de la figura de Lenin.

Gorki no s'equivoca en dir que Lenin "és una encarnació de la voluntat tensa cap a l'objectiu, amb perfecció sorprenent". *La tensió cap a l'objectiu* és precisament la característica fonamental de Lenin, ho hem dit ja i ho tornarem a dir. En canvi, quan Gorki, un poc més lluny, situa Lenin en el grup dels "justos", és una cosa que sona malament i de dubtós gust. L'expressió de "just", treta de l'Església, treta d'un llenguatge de sectaris religiosos, amb olor de quaresma i a oli de llum votiu, no té res a veure amb Lenin. Era un gran home, un gegant magnífic, i visqué identificat amb tot allò humà. En un congrés dels soviets, pujà a la tribuna un representant notori d'una secta religiosa, un comunista cristià (o quelcom per l'estil), molt desimbolt, que es posà a entonar una antífona en honor de Lenin, cridant-lo "paternal" i "creador".

Recorde que Vladimir Iliitx, que estava assegut en la mesa del buró, alçà el cap (quasi espantat) i després, inclinant-se lleument, ens digué a mitja veu, amb irritació, a nosaltres, els seus veïns més pròxims:

-A què vénen una altra vegada aqueixes indecències?

La paraula "indecències" se li escapà de forma totalment inesperada, com si li pesés, però no per això deixava d'ésser major veritat. Riguí en el meu interior, gaudint de la incomparable apreciació de Lenin, tan espontània, en qualificar les alabances del cristianíssim orador. Doncs bé, el "just" Gorki té quelcom en comú amb el "pare creador" de l'home d'Església. És, si m'ho permeteu, en certa manera, "una indecència".

Pitjor és el que segueix:

"Per a mi, Lenin és un heroi de llegenda, un home que ha arrencat del seu pit el seu cor ardent per a alçar-lo com una torxa que il·lumine el camí dels homes..."

Buf... Que roí! Recorda exactament la vella Izerguil (crec que així s'anomenava aquella bruixa que ens interessà de joves), igual que en el conte del gitano Danko. Si no

recorde malament, també surt, en aqueix conte, un cor que es transforma en torxa. Però, clar, ací caiem en una faula molt diferent, caiem en l'òpera... Dic bé: *l'òpera*, amb decorats trets dels paisatges del sud, amb il·luminació a base de bengales i amb una orquestra zíngara.

En canvi, en la persona, en la figura de Lenin, res hi ha que recorde l'òpera i menys encara el romanticisme dels nòmades gitanos. Lenin és un home de Simbirsk, de "Piter", de Moscou, del món sencer; un realista tenaç, un revolucionari professional, un destructor del romanticisme, de tota falsedat teatral, de la bohèmia revolucionària. No cal atribuir-li cap parentiu amb Danko, l'heroi del conte. Qui estiga necessitat de models revolucionaris propis de llegenda gitana, que els cerque en la història del partit dels socialistes-revolucionaris!

I Gorki hi afegeix, tres línies més avall:

"Lenin era senzill i recte com tot allò que deia". Si així era Lenin, ¿per a què imaginar-lo arrencant-se del seu pit el cor ardent? Cap senzillesa ni cap franquesa poden representar-se en aqueix gest... Ocorre que l'elecció d'aqueixes dues paraules, "senzill i recte", no resulta molt afortunada; la veritat és que tanquen un excés d'ingenuïtat i de sinceritat. S'empren més bé en parlar d'un bon xic, d'un soldat valent, que confessa la simple veritat per les bones. Aqueixos termes no encaixen en Lenin, siga quina siga la forma d'utilitzar-los.

És cert que palesava una senzillesa genial en les seues decisions, en les seues conclusions, en els seus mètodes, en els seus actes: sabia rebutjar, rebatre, fer a una banda qualsevol cosa que no tingués real importància, qualsevol cosa que no passés d'ésser accessòria o superficial. Lenin sabia concretar un problema, reduït als seus justos termes i sondar-lo a fons.

Tot això, no obstant això, no significa que es limités a ésser "senzill i recte", i menys ha de significar que el seu pensament funcionés "en línia recta", com pretén Gorki: expressió de les més lamentables, digna per complet d'un petit burgès i d'un menxevic.

Sobre aquest punt, recorde ara la definició del jove escriptor Babel: "La complexa corba descrita per la línia recta de Lenin".

Aqueixa sí que és una explicació vertadera, malgrat les aparences, tanmateix l'antinòmia i de la subtilesa quelcom recercada en els termes reunits. En tot cas, val molt més que la succinta "línia recta" de Gorki.

L'home que es limita a ésser "senzill i recte" camina recte cap al seu objectiu. Lenin caminava i conduïa cap a un objectiu invariable per un camí ple de complicacions, per vies a vegades molt retorçudes.

En fi, aquesta confrontació de termes "senzill i recte" no serveix per a expressar la incomparable malícia de Lenin, el seu enginy precís i agut, la passió de virtuós que experimentava quan assolía derrocar l'adversari mitjançant una traveta o quan el feia caure en la trampa.

Hem esmentat la tensió de Lenin cap a l'objectiu: convé que insistim. Un crític, convençut d'haver descobert la definició clau, m'explicava que Lenin no sols es distingia per la seua tensió cap a l'objectiu, sinó també per la seua habilitat en maniobrar; aqueix crític em censurà perquè, segons ell, en el retrat que jo havia fet de Lenin, representava el gran home sota una rigidesa pètria, a costa de la seua flexibilitat.

La persona que d'aquesta manera volgué donar-me una lliçó, amb una visió diferent de la de Gorki, no havia entès el relatiu valor dels termes emprats.

En efecte, hauria que ficar-se bé en el cap que "la tensió cap a l'objectiu" no indica, forçosament, un comportament "en línia recta".

I què podria valdre la flexibilitat de Lenin sense aqueixa tensió sempre en suspens?

El món presenta infinitat d'exemples de flexibilitat política: el parlamentarisme burgès constitueix una excel·lent escola on els polítics practiquen a totes hores la curvatura de l'espina dorsal. Lenin ha condemnat sovint "la línia recta dels doctrinaris", però amb la mateixa freqüència ha expressat el seu desdeny envers aqueixa gent massa flexible, que a vegades s'inclina davant un amo burgès, no sempre per interès o per necessitat, sinó que ho fa, diguem-ne, davant l'opinió pública, davant una situació difícil, a la cerca de la línia de menor resistència.

Tot el fons de Lenin, tot el seu íntim valor, consisteix en haver perseguit incansablement un únic objectiu, la importància del qual el penetrava fins a tal punt que ell mateix semblava encarnar aqueixa finalitat última sense distingir-la de si mateix. No considerava i no podia considerar la gent, els llibres, els esdeveniments, més que en funció d'aqueix únic objectiu de la seua existència.

És molt difícil definir un home amb una sola paraula; dir que fou "gran" o que fou "genial", és, una altra vegada més, no dir res. Així i tot, si s'hagués d'explicar Lenin de forma molt succinta, voldria insistir sobre el fet que primer que res visqué *tens cap al seu objectiu*.

Gorki assenyala el seductor encant de la rialla de Lenin. "Rialla d'un home que, incapaç de discernir admirablement el pes de la neciesa humana i les acrobàtiques cabrioles de la raó, també sabia gaudir amb la ingenuïtat pueril dels ximpls d'esperit."

El comentari és encertat, encara que estiga expressat amb un certa afectació.

A Lenin li agradava riure's dels imbècils i dels pillets que pretenien passar per enginyosos. Reia amb una indulgència que justificava en molt la seua formidable superioritat. Els qui tractaven de prop Lenin, reien a vegades amb ell sense riure per igual motiu... Però la rialla de les masses coincidia sempre amb la seua. Estimava, a més, als simples d'esperit, posats a utilitzar la paraula evangèlica. Gorki ens conta com, en Capri, Lenin, acompanyat de pescadors italians, aprengué a manejar la llinya (subjecta al dit); aquelles bones gents li explicaren que hauria d'"atrapar" de seguida que la llinya fes "dring dring"; tan aviat Lenin atrapà el seu primer peix i mentre el sentia venir, agafat per l'ham, exclamà alegre com un xiquet, amb un entusiasme d'autèntic aficionat:

-Ha, ha! "Dring, dring"!

Això és el bo! Aqueixa és, exactament, una parcel·la viva de Lenin. Passió, ímpetu, tensió de l'home disposat a assolir el seu objectiu, disposat a "atrapar", disposat a apoderar-se de la seua presa (¡tant de bo!, dring, dring!, t'he agafat, guapo!), actituds que difereixen prou del "just" de quaresma, d'aqueix "pare creador" que ja hem esmentat; veiem Lenin en persona, en una part de si mateix. Quan Lenin, en atrapar un peix, crida el seu entusiasme, endevinem el seu amor vibrant per la naturalesa, i per tot el que es relacionés amb la naturalesa, pels xiquets, pels animals, per la música. Aqueixa poderosa màquina pensant vivia afrontant amb tot el que es manté fora del pensament, fora d'una recerca conscient; vivia atenta a tot element primitiu i indicible. Aqueix indicible meravellós s'expressa mitjançant el "dring dring". El detall, petit però significatiu, ens ha de permetre, crec, que li perdonem a Gorki bona part de les trivialitats que ha propagat en l'article. Ja veurem després per què no se li pot perdonar més...

"Acariciava els xiquets amb dolçor [ens diu Gorki], amb gestos d'una suavitat, d'una delicadesa molt particulars."

També això està ben fet; hi descobrim aqueixa tendresa de l'home que respecta la persona física i moral del xiquet. Igual podria parlar-se de l'encaixada de Lenin: un encaixada forta i suau.

Sobre l'interès que els animals despertaven en Lenin, recorde l'episodi següent: ens trobàvem reunits en Zimmerwald en comissió per a elaborar un manifest. Celebràvem la sessió a l'aire lliure, al voltant d'una taula redona de jardí, en un poble de muntanya. No lluny de nosaltres hi havia, sota un aixeta, una gran bóta plena d'aigua. Poc abans de la reunió (que havia començat enjorn, al matí), diversos delegats s'havien apropiat a l'aixeta per a rentar-se. Recorde a Fritz Platten que submergí a l'aigua el cap i el cos fins a la cintura, com si volgués ofegar-se, davant la gran sorpresa dels membres de la conferència.

Les tasques de la comissió havien pres un gir penós. Es produïen friccions en diversos sentits, sobretot entre Lenin i la majoria. Aparegueren llavors dos gossos preciosos: no sabia dir de quina raça (per aqueixa època estava jo molt mal assabentat). Sens dubte pertanyien al propietari de la casa, perquè començaren a jugar molt tranquils a l'arena, sota el sol matutí. Vladimir Ilitx, de sobte, deixà la seua cadira, s'agenollà i, rient, es posà a furgar-los la panxa als dos gossos, amb gestos suaus, delicadament atents, segons l'expressió de Gorki. Lenin havia reaccionat amb plena espontaneïtat; quasi donen ganes de dir que es comportava com un criatura, mentre que la seua rialla sonava despreocupada, pueril. Féu una ullada cap a la comissió, com si volgués invitar els camarades a què participaren en aqueix bella recreació. Em sembla que el miraren un poc sorpresos: tots seguien preocupats encara per la gravetat de la discussió. Lenin tornà a malcriar els dos animals, encara que ja més serè; després tornà a la taula i declarà que no signaria semblant manifest. La disputa prosseguí amb renovada violència. És molt possible, pense avui, que aqueixa "diversió" li convingués per a resumir en la seua ment els motius d'acceptació i de negativa i per a prendre una decisió. No obstant això, no obrà de manera premeditada: el seu subconscient funcionava en plena harmonia amb el conscient.

Gorki admirava en Lenin "aqueix ardor juvenil que infonia a tots els seus actes". Era un ardor disciplinat, dominat per una voluntat fèrria, semblant a l'ímpetu del torrent sotmès pel granit de la muntanya; Gorki no ens ho diu, però no per això perd exactitud la seua definició: hi havia precisament en Lenin un ardor juvenil. Ningú podia negar, en efecte, "l'excepcional impuls espiritual que només correspon a un home indestructiblement persuadit de la seua vocació".

Tampoc manca en la frase exactitud i penetració. Per més que ni el llenguatge decrepit, feble, de fa un moment, ni l'estat de santedat que ens citen, ni tan sols, a més a més, l'"ascetisme" (!), l'"heroisme monacal" (!!)" que altres assenyalen, a penes concorden amb l'ardor juvenil: hi ha tanta oposició entre ells com entre foc i aigua. L'"estat de santedat", l'"ascetisme" es manifesten quan un home es posa al servei d'un "principi superior", domant les seues inclinacions i les seues passions personals. L'asceta és un ésser interessat; calcula i espera una recompensa. Lenin, en la seua obra històrica, es realitzava a si mateix, completament i fins al final.

"Els ulls d'omniscient del gran pillet", això no està malament, encara que la seua formulació resulte grollera. No obstant això, ¿com conciliar aqueixa mirada d'omniscient amb la "senzillesa" i "la franquesa", i sobretot amb "la santedat"?

"Li agradaven les coses rares [conta Gorki], i reia amb totes les seues forces, clarament "inundat" d'alegria, a vegades, fins a saltar-li les llàgrimes."

És veritat, i tots els que conversaren amb ell s'adonaren. En algunes reunions d'escàs nombre, podia ocórrer que li donaren atacs de rialla, i no sols en èpoques en què les coses funcionaven bé sinó, fins i tot, durant períodes molt amargs. Feia esforços per

contenir-se però, al capdavant, explotava i la seua rialla esdevenia contagiosa; Lenin procurava no cridar l'atenció, ni fer soroll, i s'amagava quasi sota la taula per a evitar el desordre.

Aquesta hilaritat boja s'apoderava d'ell, sobretot, quan estava cansat. Era habitual el seu gest, tallant l'aire amb la mà amunt i avall, com si volgués allunyar la temptació. Però en va. I només recobrava el control de si mateix a base de mirar fixament el seu rellotge, amb totes les seues forces internes en tensió, evitant per prudència qualsevol mirada, afectant un aire sever, restablint amb forçada rigidesa l'ordre que ha de mantenir un president.

En tals casos, els camarades es consideraven obligats a interceptar furtivament la mirada del *speaker* i provocar llavors, mitjançant alguna idea, un retorn a l'alegria. Si la temptativa sortia bé, el president s'enutjava al mateix temps contra el causant del desordre i contra si mateix.

Per descomptat, no era freqüent que es produïren semblants saraus: sorgien principalment al final de la sessió, després de quatre o cinc hores de treball assidu, quan ja tot el món se sentia esgotat. En general, l'litx conduïa les deliberacions amb un rigor estricte: l'únic mètode que permet resoldre en una sessió innumerables assumptes.

“Tenia una manera pròpia de dir: “hum!”, “hum!” [continua Gorki], i sabia proferir aqueixa expressiva interjecció segons una infinita gamma de matisos que s'estenia des de la ironia sardònica fins al dubte circumspecte; i sovint, en aquest “hum”!, “hum”!, s’hi traduïa un humor agut la malícia del qual només estava a l’abast d’un home molt perspicaç que conegués bé les insanitats diabòliques de l’existència.”

És veritat, té raó. L’“hum! hum!” exercia un paper important en les converses íntimes de Lenin, a l’igual també que en els seus escrits polèmiques. L'litx pronunciava el seu “hum! hum!” amb molta nitidesa i, tal com apunta Gorki, amb infinita varietat de matisos. Aqueix gest contenia una espècie de codi de senyals que usava per a expressar els més variats estats d'ànim. Sobre el paper, “hum! hum!” no representa res; en una xerrada, pujava de color i el seu valor depenia del timbre de veu, de la inclinació del cap, del joc de les celles, de l'eloquència de les mans.

Gorki ens descriu, a més, la postura favorita de Lenin:

“Feia el cap enrere i després, decantant-lo sobre el muscle, lliscava els dits per les cises del jupetí, fins a les aixelles. Aqueixa actitud tenia alguna cosa que sorprenia per la seua raresa i el seu encant, feia la impressió d'ésser un gall victoriós i, en aqueixos moments, semblava radiant.”

Res cal objectar a aqueixa descripció, si exceptuem això de “gall victoriós”, que no encaixa res en la imatge de Lenin. Però la postura està ben traçada. Malauradament, poc després llegim:

“Xiquet gran enmig d'aquest món maleït, home excel·lent que necessitava oferir-se com a víctima a l'hostilitat i l'odi per a realitzar una obra d'amor i de bellesa...”

Pietat, pietat, Alexis Maximovitx!

“Xiquet enmig d'un món maleït...!” Empesta a hipocresia! Sí, Lenin afectava una posa curiosament afable, a estones potser quelcom maliciosa, però no tenia res de beat. “Oferir-se com a víctima”, l'expressió és falsa, insuportable, com el grinyol d'un clau en fregar contra el vidre. Lenin no se sacrificava en absolut, sinó que es lliurava a una vida plena, desbordant, i desenrotllava completament la seua personalitat al servei de l'objectiu que ell mateix s'havia assignat lliurement. I la seua obra mai fou “d'amor i de bellesa”: aqueixos termes cauen en una generalització massa comuna, en una redundància impròpia; la veritat és que només falten les majúscules: Amor i Bellesa! La

tasca que Lenin assumí consistia en despertar i unir els oprimits per a derrocar el jou de l'opressió; era la causa del noranta-nou per cent de la humanitat.

Gorki ens parla dels afanys que Lenin prodigava als seus camarades, de la preocupació que sentia per la seua salut... i afegeix: “En aqueix sentiment, mai viu que aguaités l'interessat desfici que un patró intel·ligent manifesta respecte a obrers honrats i hàbils”.

Què bé! Gorki s'equivoca del tot i, precisament, oblida un dels trets essencials de Lenin. Els afanys personals que Lenin mostrava pels seus camarades, sempre inclogueren l'ansietat del patró eficient, preocupat pel treball que cal realitzar. No hi ha dubte que al·ludir en aquest cas a un sentiment “interessat” resultaria inversemblant, atès que la pròpia obra anava més enllà del personal; no obstant això, tampoc es pot negar que Lenin supedités la sol·licitud pels seus camarades als interessos de la causa, d'aqueixa causa que justament agrupava companys seguidors de Lenin. L'aliança de preocupacions d'ordre general i d'ordre individual no disminuïa en res la humanitat dels sentiments de Lenin, al contrari, no féu sinó consolidar i perfeccionar la tensió de tot el seu ésser envers l'objectiu polític.

Gorki no s'adonà ni, per descomptat, compregué la sort que tingueren gran quantitat dels seus requeriments a favor de persones que “havien patit” amb la revolució, requeriments que dirigia directament a Lenin.

Foren moltes les víctimes de la revolució, ja ho sabem, i així mateix no escassejaren les gestions de Gorki: algunes fins i tot queien de ple en l'absurd. Basta de recordar la intervenció prodigiosament emfàtica de l'escriptor a favor dels socialistes-revolucionaris, durant el famós procés de Moscou. Gorki ens diu:

“No recorde que en cap cas l'itx rebutgés les meues peticions. Si alguna vegada ocorregué que les decisions de Lenin no s'arribaren a executar, no fou per la seua culpa: tal vegada l'explicació raga en aqueixes maleïdes “deficiències del mecanisme” que sempre han abundat profusament dins de la nostra pesant màquina governamental. També cal admetre que a vegades hagués malvolença per part d'algú que jo desconega, en tractar d'atenuar la sort de determinades persones, de salvar-los la vida...”

Confessem-ho, aquestes línies ens han escandalitzat més que tota la resta.

Perquè, quines han d'ésser les nostres conclusions? Aquestes: com a cap del partit i de l'estat, Lenin perseguia implacablement els enemics de la revolució; però, ¿bastava que Gorki intercedís perquè Lenin ja no trobés motiu de negativa a la petició de l'escriptor? Caldria admetre llavors que, per a Lenin, el destí de la gent es decidia gràcies a les intervencions amistoses. Aquesta afirmació resultaria incomprendible si el mateix Gorki no fes una excepció: no totes les seues sol·licituds reberen satisfacció. Clar, segons ell, cal atribuir-ho a les deficiències del mecanisme soviètic...

És això cert? ¿Mancava Lenin de vertadera força per a superar les imperfeccions del mecanisme en un assumpte tan simple com la llibertat d'un pres o la commutació de la pena de mort? Ho dubte molt. ¿No sembla més natural admetre que Lenin, després de llançar sobre la sol·licitud i el sol·licitant la seua “omniscient mirada de gran pillet”, evités discutir amb Gorki de l'assumpte, per a després deixar que el mecanisme soviètic, amb tots els seus defectes suposats i reals, s'encarregués d'executar allò que exigien els interessos de la revolució? De fet, Lenin no era tan “senzill” ni tan “recte” quan es veia obligat a desairar el sentimentalisme petit burgès. Els afanys de Lenin a favor de la personalitat humana eren infinits, però es trobaven enterament sotmesos als afanys que devia, primer que res, a la humanitat sencera, la sort de la qual, ara com ara, es confon amb la del proletariat. Si Lenin no hagués estat capaç de subordinar el particular al general, tal vegada hauria estat “un just” que “s'ofereix com a víctima en nom de l'amor

i de la bellesa”, però per descomptat no hauria estat el Lenin que coneguérem, el cap del Partit Bolxevic, l'autor de la Revolució d'Octubre.

Al que precedeix, convé agregar-hi completament el relat que ens fa Gorki sobre “l'extraordinària obstinació” que demostrà Lenin quan, durant més d'un any, estigué exhortant l'escriptor perquè marxés a l'estranger a seguir un tractament.

“A Europa, en un bon sanatori, podrà vostè cuidar-se i treballarà tres vegades més. ei, ei!... Vaja's i cure's d'una vegada... No s'encabote en quedar-se ací, per favor.”

L'ardent simpatia que Lenin sentia envers Gorki, tant la persona com l'escriptor, és un fet que ja tots saben i ningú discuteix. És evident que la salut de Gorki inquietava Iltx. No obstant això, “l'extraordinària obstinació” que usava Lenin per a enviar Gorki a l'estranger, també contenia un càlcul polític: a Rússia, durant aquells anys difícils, l'escriptor s'estava desencarrilant de forma lamentable i amenaçava amb un pèrdua definitiva; en canvi, en l'estranger, enfrontat a la civilització capitalista, es podia recuperar. Podia revifar-se en ell l'estat d'ànim que, antany, l'havia portat a “escopir al rostre” de la França burgesa.

Clar, no era indispensable per a Gorki que repetís aqueix “gest” tan poc persuasiu per si sol; però la disposició d'ànim que l'havia inspirat prometia una fecunditat molt major que les piadoses gestions a favor dels treballadors intel·lectuals la desgràcia dels quals venia de què, pobres, no havien encertat a tirar arrels en el proletariat revolucionari.

Sí, Lenin cuidava de Gorki i era sincer en desitjar que l'escriptor guarís i treballés, però necessitava un Gorki recobrat i això explica la seua gran insistència en enviar-lo a l'estranger; per això l'exhortava perquè marxés a respirar un estona les olors de la civilització capitalista. Fins i tot aquell que no haja caminat pels bastidors d'aquest assumpte, podrà, només llegint el relat de Gorki, endevinar els motius de Lenin: actuava precisament com un gran patró que, mai i sota cap circumstància, oblida els interessos de la causa que li ha estat confiada per la història.

Gorki no procedeix com un revolucionari sinó com un moralista, petit burgès, en exposar la imatge de Lenin; així resulta que aqueixa figura monolítica de cohesió tan excepcional, apareix disgregada en el relat.

Però pitjor van les coses quan Gorki es fica amb la política pròpiament dita. Cau llavors en una sèrie d'equívocs o errors deplorables.

“Home d'una força de voluntat extraordinària era, a més a més, l'arquetip de l'intel·lectual rus.”

Lenin, arquetip d'intel·lectual! No sona rar? No serà una broma, una inconveniència monstruosa? Lenin arquetip de l'intel·lectual!

Gorki, en canvi, es creu obligat a dir més. En efecte, segons ell resulta que Lenin “posseïa en el més alt grau una qualitat que és característica de l'elit de la intel·lectualitat russa: la renúncia portada ben sovint fins al turment, fins a la mutilació de si mateix...”

Vos n'adoneu? Doncs endavant! Un poc més amunt, Gorki desenrotllava en la mesura que es puga la idea que l'heroisme de Lenin “representa l'ascetisme modest prou freqüent a Rússia, de l'intel·lectual honest i revolucionari que creu sincerament en la possibilitat de justícia en la terra”, etc... Físicament resulta impossible la transcripció d'aquest paràgraf, tan fals i tan lamentable... “L'intel·lectual honest que creu en la possibilitat de justícia en la terra!” Simplement, un insignificant funcionari de províncies, un radical, que ha llegit les *Lletres històriques* de Lavrov o la seua falsificació publicada més tard per Txernov.

Recorde, a aquest propòsit, que un dels vells traductors marxistes dels vells temps havia anomenat Karl Marx “el gran ploró de l'afflicció popular”.

Fa vint-i-cinc anys, a l'aldea de Nixne-Ilinsk, em divertia de cor amb aqueix Karl Marx provincià. No obstant això, avui no ha quedat més remei que comprovar-ho, el mateix Lenin no ha escapat a la seua sort: un Gorki, un home que ha vist Ilitx, que el coneixia bé, que figurava entre els seus íntims, que a vegades col·laborà amb ell, ens representa aqueix atleta del pensament revolucionari no sols com un asceta piadós sinó, pitjor, com l'arquetip de l'intel·lectual rus.

És una calúmnia, més maligna encara per quant està feta amb bona fe, amb tota benevolència i quasi amb arravataments d'entusiasme

Indubtablement, Lenin havia assimilat la tradició del radicalisme intel·lectual revolucionari, però la superà i la deixà enrere; només a partir d'aleshores esdevingué Lenin.

L'intel·lectual rus típic és espantosament limitat; Lenin, per contra, és precisament l'home que supera tots els límits, sobretot, els dels intel·lectuals.

De la mateixa manera que és correcte dir que Lenin havia assimilat la tradició secular dels intel·lectuals revolucionaris, més correcte és afirmar que concentra en si mateix l'impuls multiseular de l'element camperol: en Lenin viu el mugic rus, amb el seu odi envers la classe senyorial, amb la seua ment calculadora, la seua intel·ligència vivaç d'amo de casa. No obstant això, allò que el mugic té de curt, d'obcecat, Lenin ho esmena i supera mitjançant un immens desplaçament del pensament i un domini de la voluntat.

Finalment en Lenin (i ací està la seua més sòlida i més vigorosa característica) s'encarna l'esperit del jove proletariat rus. No adonar-se'n, no veure més que a l'intel·lectual, equival a no veure res. L'obra de Lenin esdevé genial perquè a través d'ell el jove proletariat rus s'emancipa, abandona la seua situació terriblement limitada i ascendeix a la universalitat històrica. Això explica que la naturalesa de Lenin, profundament arrelada al sòl, es desenrotlle orgànicament, florisca en creativitat i obtinga un internacionalisme invencible. La seua genialitat consisteix, primer que res, en sobrepassar tots els límits.

El tret essencial del caràcter d'Ilitx queda definit amb prou precisió per Gorki, quan aquest el qualifica d'"optimisme combatiu".

Però afegeix: "Aquest aspecte en ell no tenia res de rus..."

Vinga home! Però, vegem, aqueix típic intel·lectual, aqueix asceta de província, no és d'allò més rus que hi ha, d'allò més local? No és una figura de Tambov? ¿Com s'explica, doncs, que Lenin, amb trets essencials de caràcter que "no són russos", amb una voluntat de ferro i un optimisme combatiu, resulte que al mateix temps és l'arquetip de l'intel·lectual rus? No suposarà això una calúmnia enorme contra l'home rus en general? El talent de cercar-li tres peus al gat és, certament, indiscutiblement rus però, gràcies a la dialèctica, no sempre succeirà el mateix, la situació canviarà. La política socialista-revolucionària culminada pel règim de Kerenski fou la més alta expressió d'aqueix antic art nacional que consisteix en cercar-li tres peus al gat. Però octubre, assabente's bé, Alexis Maximovitx, hauria estat impossible si, molt abans d'octubre, no hagués calat en l'home rus una nova flama, si el seu caràcter no s'hagués transfigurat.

Lenin intervé, no sols durant l'època en què la història de Rússia canvia de direcció, sinó en el moment en què l'"esperit" nacional es transforma arran d'una crisi. Pretén vostè que els trets essencials de Lenin no són "russos"... Permeta'ns, en canvi, que li preguntem si el Partit Bolxevic és un fenomen rus característic, o suposarem que és holandès?

Què va vostè a dir, doncs, d'aqueixos proletaris de l'acció clandestina, d'aqueixos combatents, d'aqueixos uralians més durs que la pedra, d'aqueixos guerrillers, d'aqueixos comissaris de l'exèrcit roig que, dia i nit, tenen el dit posat en el

gallet d'una browning, i avui d'aqueixos directors de fàbriques, d'aqueixos organitzadors de trusts que, demà, se sentiran disposats a arriscar el cap per l'emancipació del *coolí* xinès? Això és una raça, això és un poble, això és un dels grans "ordres" de la humanitat! I no surten de la pasta que es fa a Rússia? Permeta'ns que discrepem.

I què més dir de tota la Rússia del segle XX (i d'abans): ha deixat d'ésser aquell país provincià de llunyanes èpoques; avui és una Rússia nova i internacional que porta metall en el caràcter. El Partit Bolxevic constitueix una selecció d'aquesta nova Rússia, i Lenin és el seu major formador i educador.

No obstant això, entrem ja en una fase d'absoluta confusió. Gorki, reincidint en una certa frivolitat, es declara "marxista dubtós", incapaç de creure que les masses en general sàpien usar de la raó, i menys encara les camperoles en particular. Opina que les masses necessiten ésser governades des de fora.

"Ja sé [escriu] que, en expressar semblants idees, m'expose una vegada més a les burles dels polítics. També sé que entre ells, els més intel·ligents i els més honrats, es riuran de mi sense convicció i, en fi, per obligació de funcionaris."

No sé quins seran aqueixos polítics "intel·ligents i honrats" que comparteixen l'escepticisme de Gorki respecte a les masses. No obstant això, aqueix escepticisme ens sembla molt vulgar. Que les masses necessiten una direcció ("des de fora"), sospitem que Lenin ja ho havia endevinat. Serà que Gorki no s'ha assabentat que, precisament, per a orientar les masses, Lenin dedicà tota la seua vida conscient a la creació d'una organització especial: el seu Partit Bolxevic. Lenin fomentava poc la fe cega en la raó de les masses. No obstant això, menyspreava encara més l'estufament d'aqueixos intel·lectuals que censuren la massa per no estar feta a imatge i semblança seua. Lenin sabia que la raó de les masses havia d'adaptar-se a la marxa objectiva de les coses. Corresponia al partit facilitar aqueixa adaptació i, com ja ho testimonia la història, realitzà la seua tasca no sense èxits.

Gorki està en desacord, com ja escriu, amb els comunistes pel que fa a la funció dels intel·lectuals. Creu que els millors bolxevics de la vella escola arribaren a educar a centenars d'obers precisament "dins de l'esperit d'heroisme social i d'elevat intel·lectualisme" (!!). Dit de manera més simple i més concisa, Gorki només accepta als bolxevics quan el bolxevisme no passava encara d'ésser un assaig de laboratori, lliurat a la preparació dels seus primers quadres intel·lectuals i obrers. Gorki se sent molt afí al bolxevisme de 1903-1905. Però el d'octubre, madur, format, el que amb mà inflexible executa allò que a penes s'albirava quinze anys abans, aquest a Gorki li resulta antipàtic i estrany.

El mateix escriptor, amb la seua orientació constant vers una cultura més elevada, un intel·lectualisme més complet, se les arranjà no obstant per a detenir-se a meitat de camí. No és ni laic ni popa: és el xantre de la cultura.

D'ací la seua actitud altiva, el seu desdeny envers la raó de les masses, i al mateix temps envers el marxisme, encara que aquest, com ja hem dit, tan diferent del subjectivisme, no es recolza sobre la fe en la raó de les masses, sinó sobre la lògica del procés material que, al capdavall, sotmet a la seua llei "la raó de les masses".

Bé és veritat que la via que porta aqueixa direcció no té molt de senzilla i abunden els plats trencats; la ruptura s'estén fins i tot a certs utensilis de la "cultura". Això és el que no pot tolerar Gorki! Segons ell, hauria que donar-se hom per satisfet de poder admirar plats tan bells; no haurien de trencar-se mai.

Gorki intenta consolar-se cercant una identificació de Lenin i així ens afirma que Iltix "més d'una vegada es veié obligat, sens dubte, a retenir la seua ànima per les ales"; en altres termes, a reprimir-se: d'aquesta manera Lenin, implacable quan calia esclafar

una resistència, es trobava subjecte a lluites internes, impel·lit a vèncer el seu amor envers la humanitat, el seu amor envers la cultura; Lenin tancava un autèntic drama. En una paraula, Gorki infligeix a Lenin aqueix desdoblament que caracteritza als intel·lectuals, aqueixa “consciència malaltissa” tan apreciada en altres temps, aqueix absccés preciós del vell radicalisme intel·lectual.

Però tot això és mentida. Lenin era d’una sola peça. Tros de la màxima qualitat, de complexa estructura tanmateix que resistent en totes les seues parts, i on tots els elements s’adaptaven els uns als altres de manera admirable.

La veritat és que eren moltes les vegades que Lenin evitava parlar amb sol·licitants, defensors i gents d’aqueixa espècie.

“Que el reba Tal [deia amb una rialleta evasiva]; si no, tornaré a ésser un bonàs.”

Sí, era freqüent la seua por a ésser un “bonàs”, perquè coneixia la perfídia dels enemics i la beata fatuïtat dels intermediaris, i en suma considerava que mai hi havia prou mesures de rigorosa prudència. Preferia apuntar un enemic invisible, en compte d’ésser un “bonàs” susceptible de distreure’s per determinades contingències. Aqueixa actitud, no obstant això, palesava una vegada més el càlcul polític, i no la “consciència malaltissa” que acompanya irremissiblement els temperaments desproveïts de voluntat, queixosos (la naturalesa humida del “típic intel·lectual rus”).

No és això tot. Gorki, i ens ho diu ell mateix, li retreia a Lenin que “entengués de manera massa simplista el drama de l’existència” (hum! hum!) i li deia que aqueixa comprensió simplista “amenaçava de mort la cultura” (hum! hum!).

Durant els dies crítics de finals de 1917 i principis de 1918, quan en Moscou disparaven contra el Kremlin, quan alguns marins (és quelcom que degué ocórrer, encara que no amb tanta freqüència com pretenen les calúmnies burgeses) apagaven els seus cigarrets esclafant-los contra els tapissos; quan els soldats, diu algú, es cosien calçons (com d’incòmodes i poc pràctics!) amb teles de Rembrandt (aqueixos eren els temes de queixa que aportaven a Gorki els desconsolats representants “d’un alt intel·lectualisme”), durant aqueix període, Gorki quedà totalment desorientat i cantà rèquiem desesperats sobre la nostra civilització. Terror i barbàrie! Els bolxevics estaven disposats a trencar tots els atuells històrics: búcars, marmites, orinals!

I Lenin li contestava: “Trencarem allò que calga i, si trenquem massa, la culpa recaurà sobre els intel·lectuals que continuen defensant postures insostenibles”. No era propi d’una mentalitat estreta? No estava clar (pietat, pietat, Senyor!) que Lenin simplificava massa “el drama de l’existència”?

No sé, la qüestió és que resulta abominable elucubrar sobre semblants consideracions. L’interès de la vida de Lenin no raïa en gemegar sobre la complexitat de l’existència, sinó en reconstruir-la de manera molt distinta. Amb aquest fi, havia de considerar l’existència en la seua globalitat, en els seus elements principals, discernir les tendències essencials del seu desenvolupament i subordinar a aquestes tota la resta.

Si Lenin considerava el “drama de l’existència” com a patró, és precisament perquè havia arribat a apoderar-se del concepte creador d’aqueixa extensa globalitat: trencarem açò, derrocarem allò i damunt, provisionalment, apuntalarem això.

Lenin distingia tot allò que fos honest, tot allò que fos individual, es fixava en totes les particularitats, tots els detalls, i si “simplificava”, és a dir, si rebutjava els elements secundaris, no ho feia per no haver-los vist, sinó perquè posseïa un coneixement segur de les proporcions de les coses...

En aquest moment em ve a la memòria un proletari de Petersburg, dit Vorontsov, que, durant l’època que seguí a octubre, fou inclòs entre els acompanyants de Lenin, per a escortar-lo i assistir-lo.

Ens disposàvem a evacuar Petrograd quan Vorontsov em digué, disgustat:

-Si, per desgràcia, ells agafen la ciutat, trobaran moltes coses. Caldria omplir Petrograd de dinamita i que saltés.

-I no li faria llàstima Petrograd, camarada Vorontsov? -preguntí sorprès per l'audàcia d'aquell proletari.

-Llàstima de què? Quan tornem, reconstruirem una cosa millor.

No m'he inventat aquest breu diàleg i ni tan sols l'he estilitzat. Se m'ha quedat, tal qual, gravat en la memòria. Doncs bé, així és com cal considerar la cultura! No existeix en aqueixes frases ni rastre de ploriqueig ni res tenen a veure amb un rèquiem. La cultura és obra de les mans humanes. La cultura, en realitat, no depèn dels pitxers pintats que ens serva la història, sinó d'una bona organització del treball de caps i mans. Si, en la senda d'aqueixa bona organització, s'aixequen obstacles, cal escombrar-los. I si no queda altre remei que destruir valors del passat, destruïm-los sense llàgrimes sentimentals; ja tornarem després a edificar altres, a crear-ne de nous, infinitament més bells que els antics. Així és com Lenin, reflectint el pensament i el sentir de milions d'éssers, entenia les coses. La seua opinió era molt bona i precisa, i és molt el que pot ensenyar als revolucionaris de tots els països.

Kislovodsk.

28 de setembre de 1924

X. El xiquets i el major

*Vladimir Ilitx Lenin
Fou, a Rússia, únic!
(Poesia infantil)*

Acaba d'aparèixer un llibret de valor força singular, i francament deliciós, que recull escrits infantils, dedicats a la vida i la mort d'Ilitx. Xiquets, que tenen de nou a catorze anys (hi figura fins i tot una xiqueta de cinc!), ens parlen del gran germà major, del gran home.

És evident que moltes d'aqueixes obretes es limiten a reproduir allò que ja han contat els adults... Succeeix, no obstant això, que d'un text, per així dir-ho, estereotipat brolla tot seguit un doll de fresca imaginació i que frases molt familiars s'animen sobtadament emergint, com si fluïren per aigües vives. Destaca, així mateix, la creació espontània, pueril, de colorit inimitable. Els versos, d'acord amb la regla general, són menys fàcils que la prosa. La prosòdia imposa una subjecció excessiva i la seua llei destorba el moviment directe de l'expressió. No obstant això, fins i tot en els versos es descobreixen trets sorprenents.

“No hi ha racó [escriu un] on no es conega el pare del proletariat, al fort, audaç, valerós, inventiu, intel·ligent Lenin.”

Aquesta llista de les millors qualitats, disposades ajustadament unes junt a altres, expressa plenament la idea que els xiquets se'n fan d'Ilitx: té tot allò que cal per a ésser perfecte.

“Quan estava a la presó amb els seus camarades, sempre cantava: “Marquem el pas, camarades!””

El detall està ben escollit per a convèncer-nos: a la presó, ningú s'ha de lliurar al desànim ni deixar que s'estenga entre els altres. Per això, “el valerós, l'inventiu” Ilitx es posa a cantar: “Marquem el pas, camarades!” Els altres també canten i ell, naturalment, dirigeix el cor: que potser no nasqué per a ésser director d'orquestra?

“Per aquella època, quan encara vivia [escriu el mateix xiquet], em semblava que si la revolució alemanya no triomfava i els països burgesos marxaven contra Rússia, Ilitx, encara que estigués enllitat, s’anava a alçar del llit i lluitaria fins a l’última gota de la seua sang. Així, pensava jo, se sacrificaria el mateix Ilitx.”

Ja veieu de quina manera les idees polítiques publicades pels periòdics (l’aixafament de la revolució alemanya, la campanya contra la Rússia soviètica) es combinen ací amb l’element personal, de persuasiva simplicitat, amb aqueixa imatge infantil que a ningú se li havia acudit:

Ilitx, envellit i malalt, conscient de les dificultats que està passant la revolució, s’alça del llit i “lluita fins a l’última gota de la seua sang”. La mort fou l’única cosa que l’impedí “sacrificar-se a si mateix” en l’última barricada! I l’autor conclou: “No cal tenir por ara que ens quedem sense Ilitx”.

Quan aquest xic siga major, encara hi haurà lloc per a ell a les barricades d’Ilitx!...

Pel que fa a la biografia, els resultats no obliden detall: ens parlen de la família de Lenin, de son pare, del seu germà Alexandre (afusellat, ens conten) i de la seua germana Maria Ilinixna, “que avui és redactora del periòdic *Pravda*”.

Ilitx, mentre visqué deportat a Sibèria, “participà en competicions esportives i moltes vegades feia carreres amb altres, sobre patins o com fos, i quan corria, posava tot el seu esforç en dépassar els altres perquè no li guanyaren”.

Ja veieu què poc ha de veure això amb el que tan sovint ens intenten contar de Lenin: no s’assembla en res a l’home taciturn i piadós que, quan arriba a algun lloc, la primera cosa que fa és demanar una habitació molt fosca, molt humida, per al seu recolliment. Mesquineses de beat! No, el Lenin dels xiquets, que també és el Lenin de veritat, prefereix fer carreres i es lliura amb totes les seues forces; no vol que l’encalcn, no vol que li guanyen.

Em sembla oportú contar ara un record. Ilitx i jo decidírem un “edicte” que fixava una multa per a tot comissari que trigués més de deu minuts en ocupar el seu lloc.

Un dia, en el *Kremlin*, acabàvem de sortir d’una sessió i havíem d’assistir de seguida a una altra que se celebrava en l’altre extrem del pati (pati que, com tots sabran, és una esplanada immensa). Després de la primera reunió, Ilitx necessità passar un moment per sa casa. Li diguí per telèfon:

-Ves amb atenció, Vladimir Ilitx, corres el risc que et castiguen en virtut del nostre propi decret: només et queden dos o tres minuts!

-Bo, val -contestà Ilitx amb una rialleta que només després entenguí.

Baixí tranquil·lament l’escala i creuí el pati. De tant en tant em girava per a veure si Ilitx em seguia. De sobte, a l’altre extrem de l’esplanada, a uns cent passos d’on jo em trobava, passà, o millor dit irrompé, una forma humana vagament recognoscible: aqueixa figura desaparegué de seguida pel cantó del Cos de Cavalleria.

Era ell? Impossible! Era una il·lusió!

Dos minuts després, entrí a la sala de reunió. Viu Ilitx abans que a ningú. Encara panteixava un poc quan m’acollí amb una exclamació jovial:

-Ha, ha! Ets tu el que t’has retardat un minut! I rigué, triomfal.

-La veritat -diguí als camarades-, quina sorpresa! És cert que m’ha semblat veure un home amb els trets de Vladimir Ilitx que corria molt de pressa cap al Cos de Cavalleria, però em costava creure que el president del Consell de Comissaris del Poble passés en tromba per l’esplanada del Kremlin, davant de tothom.

Ilitx reia a riallades. Ilitx cantava victòria. Era exactament l’home descrit per la biografia infantil, l’home que posa tot el seu esforç perquè no el guanyen...

Tornem, doncs, a la història d'aquest home.

Després de la deportació, vingué l'emigració; després de l'emigració, la revolució; hagué d'amagar-se llavors per a no caure en mans de Kerenski. Els xiquets no es perden detall.

“Fins en el seu amagatall, Lenin dirigia i enviava lletres sobre la revolució, des de la cabanya en què vivia, i quan es reunia el soviet dels diputats populars, ell el dirigia des del fons de la seua cabanya, com si l'hagués presidit en l'assemblea.”

Es podria contar millor? Lenin roman ocult en el seu amagatall, però des d'ací, com un president, dirigeix el soviet. En realitat, així ocorregueren les coses.

No obstant això, aqueixa manera de governar una assemblea presentava certs inconvenients, per culpa del clima. “Arribaren les pluges [diu l'autor], i en la cabanya feia fred.”

Per consegüent, calgué canviar de tàctica i inventar un altre mètode per a dirigir la revolució. Ilitx, naturalment, l'inventà. No sabíem ja que era “fort, audaç, valerós, inventiu i intel·ligent”?

Se n'anà a Finlàndia i hi visqué durant algun temps. Després, passà el següent:

“El camarada Lenin no tingué paciència per a esperar més. Tornà a Piter (Petrograd) i organitzà la insurrecció d'octubre. El poder passà als obrers i camperols”.

Tot açò és veritat, com també és veritat que Lenin no tingué paciència per a esperar més temps.

Un dels menuts autors ens descriu la seua trobada amb Ilitx. El xiquet havia anat amb son pare al Kremlin, i passaven per l'esplanada.

De sobte aparegué Ilitx! Diu bon dia al pare i li tendeix la mà al xiquet.

“Em sentia tan torbat, que soltí la meua bossa. No arribàrem a recollir-la, perquè Lenin s'inclinà de seguida, atrapà la bossa i m'estrenyé la mà que jo tenia per a recobrar-la. Després, recolzà la seua mà en el meu cap i li preguntà a mon pare:

“-Quin dels dos és bolxevic, aquest o el major?” -Aquest. El major està amb els guàrdies blancs i lluita contra els bergants del camarada Trotski; li costa tant d'aprendre...

“-Bo, no és greu! Amb el temps, el teu fill major també arribarà a ésser bolxevic -digué Vladimir Ilitx.”

“Parlava de pressa, sense deixar de somriure.”

La reproducció del diàleg posseeix una notable exactitud; es reconeixen les paraules, el to, els gestos d'Ilitx, “que parla de pressa, sense deixar de somriure”. La precisió dels apunts s'explica per una atenció àvida i una memòria molt fresca. Escoltar Ilitx era tan interessant com veure per primera vegada un incendi monumental o una cascada.

Un altre xic veié Ilitx a la Plaça Roja quan deia amb veu forta als obrers que havien d'unir-se per a formar una sola família.

“Jo estava assegut en un auto al costat del xofer i mirava Ilitx. *M'agradà.*”

L'autor no es preocupa a donar raons: per a ell, està prou clar que el món es divideix en gents que agraden i en gents que no agraden. Ilitx és dels que provoquen el comentari: “*M'agradà*”. I basta.

Un altre d'aqueixos joves escriptors narra al seu torn com veié Lenin. Aquest xic no tingué tanta sort. Hi havia molta gent a la plaça i tots cridaven: “Ilitx!” “Hauria volgut pujar-me a algun lloc. Però no hi havia res on agafar-se. M'empentaven. Fins que em posí a plorar, perquè tenia moltes ganes de veure Lenin. Al final, em pengí d'un obrer, recolzí un peu en la seua butxaca, i em pugí a coll, com si fos a cavall. Pensí que l'obrer em llençaria a terra de seguida i que em donaria una coca. Però, en canvi, em

cridà “bergant” i em digué que m’agafés ben fort. Em trobí dos pams per damunt dels altres, i viu Ilitx.”

Ja veieu. Confessem que aqueixa manera de veure Lenin no està a l’abast de tothom. És evident que espanta prou la sola idea pujar dalt algú ficant el peu en la butxaca del veí. No obstant això, el jove Alexandre de Macedònia, del barri de Presnia, no es torba per tan poc. Es puja al seu lloc d’observador, a risc que li peguen una coca. Per sort, el veí és un bon home que li diu “bergant” i el manté sobre els seus muscles. Aqueixa felicitat circumstància ens permet rebre un notable testimoni infantil sobre Lenin orador.

Llegiu el que segueix:

“Havia pujat a la tribuna. Portava un vestit fosc, de color negre, crec, una camisa amb coll i corbata, i una gorra en el cap. S’havia tret de la butxaca un mocador blanc i s’eixugà la front i la calba. No recorde les coses que Ilitx estava dient. Em fixava, sobretot, en la seua manera de parlar. *De tant en tant, s’inclinava molt sobre la tribuna, tendia els braços cap avant, sense deixar d’eixugar-se la front amb el mocador que sostenia. Somreia ben sovint.* Em fixí en el seu rostre, el seu nas, els seus llavis, el seu pera. Moltes vegades Lenin callava, interromput pels crits i aplaudiments; llavors jo també cridava”.

Perquè, com no cridar en aqueixos instants! Però quina meravella de precisió descriptiva! Ilitx se eixuga la front i la calba amb un mocador blanc; a vegades s’inclina molt sobre la tribuna, tendeix els braços cap avant i torna a eixugar-se. Així era Lenin! El que digué, el nostre autor no ho recorda. No té importància: Potser no hi ha còpies dels seus discursos! En canvi, la figura viva de Lenin queda per sempre registrada en l’àvida memòria del xic que assolí asseure’s a coll del veí. “Em fixí en el seu rostre, el seu nas, els seus llavis, el seu pera...” I és un record per a tota la vida. Aquest xiquet, en tornar a casa, no faria més que repetir la mateixa paraula: Lenin, Lenin, Lenin. Portava amb si el fardell meravellós i pesat de les seues impressions. S’aturaria davant de tots els retrats de Lenin, exposats als aparadors... I Lenin morí sense saber que, a vegades, per a contemplar-lo, calia posar el peu en la butxaca del veí. Quines riallades més sonores hauria soltat si s’hagués assabentat d’aquesta solució treta segons l’autèntic esperit “bolxevic” per a resoldre un difícil problema tàctic!...

Seguim amb més detalls de la biografia del cap.

“A Lenin li agradava pescar. Als dies calorosos, prenia la seua canya i s’asseia a la vora del riu, *i pensava en el mode de millorar la vida dels obrers i dels camperols.*”

Què ben imaginat està: l’home llança el seu ham i, mentre espera que pique el peix (cosa no freqüent), s’asseu en la vora, mira l’aigua i tot el seu pensament apunta a la recerca de recursos que milloren l’existència dels obrers i dels camperols. Aqueixa era la manera d’actuar de Lenin! Per això la pesca brilla ací amb llum significativa.

Vladimir Ilitx Lenin

Fou, a Rússia, únic...

Corria molt ràpid en les carreres, no estimava el tsar ni els burgesos, pescava i es dedicava a pensar en com ajudar els treballadors, a la presó cantava “Marquem el pas, camarades!”, dirigia la revolució des del fons d’una cabanya, ensenyava amb veu forta, exhortant els obrers a què s’uniren, i, mentre parlava, s’eixugava la front amb un mocador; ho sabia tot, ho podia tot, ho ensenyava tot. Però morí. El fort, l’audaç, el pare del proletariat morí. I aqueixa notícia extraordinària, misteriosa i terrible, que arribava de dalt, de boca dels grans, trastornà al món de les ànimes menudes.

El 22 de gener, en una escola, el mestre contà la mort d’Ilitx:

“I així, el mestre, molt emocionat, aturant-se a vegades, ens contà, i nosaltres escoltàvem molt atents, i al fi, ningú aguantà més, i sentí que les llàgrimes cremaven

caient per la galta. Els xics no podien continuar escoltant, ploraven tots. Llavors, ens posàrem drets i cantàrem la *Marxa dels Funerals*”.

Els xiquets i xiquetes que, el 22 de gener de 1924, ploraren per la mort d’Ilitx i cantaren l’himne de dol, contaran aqueix moment als seus fills i als seus néts. I el relat passarà de generació en generació. La notícia de la mort d’Ilitx arriba a les famílies obreres.

“La meua mamà estava asseguda a la taula i tenia un ganivet a la mà. Quan escoltà la notícia de la mort d’Ilitx, se li caigué el ganivet de les mans i es posà a plorar, *malgrat que no coneixia el seu gran cap.*”

Aqueix ganivet que cau de les mans, quin detall tan exacte i tan significatiu! I què bé parla el xiquet de la mare: *malgrat que no coneixia el seu gran cap.*

Una xiqueta tornà a casa després d’assistir a una xerrada celebrada sobre Lenin i “els contà als seus pares fil per randa: que a Lenin no li agradaven les coses de luxe, que li agradaven els xiquets i que li agradava molt treballar”. Tot està al seu lloc: el treball al final, l’assumpte del luxe al principi i els xiquets al mig. És probable que un adult ho hagués ordenat altrament. La mare no es creia la notícia fins que escoltà aquest relat i “se sentí molt alarmada”. Mentre, la petita narradora, junt a la seua germana de les Joventuts Comunistes, començà a cosir corbates de drap negre.

Un xic que pertany a una Casa dels Xiquets conta com Oscar Andreievitx (l’autor coneix molt aquest camarada, de qui no en sabíem res) col·locà banderes de dol a la façana de la casa, el 21 de gener.

“Passa pel carrer un bona dona molt grossa i ens diu: “Vinga, aparteu-vos! Com si mai haguéreu vist draps penjats!” I jo, *en veu baixa*, dic: “És ximple, no sap de què va”.”

També Jan Hus deia d’una anciana ignorant: “Oh santa simplicitat!” La forma era distinta, l’època diferent i qui parlava era ja home d’edat; no obstant això, portava la mateixa intenció.

En difondre’s la notícia de la mort de Lenin, “aquell dia, primer estàvem alegres però, quan ens assabentàrem, ens posàrem tristos”.

Concís, i quina expressió!

Els xiquets acudeixen a veure el mort:

“Hi havia el taüt, un coixinet roig i ell estava estès, molt pàl·lid. L’estiguí mirant tota l’estona”.

L’endemà, quan el menut Jan Huss es despertà, sentí una gran necessitat de veure el retrat de Lenin. Ell mateix ho reconeix: “Em despertí i *sentia una gran necessitat* del retrat de Lenin”.

A l’instant es posà a dibuixar-lo i, per a expressar el seu fondo sentir, traçà sobre la front d’Ilitx una estrelleta i les lletres: SSSR i RSFSR. Així, tothom sabia de qui es tractava.

“Benvolgut gran cap de tots nosaltres [li escriu una xiqueta a Lenin ja difunt], pensava que et guariries, però inesperadament et vingué la mort. Ho sent molt i em posa molt trista pensar que ja no et veuré més.” Així acaba aquesta breu lletra que tots llegiran, excepte el destinatari.

Un jove pioner canta el següent:

Un ressò sona a les muntanyes:

“Ilitx mai més!”

Però com a resposta s’escolta:

“No desanimar-se mai!”

Evidentment no és gran cosa com a versificació i, no obstant això, que impressionant expressió de l’essencial! La mort d’Ilitx arrivà a commoure les

muntanyes, i el jove poeta percep els ressons que vénen de Moscou. La trista notícia obté com a rèplica un cant que exhorta al valor! ¿Que potser el mateix Lenin no cantava, no ensenyava a cantar: “Marquem el pas, camarades!” a la presó?

Lenin ha mort. El porten a pes de braços a la Casa dels Sindicats per a vetllar-lo.

El miraven, joves i vells,

Camperols i obrers... Però ell no ho sabia!

Ell, que ens donà els soviets,

Immòbil ara jeia al seu fèretre!

“Però ell no ho sabia!” Això és el millor d’aquest quartet. Lenin, que ho sabia tot, no sabia ara que havien vingut a veure’l. Això és la mort!

Llegim què ens diuen en prosa sobre els funerals:

“Davant la Casa dels Sindicats, hi havia molta gent que l’esperava. No era aqueix l’espectacle que s’esperaven els burgesos de la ciutat. Pensaven: ara veurem el governant principal en un carro d’or i tot brillarà. Però els obrers saberen reconèixer encara millor al seu benvolgut, al seu volgut Ilitx”.

El xiquet comença per distingir les classes de la societat: d’una banda la petita burgesia de la ciutat i per una altra els obrers. S’expressa ricament, amb sabor en el seu llenguatge de xiquet, i diu: “el principal governant, un carro d’or, tot brillarà...”.

I altres versos més:

“Un orador, un altre, un tercer, un quart,

De distints països, de distints estats parlaren...

I un orador digué al fi l’última paraula:

I Lenin sense temor penetrar a la tombà.”

Una angoixa s’apodera del petit cor en pensar que el mateix Ilitx Lenin ha de penetrar a la tomba; però de seguida sorgeix aqueix pensament clar i consolador: *Lenin no té por!* Podia ésser d’una altra manera? Podia témer la mort qui mai temé res durant la seua vida? No hi ha en això res de misticisme. Simplement, un jove artista crea la figura del gran cap.

La gent desfila i desfila davant el fèretre roig. La cua està plena de xiquets, futurs autors de records.

I a les nostres esquenes esclataven plors

El crit penetrant i agut d’una persona

I passàvem, clavant la mirada

al rostre groc que mai veurem prou.

Simplicitat de la perfecció, sobretot en aqueixos últims versos!

Afegisc un relat on l’element descriptiu s’imposa sobre la reflexió política i el lirisme:

“Ens posàrem en una de les cues que s’estenien per la Mokhovaia, i miràrem. Només es veuen caps i damunt barrets. La multitud calla. Passa un home que ven pastissos, cridant: “Calentets! Calentets!” Una dona que tenim davant, li diu: “Ves-te’n! No és hora de pensar en pastissos”. La cua avança lentament i ja tenim molta gent darrere. Estem tots gelats. El fred et pessiga les cames, els braços, la cara...”

¿Shakespeare aprengué d’un xiquet a mesclar allò tràgic amb les coses sense importància, allò gran amb allò trivial? Milions de persones, davall un cel inclement, acudeixen a les exèquies del seu cap. “Calentets! Pastissos calentets!” I una simple rèplica que ja diu molt: “Ves-te’n! No és hora de pensar en pastissos”.

Al final, el nostre autor es troba a la sala:

“Ací està: en una elevació, el fèretre roig i ell dins del fèretre. Voldríem donar la vida per salvar-lo. Però ja veiem que és impossible, la malaltia s’emportà allò que li pertanyia. Té groguenc el rostre, com de cera. Esmolat el nas, greu l’expressió del

rostre. La pera igual que en els retrats, i les mans esteses com si es dirigiren als vius. Està vestit amb un *French* verd i al pit porta l'ordre de la Bandera Roja”.

Es continua notant la mateixa seguretat en l'observació, la mateixa precisió de llenguatge. I quin sentiment tan espontani en aqueixes paraules que esclaten a meitat de la descripció: “Voldríem donar la vida per salvar-lo”. Un poc més lluny, el text torna a interrompre's amb aquesta exclamació: “ah! Era massa prompte, Ilitx, massa prompte!” Paraules que sonen com un reprotxe i que, no obstant això, surten del fons de l'ànima. Crec que el millor, com a observació, es troba al final del paràgraf:

“Tots baixaren i sortiren. Però les cares no són les mateixes que en entrar: la gent havia arribat amb cares d'ansietat i d'impaciència; ara, tots caminen mirant al sòl, i cadascun procura recordar per sempre el rostre de Vladimir Ilitx”.

Està tan ben dit, tan ben observat, que gairebé sospitaríem que l'ha escrit un adult! Però no, un adult no escriuria així; almenys mai he llegit res semblant.

“Estava estès al seu fèretre roig [conta un autor molt jove (més exactament, una “autora” per a correspondre amb la “redactora”)], sonava la música i la seua pera era com la de quan era viu en el seu retrat. En fixar-me, em posí a plorar.”

És impossible no plorar en fixar-se en la pera idèntica a la del retrat. La curta barba d'Ilitx sol ocupar un lloc important en el record dels xiquets. A la barba els xiquets reconeixen la maduresa, la virilitat, l'esperit combatiu; la d'Ilitx era molt petita, però tenia molta importància perquè era *la seua*. I, a més, idèntica a la del retrat. Per consegüent, els retrats diuen la veritat. Per consegüent, tota la resta també és veritat. Així cal valorar el testimoni de la pera de Lenin. Després, la petita escriptora conta de manera inimitable com es fabricà, pels seus propis mitjans, una insígnia per a portar-la al pit. La cita, no obstant això, ens portaria massa lluny. Qui de veritat vullga saber com es pot fabricar la insígnia de Lenin, quan no tinga amb què adquirir-la, que Llija el llibret dels xiquets sobre Ilitx. Trobarà totes les dades indispensables...

Cite una altra vegada uns versos, de to patètic, sobre la mort del gran mestre:

*“Quan et portaren a la sepultura
Et seguien milions d'homes,
Et continuaven portant banderes;
Molts ploraven i els canons rugien,
En tallers i fàbriques ululaven sirenes;
Tothom s'assabentà de la teua mort.”*

Així fou com enterràrem el cap. Tallers i fàbriques tremolaven pels bronzits, banderes i canons proclamaven la grandesa de la defunció, milions d'homes ploraven en acompanyar el fèretre. “Tothom s'assabentà de la teua mort.” Així fou com et soterràrem, Ilitx; així fou com ens separàrem.

Però potser el millor de tot siga aquesta cançó fúnebre que cantava, en un parvulari, una xiqueta de cinc anys:

*T'has mort, Ilitx!
Un ocelllet vingué volant
I es calfava al sol.
T'has mort, Ilitx!
I t'han soterrat,
I les teues robes són mortes.
T'has mort, Ilitx!
I t'has quedat sol,
Pobre, pobre Ilitx!
Eres bo,
Et donaré la meua habitació*

I t'estime.

Tornaràs una altra vegada a la llum

I et tocarem.

Les idees estan encara quelcom disperses, per si mateixes, en la xiqueta de cinc anys: és tan difícil reunir-les i retenir-les. Arriba un ocell i es calfa al sol, però allò greu és que Ilitx ha mort: l'han soterrat i les seues robes són mortes, perquè les robes viuen i moren amb l'home. "I t'has quedat sol, pobre, pobre Ilitx!" Però segur? Que potser no podria donar-te la meu habitació, Ilitx, i encara estaries a la llum, i podríem tocar-te? Potser la vida no consisteix en tocar i ésser tocat? Això és el que una xiqueta cantava sobre Ilitx. Fins avui, ningú ha cantat millor. Amb el temps apareixeran grans poetes, que rellegiran el llibret dels xiquets, que meditaran profundament i que cantaran sobre Ilitx.

Fou, a Rússia, únic...

Vladimir Ilitx Lenin

Kislovodsk, 30 setembre de 1924

APÈNDIXS

El ferit

Discurs pronunciat davant el Comitè Executiu Central en la seua reunió del 2 de setembre de 1918

Camarades: les fraternals salutacions que escolte, les interprete en el sentit que ara, en aquests dies i en aquestes hores difícils, experimentem la profunda necessitat d'apropar-nos més i més els uns als altres, a les nostres organitzacions soviètiques, d'estreir més les files sota la nostra bandera comunista. En aquests dies i hores, quan el nostre cap i, amb tota la raó podem ara dir-ho, capdavanter mundial del proletariat, jau en el llit lluitant contra el terrible espectre de la mort, estem més prop un d'un altre que en les hores de les victòries...

La notícia de l'atemptat contra el camarada Lenin ens sorprengué a mi i a altres camarades en Sviask; al front de Kazan. Hi rebíem colps. Venien per la dreta, per l'esquerra, per davant. Però aquest nou colp ens l'assestavem a traïció des del fons de la reraguarda. Aquest colp traïdor obria un nou front, el més dolorós i el que en aquests moments més podia inquietar-nos: el front en què la vida de Vladimir Ilitx lluita amb la mort. I per moltes derrotes que ens esperen en un o altre sector (encara que estic, al igual que vosaltres, fermament convençut que la victòria es troba prop), les derrotes parcials no serien per a la classe obrera de Rússia i del món sencer tan greus, tan tràgiques, com ho seria el fatal resultat de la lluita al front que ara passa per la caixa toràcica del nostre cap. Es pot comprendre (basta de pensar-hi) tota la força de l'odi concentrat que provocava i provocarà aquesta figura entre tots els enemics de la classe obrera. Perquè la naturalesa treballà a consciència per a crear en una figura l'encarnació del pensament revolucionari i de la indestructible energia de la classe obrera. Aquesta figura és Vladimir Ilitx Lenin. La galeria de caps obrers, de lluitadors revolucionaris, és molt rica i diversa, i jo, el mateix que molts altres camarades que compten amb més de vint anys de treball revolucionari, he tingut ocasió d'ensopegar-me en distints països amb una gran varietat de tipus del cap obrer, del representant revolucionari de la classe obrera. Però només en la persona del camarada Lenin tenim una figura creada per a la

nostra època de sang i de ferro. A la nostra esquena ha quedat l'època de l'anomenat desenvolupament pacífic de la societat burgesa, en què les contradiccions s'acumulaven gradualment, en què Europa vivia el període de la denominada pau armada, i la sang quasi s'abocava només a les colònies, on el rapaç capital torturava els pobles més endarrerits. Europa gaudia de la suposada pau del militarisme capitalista. En aquesta època es formaren els més notables caps del moviment obrer europeu. Hi trobem una figura de tal magnitud com August Bebel, el gran difunt. Però ell reflectia l'època del desenvolupament gradual i lent de la classe obrera; junt a la seua enteresa i la seua energia de ferro, era extremadament caut en els moviments, devia abans temptejar el terreny, posseïa l'estratègia de l'espera i la preparació. Reflectia el procés de l'acumulació gradual, molecular, de les forces de la classe obrera; el seu pensament avançava pas a pas, de la mateixa manera que la classe obrera alemanya, en l'època de la reacció mundial, només s'alçà a poc a poc des de baix, emancipant-se de les tenebres i dels prejudicis. La seua fisonomia espiritual cresqué, es desenrotllà, es féu més forta i més elevada, però sempre en el mateix terreny de l'espera i la preparació. Així fou, en els seus pensaments i en els seus mètodes, August Bebel, la millor figura d'una època passada, ja desapareguda.

La nostra època es troba teixida d'un altre material. És l'època en què les velles contradiccions acumulades han produït una monstruosa explosió, que han trencat la coberta de la societat burgesa, que totes les bases del capitalisme mundial s'han vist sacrades per l'espantosa matança europea de pobles; una època que ha palesat totes les contradiccions de classe, que ha posat a les masses populars davant la terrible realitat de la mort de milions d'éssers humans a fi dels nus interessos del guany. Doncs bé, la història d'Europa Occidental oblidà, no endevinà o no sabé crear per a aquesta època el seu cap. I no en va: perquè tots els caps que en vigílies de la guerra gaudien de la màxima confiança de la classe obrera europea reflectien el seu ahir, no el seu present...

I quan arribà la nova època (època de tremendes commocions i sagnants combats), resultà quelcom superior a les possibilitats dels antics caps. La història tingué a bé (i no per casualitat) crear en Rússia una figura tallada en un bloc, una figura que reflecteix tota la nostra aspra i gran època. Ho repetisc, no és casual. En 1847, l'Alemanya aleshores endarrerida promogué del seu si la figura de Marx, el més gran lluitador i pensador que predigué els camins de la història dels nostres dies. Alemanya era llavors un país endarrerit, però, per voluntat de la història, els seus intel·lectuals travessaven llavors un període de desenvolupament revolucionari, i el més gran dels seus representants, amb tota la riquesa de la seua ciència, trencà amb la societat burgesa, es col·locà al terreny del proletariat revolucionari i elaborà el programa del moviment obrer i la teoria del desenvolupament de la classe obrera. Allò que Marx predigué en aquella època, la nostra està cridada a complir-lo. Per a això necessita caps nous que siguin portadors del gran esperit de la nostra època, en la que la classe obrera, remuntant-se fins a les altures de la seua missió històrica, ha vist clarament davant ella la gran frontera que ha de traspasar si la humanitat ha de viure i no podrir-se com la carronya en l'ample camí de la història. La història russa ha creat per a aquesta època un nou cap. Tot el millor que hi havia en la vella intel·lectualitat revolucionària, el seu esperit de sacrifici, la seua gosadia, el seu odi a l'opressió, s'ha concentrat en aquesta figura, que, no obstant això, ja en la seua joventut, trencà per sempre amb el món dels intel·lectuals, que es trobaven vinculats a la burgesia; i encarnà el sentit i l'essència del desenvolupament de la classe obrera. Recolzant-se en el jove proletariat de Rússia, utilitzant la rica experiència del moviment obrer mundial. I convertint la seua ideologia en palanca per a l'acció, aquesta figura s'ha elevat ara al firmament polític amb tota la

seua talla. És la figura de Lenin, l'home més gran de la nostra època revolucionària. (Aplaudiments.)

Sé, i els camarades saben, que la sort de la classe obrera no depèn de determinades personalitats; però açò no significa que la personalitat no tinga res a veure en la història del nostre moviment i del desenvolupament de la classe obrera. La personalitat no pot modelar la classe obrera a imatge i semblança seua ni pot assenyalar al proletariat, el seu arbitri, una o altra via de desenvolupament; no obstant això, pot contribuir al compliment de les seues tasques, accelerar la consecució de la seua meta. A Karl Marx li retreien els seus crítics que havia previst la revolució molt abans que en realitat es produís. A açò els contestava amb plena raó que ell estava sobre una alta muntanya i per això li semblaven les distàncies més curtes. A Vladimir Ilitx l'han criticat molts (jo entre ells) moltes vegades perquè semblava no advertir moltes causes i circumstàncies d'ordre secundari. He de dir que en una època de desenvolupament lent i "normal" açò seria potser un defecte en el dirigent polític; però constitueix la gran superioritat del camarada Lenin com a cap de l'època nova, en la que tot allò secundari i exterior es perd i queda enrere, que només queda l'antagonisme fonamental i irreductible de les classes davall la terrible forma de la guerra civil. Advertir i assenyalar, amb la mirada revolucionària fixada endavant, allò principal, allò més important, allò més necessari, és un do que Lenin posseeix en el més alt grau. I els que, com jo, han pogut observar de prop en aquest període el treball de Vladimir Ilitx, han experimentat necessàriament una admiració sense límits (jo diria, uns transports d'admiració) en veure la perspicàcia del seu pensament que tot ho trepana i que separa allò exterior, allò casual, allò superficial i assenyala les vies fonamentals i els modes de l'acció.

La classe obrera només aprèn a valorar els caps que després de descobrir la via de desenvolupament, avancen sense vacil·lar encara que fins i tot els prejudicis del mateix proletariat constituïsquen a vegades un obstacle que s'alça en el camí. Al do del poderós pensament de Vladimir Ilitx s'ajunta una voluntat indomable, i aquestes qualitats, unides, creen l'autèntic cap revolucionari, en el que es combinen el valerós i inflexible pensament i la inflexible voluntat d'acer.

Quina sort que tot quant parlem, sentim i llegim en les resolucions referents a Lenin no té la forma de necrologia! I hem estat tan a prop... Estem segurs que en aquest front pròxim que passa per ací, pel Kremlin, vencerà la vida i que Vladimir Ilitx aviat es reintegrarà a les nostres files.

Si he dit, camarades, que ell encarna el valerós pensament i la voluntat revolucionària de la classe obrera, també pot dir-se que hi ha un símbol intern com un conscient propòsit de la història en el fet que en aquestes hores difícils, quan la classe obrera russa lluita posant en tensió totes les seues forces contra els txecoslovacs i els guàrdies blancs, mercenaris d'Anglaterra i França, el nostre cap lluita amb les ferides que li han causat els agents d'aqueixos mateixos guàrdies blancs i txecoslovacs, mercenaris d'Anglaterra i França. Hi ha ací un vincle intern i un profund símbol històric! I de la mateixa manera que tots nosaltres estem convençuts que en la nostra lluita al front dels txecoslovacs, dels anglofrancesos i els guàrdies blancs som més forts cada dia i a cada hora (aplaudiments) (i açò puc dir-ho com a testimoni que acaba d'arribar del teatre d'operacions: som més forts que ahir i despús-demà serem més forts que demà, i no dubte que està pròxim el dia en què vos podem dir que Kazan, Simbirsk, Sàmara, Ufa i altres ciutats temporalment ocupades han tornat a la nostra terra soviètica), de la mateixa manera confiem que, simultàniament i amb rapidesa, es produirà el procés de recuperació del camarada Lenin. Però també ara la seua imatge, la bella imatge del cap ferit, posat de moment fora de combat, no s'aparta mai de nosaltres.

Sabem que ni per un sol instant s'ha retirat de les nostres files, perquè fins i tot abatut per unes bales traïdores, ens desperta a tots nosaltres, ens crida i ens empenta. No he vist ni un sol camarada, ni un sol obrer honorat que, davall la influència de la notícia del criminal atemptat contra Lenin, es desanime. He vist, en canvi, a dotzenes d'homes que premien els punys i allargaven les mans cercant les armes; he escoltat a centenars i milers de boques que juraven implacable venjança contra els enemics de classe del proletariat. No cal explicar com han reaccionat al front els lluitadors conscients en saber que Lenin estava amb dues bales en el cos. Ningú podria dir d'ell que en el seu caràcter hi manca metall; ara hi ha metall no sols en el seu esperit, sinó també en el seu cos, i així serà encara més volgut de la classe obrera de Rússia.

No sé si arribaran ara les nostres paraules i el bategar dels nostres cors fins al llit del camarada Lenin, encara que no dubte que els sent. No dubte que, en el seu estat febril, sap que els nostres cors bateguen ara a ritme duplicat i triplicat. Tots nosaltres tenim consciència més clara que mai d'ésser membres d'una mateixa família comunista. Mai la vida pròpia de cada un de nosaltres ens ha semblat una cosa tan secundària i de tercer ordre com en aquest moment, que la vida del més gran home dels nostres temps corre mortal perill. Qualsevol imbècil pot travessar a tirs el cervell de Lenin, però crear aquest cervell és una tasca difícil fins per a la mateixa història.

Però no, aviat s'alçarà, per a pensar, per a crear, per a lluitar junt a nosaltres. Nosaltres, per la nostra banda, prometem al volgut cap, mentre en els nostres propis cervells hi haja força i en els nostres cors circule sang calenta, ésser fidels a la bandera de la Revolució Comunista. Lluitarem contra els enemics de la classe obrera fins a l'última gota de sang, fins a l'últim alè. (Calorosos i perllongats aplaudiments acullen les últimes paraules del camarada Trotski.)

Els cinquanta anys. Lenin com a tipus nacional

L'internacionalisme de Lenin no necessita defensa. Allò que millor el caracteritza és l'irreductible trencament, als primers dies de la guerra mundial, amb la falsificació d'internacionalisme que prevalia en la Segona Internacional. Els caps oficials del 'socialisme' conciliaven des de la tribuna parlamentària els interessos de la pàtria com si fossen els interessos de la humanitat, mitjançant arguments abstractes ajustats a l'esperit dels vells cosmopolites. En la pràctica això menava, com bé sabem tots, al suport de la pàtria rapaç per les forces del proletariat.

L'internacionalisme de Lenin no és en cap manera una forma de reconciliar verbalment nacionalisme i internacionalisme, sinó una forma d'acció revolucionària internacional. El món habitat per allò que hom anomena humanitat civilitzada és considerat com l'única camp combat en què els distints pobles i classes sostenen una guerra gegantina uns contra altres. Cap qüestió d'importància pot tancar-se en un marc nacional. Fils visibles i invisibles solidaritzen cada qüestió amb dotzenes de fenòmens succeïts en tots els extrems del món. En la seua apreciació dels factors i de les forces internacionals, Lenin està més exempt que qualsevol altre de parcialitats nacionals.

Marx considerava que els filòsofs havien interpretat el món suficientment; per a ell, la tasca consistia en transformar-lo. Ell, el genial precursor, no arribà, però, a veure-ho. La transformació del vell món marxa ara a tota velocitat i el primer treballador d'aquesta empresa és Lenin. El seu internacionalisme és la valoració i intervenció pràctiques en el curs dels esdeveniments històrics a escala mundial i amb fins mundials. Rússia i el seu destí constitueixen tan sols un element d'aquest grandios plet històric, del resultat del qual depèn la sort de la humanitat.

L'internacionalisme de Lenin no necessita que hom l'avale. Al mateix temps, però, el mateix Lenin és profundament nacional. Les seues arrels s'endinsen en la

història moderna russa; concentra aquesta història en si mateix; li dóna la màxima expressió i, precisament així, abasta la cimera de l'acció internacional i de la influència mundial.

A primera vista, la caracterització de Lenin com a "nacional" pot semblar inusitada, en el fons, però, és quelcom que es sobreentén. Per a dirigir una revolució com la que ara travessa Rússia, mai coneguda en la història dels pobles, cal, evidentment, un vincle indissoluble i orgànica amb les forces fonamentals de la vida del poble, un vincle que arrenca des de les seues més profundes arrels.

Lenin personifica el proletariat rus, una classe jove que potser no té políticament més que ell, però profundament nacional doncs que en ella es concentra el desenvolupament precedent de Rússia, en ella està tot el seu futur, amb ella viu i cau la nació russa. Està exempta de la rutina i el patró, del la falsedat i el convencionalisme, mostra decisió en el pensament i intrepidesa en l'acció, una intrepidesa que mai arriba al disbarat. Aquests trets, que caracteritzen el proletariat rus, caracteritzen al mateix Lenin.

La naturalesa del proletariat rus, que ara el converteix en importantíssima força de la revolució internacional, es veia preparada per tota la marxa de la història nacional del seu país; per la bàrbara crueltat de l'estat autòcrata, per la inutilitat de les classes privilegiades, pel febril desenvolupament del capitalisme mercè a al rent de la Borsa mundial, per l'anquilosament de la burgesia russa, pel caràcter decadent de la seua ideologia i l'estupidesa política de la seua política. El nostre 'tercer estat' no tingué, ni podia tenir, la seua Reforma o la seua Gran Revolució. Més universal, doncs, fou el caràcter que adquirí la tasca revolucionària del proletariat rus. La nostra història no subministrà en el passat un Luter, ni un Thomas Münzer, ni un Mirabeau, ni un Danton, ni un Robespierre. Precisament per això el proletariat rus té al seu Lenin. Allò que es perdé en tradició s'ha guanyat en amplitud revolucionària.

Lenin és un reflex de la classe obrera no sols en el seu present proletari sinó, també, en el seu passat camperol, encara tan palès. Aquest cap del proletariat, el més indiscutible de tots, no sols té un aspecte exterior de mugic sinó, també, un ferm fons de mugic. Davant l'Smolny s'aixeca el monument a altra gran figura del proletariat mundial. És Marx, vesteix levita negra. Ben clar que es tracta d'una minúcia, però a Lenin ni tan sols mentalment és possible vestir-lo amb levita negra. En determinats retrats apareix Marx amb una àmplia pitrera emmidonada sobre la qual hi ha quelcom semblant a un monocle. Que Marx no era presumit és una cosa força evident per a aquells que tenen un idea de com era el seu esperit. Però Marx nasqué i cresqué en altre context nacional cultural, respirà altra atmosfera puix les classes altes de la classe obrera alemanya no procedeixen de l'aldea del camperol sinó dels gremis i de la complexa cultura de les ciutats de l'Edat Mitjana.

El mateix estil de Marx, ric i bell, on s'hi combinen la força i la flexibilitat, la còlera i la ironia, la severitat i el refinament, conté tota la càrrega literària i estètica de les publicacions políticoreligioses alemanyes precedents, a partir de la reforma i, àdhuc, d'abans. L'estil literari i oratori de Lenin és fins no poder més senzill, utilitari, ascètic, como tot ell. Però en aquest poderós ascetisme no hi ha res que transcendisca al moralista. No és un principi, no és un sistema estudiat ni, molt menys (hom entén), una afectació: es tracta, simplement, de l'expressió externa d'una concentració interna de forces per a l'acció. És diligència del mugic en la seua hisenda tot i que a una escala grandiosa.

Marx està completament en el *Manifest Comunista*, en el prefaci a la *Crítica* i en *El Capital*. Encara que no hagués estat el fundador de la Primera Internacional, sempre hauria estat allò que ara és. A Lenin, per contra, el tenim completament en l'acció revolucionària. Les seues obres científiques són sols un preparació per a l'acció. Tot i

que no hagués publicat en el passat ni un sol llibre, sempre hauria entrat en la història tal i com ara s'endinsa: com a cap de la revolució proletària, com a fundador de la Tercera Internacional.

Un clar sistema científic (la dialèctica materialista) cal per a una acció de semblant volum històric como la que li a tocat en sort a Lenin; cal però no és suficient. També cal la força creadora auxiliar, a què anomenem intuïció: la capacitat de valorar al vol els fenòmens, de separar allò que és essencial i important de la palla i d'allò que és secundari, d'omplir amb ajuda de la imaginació les parts que manquen en el quadro, de pensar posant-se en el lloc d'altri, i primer que res de l'enemic, de combinar aqueixos factors en un únic bloc i descarregar el colp alhora que al cap adquireix forma la "fórmula" del colp. És la intuïció de l'acció. Per una banda es fon amb allò que anomenem sagacitat.

Quan Lenin, amb l'ull esquerre entornat, escolta un radiograma amb el discurs parlamentari d'un dels capitosts imperialistes que dicten la sort del món o una de tantes notes diplomàtiques (en què s'entrellacen la feroç perfídia i la envernissada hipocresia), sembla un mugic sagaç que no es perdrà a causa d'una paraula de més i a qui les frases no enganyen. Es tracta de la sagacitat del mugic, però d'un elevat potencial, desenvolupada fins a l'alçaria d'un geni, bastida amb l'última paraula del pensament científic.

El jove proletari rus únicament ha pogut fer el que està fent portant a coll la pesant càrrega dels camperols. Tot el nostre passat nacional preparava aquest fet. Però precisament perquè el curs dels esdeveniments han menat al poder el proletariat, la revolució superà immediatament i de manera radical la limitació nacional i el provincialisme de l'anterior història de Rússia. La Rússia soviètica ha esdevingut no sols el refugi de la Internacional Comunista sinó l'encarnació viva del seu programa i mètodes.

Per les desconegudes vies que la ciència no ha descobert encara, a través les quals es forma la personalitat humana, Lenin agafà del medi nacional tot allò que la història coneix. Justament perquè a través de Lenin la revolució socialista que des de fa temps tenia la seua expressió internacional, trobà per primera vegada la seua encarnació nacional, ell esdevingué, en el sentit més recte i immediat, en el dirigent revolucionari del proletariat mundial. Així és como el veiem en el dia que fa cinquanta anys.

El malalt

De l'informe presentat a la VII Conferència del Partit Comunista d'Ucraïna el 5 d'abril de 1923

Camarades: pel que es refereix a la claredat de pensament i a la fermesa de voluntat del nostre partit, enguany hem tingut una certa comprovació complementària. Aquesta comprovació ha estat dura, perquè ens l'ha proporcionada un fet que continua pesant sobre la consciència de tots els membres del partit i dels més amplis cercles de la població treballadora; millor dit, sobre tota la població treballadora del nostre país i, en mesura considerable, del món sencer. Em referisc a la malaltia de Vladimir Iltx. Quan sobrevingué la recaiguda de començaments de març i el buró polític del comitè central es reuní per a canviar impressions sobre que era necessari posar en coneixement del partit i del país aquest agreujament de la salut del camarada Lenin, llavors, camarades, crec que tots vosaltres podreu imaginar l'ambient que regnava en aquesta reunió, quan havíem de comunicar al partit i al país aquest primer part greu i alarmant. Es comprèn

que en aquell moment continuàrem procedint com a polítics. Ningú ens ho retraurà. No pensàvem només en la salut del camarada Lenin (clar, en primer lloc ens preocupava en aquells instants el seu pols, el seu cor, la seua temperatura), però pensàvem també en la impressió que el número de batecs del seu cor produiria en el pols polític de la classe obrera i del nostre partit. Amb inquietud i, al mateix temps, amb la més profunda fe en les forces del partit, diguérem allò que calia en el primer moment, en quant es revelà el perill, per a fer-lo conèixer al partit i al país. Ningú dubtava que els nostres enemics tractarien d'utilitzar aquesta notícia per a sembrar la confusió entre la gent, sobretot entre els camperols, per a llançar alarmants badomeries, etcètera, però cap de nosaltres dubtà, ni un sol instant, que calia dir immediatament al partit quina era la situació: dir allò que passava, significava elevar la responsabilitat de cada membre del partit. El nostre partit és una col·lectivitat gran, de mig milió d'homes, amb una gran experiència, però en aquest mig milió Lenin ocupa un lloc que no admet comparació amb cap altre. No hi ha ni ha hagut en el passat històric un home que influís tant en els destins no sols d'un país, sinó de tota la humanitat; no ha hagut un home de tals proporcions, no fou creat perquè així poguérem mesurar la importància històrica de Lenin. Per això, el fet que es veiés apartat durant llarg temps del treball i la seua greu situació no podien menys de produir profunda inquietud política. Cert, cert, cert, sabem molt bé que la classe obrera vencerà. Cantem que "ni en Déu, ni en reis, ni en tribuns està el suprem salvador...", i açò és cert, perquè només en l'última instància històrica, és a dir, només en última instància de la història, la classe obrera venceria tot i que no hagués existit Marx i tanmateix que en el món no hagués viscut Ulianov Lenin. La classe obrera hauria elaborat les idees que li són necessàries, els mètodes que li són imprescindibles, però més lentament. La circumstància que la classe obrera haja alçat sobre dues crestes del seu torrent a figures com Marx i Lenin, és un avantatge gegantí de la revolució. Marx és un profeta amb les taules de la llei. Lenin és un grandios executador del testament, que no instrueix l'aristocràcia proletària com Marx, sinó les classes, els pobles, sobre la base de l'experiència, en la situació més dura, actuant, maniobrant i vencent. Enguany, en el treball pràctic, hem hagut de moure'ns només amb la participació parcial de Vladimir Iltx. Al terreny ideològic hem escoltat d'ell fa poc unes quantes advertències i indicacions que basten per a una sèrie d'anys: es refereixen als camperols, a l'aparell estatal i al problema nacional... Dic, doncs, que calia comunicar l'agreujament de la seua salut. Ens preguntàvem amb la natural alarma quines conclusions trauria la massa sense partit, el camperol, el soldat roig, perquè el camperol, dins del nostre aparell estatal, creu en primer lloc a Lenin. Descomptant tota la resta, Iltx és un gran capital moral de l'aparell de l'estat pel que fa a les relacions entre la classe obrera i els camperols. No pensarà el camperol (ens continuàvem preguntant dins els nostres medis) que amb el perllongat apartament de Lenin del treball canviarà la seua política?

Com han reaccionat el partit, la massa obrera el país? En quant aparegueren els primers alarmants parts de la malaltia, el partit en el seu conjunt estretí les seues files, les estrenyé, ha crescut moralment. Cert, camarades, que el partit l'integren homes vius, i els homes tenen defectes, insuficiències. També els comunistes tenen molt d'humà; són "excessivament humans", com diuen els alemanys. Hi ha xocs de grups i personals: greus i de poca importància. N'hi ha i els hi haurà, perquè sense açò no pot viure un partit gran. Però la força moral, el pes polític del partit el determina allò que puja a la superfície en tan tràgica sacsada: la voluntat d'unitat, la disciplina, o allò secundari i personal, allò humà, l'excessivament humà. Doncs bé, camarades, crec que aquesta conclusió la podem fer ja ara amb tota seguretat: després d'escoltar que havia perdut per a un llarg període la direcció de Lenin, el partit ha estretit les seues files, ha apartat tot

allò que pugés fer perillar la claredat del seu pensament, de la seua voluntat única, de la seua combativitat.

Poc abans de prendre el tren per a venir a Kharkov, conversí amb el nostre comandant en cap a Moscou, Nikolai Ivanovitch Muralov, a qui molts de vosaltres coneixeu com vell membre del partit, sobre com els soldats rojos miraven la situació en relació amb la malaltia de Lenin, Muralov em digué: “En el primer moment la notícia caigué com un rellamp, tots es feren enrere. Després pensaren més i més profundament en Lenin...” Sí, camarades, el soldat roig sense partit pensa ara a la seua manera, però molt profundament en el paper de la personalitat en la història, en allò que nosaltres, els homes de la vella situació, aprenguérem quan érem estudiants o joves obrers en els llibres, a les presons, al presidi i en el desterrament, quan reflexionàvem i discutíem al voltant de l’“heroi” i la “massa”, entorn del factor subjectiu i les condicions objectives, etcètera. Ara, en 1923, el nostre jove soldat roig medita concretament sobre aquestes qüestions a través de centenars de milers de cervells, i amb ells, alhora, mediten els camperols de tota Rússia, de tota Ucraïna i de qualsevol altre lloc, a través de milions de cervells, sobre el paper de la personalitat de Lenin en la història. Com els contesten els nostres comissaris polítics i secretaris de cèl·lula? Els diuen així: Lenin és un geni, els genis neixen una vegada cada segle i la història mundial només coneix dos genis que fossen caps de la classe obrera: Marx i Lenin. Ni tan sols per acord d’un partit molt potent i disciplinat és possible crear un geni, però tractar en la major mesura possible de reemplaçar-lo durant la seua absència, sí es pot: es pot assolir duplicant els esforços col·lectius. Aqueixa és la teoria de la personalitat i la classe que de forma popular exposen els nostres comissaris polítics al soldat roig sense partit. Es tracta d’una teoria justa: Lenin no treballa ara i nosaltres hem de duplicar conjuntament els nostres esforços, mirar els perills amb ulls doblement vigilants, guardar d’ells la revolució amb redoblada tenacitat, utilitzar les possibilitats de construir amb doble insistència. I açò ho farem tots: des dels membres del comitè central fins al soldat roig sense partit...

El nostre treball, camarades, és força lent, molt parcial, tanmateix que es desenrotlla en el marc d’un pla gran; els mètodes de treball són “prosaics”: el balanç i el càlcul, l’impost en espècie i l’exportació de blat; tot açò ho fem pas a pas, col·locant un rajola darrere d’una altra... No té açò el perill que el partit degeneri al nivell de les nimietats? Una degeneració de tal mena no podem tolerar-la, el mateix que les violacions de la seua unitat real, ni en el més mínim grau, perquè encara que l’actual període haja d’ésser difícil i durar molt de temps, no serà per sempre. Fins i tot pot ocórrer que no siga per a llarg. L’espurneig revolucionari d’ampli volum com a començament de la revolució europea, pot produir-se abans del que molts de nosaltres pensem. D’entre els nombrosos ensenyaments estratègics de Lenin, hem de recordar amb particular fermesa el que ell denomina *política dels grans viratges*: avui a les barricades i demà a l’estable de la III Duma de l’Estat; avui la crida a la revolució mundial, a l’octubre mundial, i demà a les negociacions amb Kühlmann i amb Czernin, a subscriure la detestable pau de Brest-Litovsk. La situació canvià, o nosaltres l’enfoquem de manera distinta: la campanya vers occident, “a Varsòvia”... Haguérem d’aprendre de nou i vingué la pau de Riga, una pau prou detestable també, com tots vosaltres sabeu... I després el tenaç treball rajola a rajola; les economies, les reduccions de personal, les comprovacions: si fan falta cinc telefonistes o és prou amb tres; en aquest cas no insistisques en els cinc, perquè el mugic hauria de lliurar diversos puds més de blat. Un treball diari petit i nemi, i de sobte, quan hom no ho espera, en el Ruhr pot calar la flama de la revolució; ens haurem degenerat quan esclate? No, camarades, no! No ens degenerem, ens limitem a canviar els mètodes i procediments, però la conservació de l’esperit revolucionari del partit continua essent per a nosaltres el primer

de tot. Al mateix temps que estudiem comptabilitat, mirem alerta a occident i orient, i els esdeveniments no ens trobaran desprevinguts. Ens enrobustim amb la pròpia depuració i ampliació de la base proletària... Acceptem l'acord amb els camperols i la petita burgesia, admetem la NEP, però als homes de la NEP i als petit burgesos no els admetem en el partit, no, els fem sortir-hi amb àcid sulfúric i amb ferro calfat al roig. (Aplaudiments.) I en el XII Congrés, que serà el primer que se celebri després d'octubre sense que Vladimir Ilitx es trobe present, en general un dels pocs congressos que en la història del nostre partit han transcorregut sense ell, ens direm que als manaments fonamentals afegirem un altre, gravat en la nostra consciència amb agut burí: no t'anquilooses, recorda l'art dels bruscos viratges, maniobra però no et diluïsqués, entra en acords amb aliats provisionals o duradors, però no els permetes penetrar en el partit; continua essent el que ets, l'avantguarda de la revolució mundial. I si toquen a sometent en occident (i això ocorrerà), potser ens trobem absorts en els nostres càlculs, en els nostres balanços, en la NEP, però respondrem a la crida sense vacil·lació ni demora: som revolucionaris de cap a peus, ho hem estat, ho serem fins al final. (Clamorosos aplaudiments. Tots es posen en peu.)

El difunt

Lenin ja no existeix. Lenin ha mort. Les fosques lleis que governen el funcionament dels vasos sanguinis han posat fi a la seua vida. La medicina s'ha vist impotent per a realitzar allò que amb tanta passió n'exigien milions de cors humans.

Entre ells hi ha molts que haurien donat sense vacil·lació fins a l'última gota de la seua pròpia sang per a infondre nova vida, per a fer funcionar de nou els vasos sanguinis del gran cap, de Lenin, d'Ilitx, l'únic i que no podrà repetir-se. Però el miracle no s'ha realitzat allí on la ciència era impotent. I Lenin no existeix. Aquestes paraules cauen sobre la consciència com una gegantina roca al mar. És possible creure-ho?, es pot concebre i admetre?

La consciència dels treballadors del món sencer es negarà a acceptar aquest fet, perquè l'enemic és encara terriblement fort, el camí és llarg i no està finit el treball, el major de quants la història coneix; perquè la classe obrera mundial necessita a Lenin com, potser, de ningú es necessita en la història humana.

Més de deu mesos ha durat el segon període de la malaltia, més greu que el primer. Els seus vasos sanguinis, segons l'amarga expressió dels metges, sempre estigueren "jugant". Era un joc terrible en què es ventilava la vida d'Ilitx. Es podia esperar una millora, un restabliment quasi complet, però també es podia esperar la catàstrofe. Tots nosaltres esperàvem el restabliment i és la catàstrofe que ha arribat. El centre respiratori del cervell es negà a funcionar i apagà el centre del més genial pensament.

Ilitx no existeix. El partit ha quedat orfe. Ha quedat òrfena la classe obrera. Aquest sentiment és el primer que s'experimenta en conèixer la notícia de la mort del mestre, del cap.

Com seguirem endavant? Trobarem el camí, no ens hi desviarem? Perquè Lenin, camarades, ja no està amb nosaltres!

Lenin no està, però queda el leninisme. Allò que d'immortal hi havia en Lenin (la seua doctrina, el seu treball, el seu mètode, el seu exemple) viu en nosaltres, en el partit que ell creà, en el primer estat obrer que ell dirigí i orientà.

Els nostres cors estan ara aclaparats per tan gran dolor perquè tots nosaltres, que per gran mercè de la història nasquérem en la mateixa època que Lenin, treballàrem junt a ell i aprenguérem d'ell. El nostre partit és el leninisme en acció, el cap col·lectiu dels

treballadors. En cadascú de nosaltres viu una partícula de Lenin, la que constitueix la part millor de nosaltres mateixos.

Com seguirem endavant? Amb la torxa del leninisme a la mà. Trobarem el camí? El trobarem amb el pensament col·lectiu, amb la voluntat col·lectiva del partit!

Demà, despús-demà, d'ací a una setmana ens preguntarem: és veritat que Lenin no existeix? Perquè la seua mort semblarà durant molt de temps una increïble, impossible i monstruosa arbitrariedad de la naturalesa.

Que aqueix dolor intens que sentim, que el cor sentirà cada vegada en pensar que Lenin ja no existeix, servisca per a cada un de nosaltres de record, d'advertència i crida: la teua responsabilitat ha augmentat. Sigues digne del cap que t'educà.

En el nostre dol, en la nostra aflicció i dolor, estretim les nostres files i els nostres cors, estretim-los encara més per a afrontar nous combats.

Camarades, germans, Lenin no està amb nosaltres. Adéu, Iitx! Adéu, cap!

Estació de Tiflis,
22 de gener de 1924